

NUCLEAIRE ONTWAPENING IN HET INTERNATIONAAL RECHT

DE IMPACT VAN HET “HUMANITAIRE INITIATIEF”

Aantal woorden: 60.669

Felix Desmyttere

Studentennummer: 01302487

Promotor: Prof. dr. Tom Ruys
Commissaris: Laurence Lambert

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de richting Master of Laws in Laws

Academiejaar: 2017 – 2018

“The contemporary tragedy of nuclear weapons cannot be addressed from the myopic outlook of positive law alone”¹

A. CANÇADO TRINDADE

¹ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *infra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 402, §216 *in fine*.

Voorwoord

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog hangt het gevaar van nucleaire wapens als het zwaard van Damocles boven het hoofd van de internationale gemeenschap. Kernwapens zijn ontworpen om gehele steden en populaties, evenals het leefmilieu te verwoesten. De kernmogendheden laten deze permanente dreiging overheersen boven de veiligheid waar ieder individu op deze planeet fundamenteel recht op heeft. Bovendien moderniseren de nucleaire wapenstaten hun arsenalen, waardoor de dreiging enkel toeneemt.

Op een lezing van D. HÖGSTA werd mij duidelijk dat niet enkel de regeringen van nucleaire wapenstaten en andere staten de verantwoordelijkheid dragen voor het moderniseren en uitbreiden van de kernarsenalen. Ook private ondernemingen ondersteunen deze investeringen. Een rapport² gepubliceerd door ICAN maakt pijnlijk duidelijk dat heel wat banken investeringen in kernwapens toelaten. Ook de Belgische banken KBC en VDK Spaarbank laten, zij het soms onrechtstreeks, toe dat hun fondsen geïnvesteerd worden in nucleaire wapentechnologie. Kernwapens vormen dus een verantwoordelijkheid van de gehele internationale gemeenschap. Deze scriptie tracht de lezer ten eerste vertrouwd te maken met de basisprincipes inzake nucleaire ontwapening en de verplichtingen die in dat aspect rusten op de internationale gemeenschap. Ten tweede wordt dieper ingegaan op de legaliteit van kernwapens in het internationaal recht, een problematiek die onlosmakelijk verbonden is met het ontwapeningsdebat. Hierbij worden naast traditionele overwegingen, ook de vernieuwde denkpijlers in het licht van het humanitair initiatief in acht genomen. Herhaaldelijk wordt aandacht besteed aan de ontwapeningszaken voor het Internationaal Gerechtshof, ingesteld door de Marshalleilanden.³

Dit werk vormt het sluitstuk van mijn Rechtenopleiding aan de Universiteit Gent. Gedurende mijn opleiding werd mij zowel het juridisch denken, als het maatschappelijk bewustzijn bijgebracht. Beide elementen hoop ik dan ook te verwerken in deze scriptie. Uiteraard zou ik dit werk niet kunnen hebben voltooid zonder de hulp van elke personen, die ik dan ook kort wens te bedanken. Ten eerste wens ik mijn ouders te bedanken, wiens hulp en steun mij in staat stelden mijn opleiding en deze scriptie af te ronden. Ten tweede wens ik oprecht mijn promotor, Prof. dr. T. Ruys, te bedanken, wiens vlotte beschikbaarheid en waardevolle insteek dit werk zeker ten goede kwamen. Ik wens dan ook bijzonder veel dank te betuigen voor de interesse in het internationaal publiekrecht die Prof. Ruys in mij wist op te wekken. Ten slotte wens ik mijn vrienden te bedanken. De vele uren in de Braunzaal van de Faculteitsbibliotheek Rechtsgeleerdheid zouden zonder hun aanwezigheid nooit hetzelfde geweest zijn.

Felix Desmyttere, Sint-Andries, mei 2018

² Don't Bank on the Bomb: A Global Report on the Financing of Nuclear Weapons Producers, 2018.

³ Zie *infra*, noot 12.

Lijst van Gebruikte Afkortingen

API	Eerste Aanvullend Protocol bij de Conventies van Genève
CTBT	Comprehensive Test-Ban-Treaty
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ENDC	Eighteen Nation Disarmament Committee
ENMOD	Environmental Modification Convention
IAA	Internationaal Atoomagentschap
IAHRM	Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens
ICAN	International Campaign to Abolish Nuclear Weapons
ICRC	International Committee of the Red Cross
IGH	Internationaal Gerechtshof
IHL	Internationaal Humanitair Recht
IHRL	International Human Rights Law
ILA	International Law Association
ILC	International Law Commission
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NPV	Non-Proliferatieverdrag
NPR	Nuclear Posture Review
NNWS	Niet-Nucleaire Wapenstaat
NWC	Nuclear Weapon Convention
NWS	Nucleaire Wapenstaat
START	Strategic Arms Reduction Treaty
UNGA	United Nations General Assembly
UNSC	United Nations Security Council
VCLT	Vienna Convention on the Law of Treaties
VN	Verenigde Naties

Inhoudstafel

Voorwoord	III
Lijst van Gebruikte Afkortingen.....	IV
Inhoudstafel.....	V

Afdeling 1 Inleiding.....1

Onderafdeling 1 Het debat betreffende kernwapens1

Onderafdeling 2 Ontwapening2

2.1 Begripsafbakening	2
2.1.1 Algemeen	2
2.1.2 Ontwapeningsinitiatieven.....	3
2.2 Het Non-Proliferatieverdrag.....	4
2.2.1 Geboortefase van het Verdrag.....	4
2.2.2 Onderhandelingen van het Non-Proliferatieverdrag	6
2.2.2.1 Algemene setting van de onderhandelingen	6
2.2.2.2 Struikelblokken gedurende de onderhandelingen	6
2.2.2.3 Basisprincipes als grondslag van het Verdrag	7
2.2.2.4 Finaliseren van het Verdrag.....	8
2.3 Analyse van het Non-Proliferatieverdrag.....	8
2.3.1 Algemeen kenmerken.....	8
2.3.2 Basisprincipes van het Verdrag	9
2.3.2.1 Het non-proliferatieprincipe.....	10
2.3.2.2 Het principe van vreedvol gebruik.....	11
2.3.2.2.1 Algemene uiteenzetting	11
2.3.2.2.2 Het nucleair programma van Iran.....	12
2.3.2.3 Het ontwapeningsprincipe	13
2.3.3 Regionale ontwapeningsinitiatieven.....	14
2.3.4 Toezicht en Naleving	15
2.3.4.1 IAA-Safeguards.....	15
2.3.4.2 Export Controle.....	16

Onderafdeling 3 De problematiek van de kernproeven17

Afdeling 2 Analyse van het ontwapeningsprincipe19

Onderafdeling 1 Verdragshistorische analyse.....19

1.1 Belang van het ontwapeningsprincipe tijdens de onderhandelingen.....	19
1.1.1 Initiële fase van de onderhandelingen.....	19
1.1.2 Revitalisatie van het ontwapeningsprincipe.....	20
1.1.2.1 Algemeen	20
1.1.2.2 Operatief deel van de Resolutie.....	20
1.1.2.3 Principes.....	21
1.2 Implementatie van de principes.....	21
1.2.1 Analyse van de voorstellen van de nucleaire grootmachten.....	21
1.2.1.1 Afzonderlijke voorstellen.....	21
1.2.1.2 Het gezamenlijk voorstel van verdrag	22
1.2.2 Onduidelijkheid betreffende de kwalificatie van de provisie.....	22
1.2.2.1 Algemeen	22
1.2.2.2 Verklaringen van de nucleaire grootmachten.....	23
1.2.2.2.1 Algemene analyse	23
1.2.2.2.2 Verklaringen als bindende unilaterale verklaringen?	23
1.2.2.3 Overige verklaringen	25
1.3 Conclusie	25

Onderafdeling 2 Verdragsinhoudelijke analyse	27
2.1 Inhoudelijke kwalificatie.....	27
2.1.1 Verdragsinterpretatie.....	27
2.1.1.1 Algemene regelen inzake verdragsinterpretatie.....	27
2.1.1.2 Toepassing van de interpretatietechnieken.....	29
2.1.1.2.1 'Gewone betekenis' van de verdragsbepaling.....	29
2.1.1.2.2 De context van de verdragsbepaling.....	30
2.1.1.3 De Nuclear Weapons Advisory Opinion.....	32
2.2 Substantiële uiteenzetting van de verplichting.....	33
2.2.1 Draagwijdte van de verplichting <i>ratione personae</i>	33
2.2.1.1 Draagwijdte <i>ratione personae</i> binnen het NPV.....	33
2.2.1.2 Gewoonterechtelijke verplichting tot ontwapening.....	35
2.2.1.2.1 Algemene overwegingen.....	35
2.2.1.2.2 Multilaterale verdragen als vorm van statenpraktijk.....	35
2.2.1.2.3 Algemene analyse van statenpraktijk.....	36
2.2.1.2.4 De vereiste van algemeenheid.....	37
2.2.1.2.5 De Marshalleilanden en de ontwapeningszaken.....	38
2.2.1.2.6 Conclusie.....	39
2.2.2 Draagwijdte van de verplichting <i>ratione materiae</i>	39
2.2.2.1 Het aspect 'te goeder trouw'.....	39
2.2.2.2 De verplichting onderhandelingen 'na te streven'.....	41
2.2.2.2.1 Invulling door het Internationaal Gerechtshof.....	41
2.2.2.2.2 Invulling door verdere statenpraktijk.....	42
2.2.2.3 Het voorwerp van de onderhandelingen te goeder trouw.....	43
2.3 Evaluatie van de naleving van de verplichtingen.....	45
2.3.1 De herzieningsconferenties als maatstaf voor vooruitgang.....	46
2.3.1.1 Ontwapeningsmaatregelen op de lange baan geschoven.....	46
2.3.1.2 Evolutie sinds de vijfde herzieningsconferentie?.....	46
2.3.1.2.1 Algemeen.....	46
2.3.1.2.2 Toetsing van het nucleaire beleid aan de verplichtingen.....	47
2.3.2 Conclusie.....	51
Afdeling 3 De legaliteit van kernwapens in het internationaal recht	53
Onderafdeling 1 Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens	54
1.1 De situatie voorafgaand aan het advies.....	54
1.2 Het Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens.....	55
1.2.1 Algemeen.....	55
1.2.2 Toepasselijke wetgeving en implicaties op de legaliteit van kernwapens.....	56
1.2.2.1 Internationale regelgeving omtrent de bescherming van het leefmilieu.....	56
1.2.2.2 Bepalingen omtrent het gebruik van geweld (<i>ius ad bellum</i>).....	57
1.2.2.3 Recht toepasselijk gedurende gewapende conflicten (<i>ius in bello</i>).....	58
1.2.2.3.1 Algemeen.....	58
1.2.2.3.2 Algemeen verdragsrechtelijk of gewoonterechtelijk verbod.....	58
1.2.2.3.3 Algemene beginselen van internationaal humanitair recht.....	59
1.2.3 Conclusie van het Hof.....	60
1.2.3.1 Exitus acta probat?.....	60
1.2.3.2 Evaluatie het Advies.....	61
1.2.3.2.1 Reacties van de internationale gemeenschap op het Advies.....	61
1.2.3.2.2 Implicaties van het Advies.....	62
1.2.3.2.3 Onenigheid binnen het Internationaal Gerechtshof.....	63
1.2.3.2.4 Afstand van het Lotus-principe?.....	63
1.2.3.2.5 Conclusie.....	64
Onderafdeling 2 Onwettigheid van nucleaire wapens, quo vadis?	65
2.1 Inleiding.....	65

2.2	Shift in opinio juris in de internationale gemeenschap?	66
2.2.1	Traditionele werkwijze van het IGH.....	66
2.2.2	Vernieuwde kijk op opinio juris?	67
2.2.3	Conclusie.....	69
2.3	Het Humanitaire initiatief	70
2.3.1	Inleiding	70
2.3.2	Internationaal humanitair recht en kernwapens.....	72
2.3.2.1	Het discriminatiebeginsel.....	73
2.3.2.2	Het verbod op willekeurige aanvallen	75
2.3.2.3	Het verbod op onnodig leed.....	76
2.3.2.4	De verplichting voorzorgen te nemen bij een aanval.....	77
2.3.2.5	Regels inzake de bescherming van het milieu	78
2.3.2.5.1	<i>Algemeen</i>	78
2.3.2.5.2	<i>Verdragsrechtelijke bepalingen</i>	79
2.3.2.5.3	<i>Internationaal gewoonterecht</i>	79
2.3.2.5.4	<i>Toepassing op nucleaire wapens</i>	80
2.3.2.6	Het gebruik van nucleaire wapens als vergeldingsmaatregel.....	81
2.3.2.6.1	<i>Situering</i>	81
2.3.2.6.2	<i>Algemene regelgeving</i>	82
2.3.2.6.3	<i>Toepassing op nucleaire wapens</i>	83
2.3.2.7	De Martensclausule.....	83
2.3.3	Het humanitaire initiatief en het Internationaal Gerechtshof	85
2.3.3.1	De zaken van de Marshall-eilanden voor het IGH.....	85
2.3.3.2	Toegevoegde waarde van de zaken voor het Humanitaire Initiatief	86
2.3.3.3	Evaluatie van het Internationaal Gerechtshof	88
2.3.3.4	Conclusie.....	89
2.3.4	Mensenrechtenoverwegingen	90
2.3.4.1	Algemeen	90
2.3.4.2	Het recht op leven	91
2.3.4.3	Het recht op een menswaardige behandeling.....	93
2.3.4.4	Conclusie.....	94
	Onderafdeling 3 Het Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens.....	95
3.1	Inleiding	95
3.2	Substantiële verdragsbepalingen	96
3.3	Impact van het Verdrag.....	97
3.3.1	Bouwsteen voor internationaal gewoonterecht.....	97
3.3.2	Effectiviteit van het ontwapeningsluit.....	98
3.3.3	Einde van het nucleaire NAVO-bondgenootschap?	99
3.4	Concluderende opmerkingen	100
	Afdeling 4 Conclusie.....	102
	Afdeling 5 Lijst van Rechtspraak, wetgeving en verwante documenten.....	105
	Onderafdeling 1 Rechtspraak.....	105
	Onderafdeling 2 Wetgeving.....	107
	Onderafdeling 3 Relevante documenten	108
	Afdeling 6 Bibliografie	113
	Onderafdeling 1 Boeken.....	113
	Onderafdeling 2 Bijdragen in tijdschriften	116

Afdeling 1 Inleiding

Onderafdeling 1 Het debat betreffende kernwapens

1. Nucleaire wapens vormen een van de grootste bedreigingen voor de internationale vrede en veiligheid. De nucleaire bombardementen uitgevoerd door de Verenigde Staten op de Japanse steden Hiroshima en Nagasaki op het einde van de Tweede Wereldoorlog drukten de internationale gemeenschap met de neus op de feiten: nucleaire wapens vormen een ernstige bedreiging voor de wereldvrede en *a fortiori* voor het bestaan van de mensheid.⁴ De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties liet er geen gras over groeien. Reeds in zijn eerste Resolutie⁵ werden de gevaren van nucleaire wapens, en ruimer, atoomenergie aangekaart. Het eerste agendapunt op de Algemene Vergadering was de oprichting van een commissie die de opdracht kreeg zich te buigen over de problemen die rezen met de ontdekking van atoomenergie.⁶ Deze commissie diende voorstellen te maken met het oog op de eliminatie van kernwapens uit de nationale arsenalen.

2. Reeds snel na het eerste gebruik van nucleaire wapens werden bijgevolg al de eerste initiatieven genomen om deze wapens van het toneel te laten verdwijnen.⁷ De Algemene Vergadering riep de internationale gemeenschap dan ook op om kernwapens te verbieden.⁸ Toenmalig President van de Verenigde Staten, H. TRUMAN, die de beslissing nam nucleaire wapens voor het eerst in de geschiedenis in te zetten, was ook een van de eerste personen die het belang van de controle van atoomenergie benadrukte. In zijn *State of the Union* voor het Amerikaanse Congres⁹ in 1947 benadrukte hij dat de Verenigde Staten geen monopolie op atoomenergie wenste, noch voor henzelf, noch voor enige andere groep staten. Hij beklemtoonde het belang van internationale controle, opdat geen enkele staat nucleaire energie kon gebruiken voor militaire doeleinden. De internationale gemeenschap wees herhaaldelijk op het gevaar dat nucleaire wapens met zich meebrachten. De meest formele versie hiervan is terug te vinden in een verslag van de Secretaris-Generaal, U. THANT, waarbij door een grote groep experts de gevaren van nucleaire wapens uit de doeken werden gedaan.¹⁰ Het zou echter nog decennia duren vooraleer de juridische hoeksteen voor nucleaire ontwapening gerealiseerd werd.

Ook jaren na de start van het debat omtrent nucleaire ontwapening blijft het brandend actueel. Het debat wordt bekeken vanuit een vernieuwde invalshoek, zijnde de humanitaire consequenties voortkomend uit het hypothetisch gebruik van kernwapens. Deze nieuwe aanpak veruitwendigt zich niet alleen op politiek vlak, maar ook op juridisch vlak met de conclusie van het VN-Verdrag betreffende het Verbod op Kernwapens¹¹, en op rechterlijk vlak, met de ontwapeningszaken ingesteld door de Marshalleilanden¹² voor het IGH (zie *infra*, nr. 168 ev.).

⁴ N. MELZER, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*, Genève, International Committee of the Red Cross, 2016, 121.

⁵ UNGA Resolutie 1(I), 24 januari 1946.

⁶ UNGA, *Official Records*, 5 januari 1946, A/3, 1.

⁷ *Ibid.*, 2.

⁸ UNGA Resolutie 192 (III), 19 november 1948.

⁹ H. TRUMAN, *State of the Union Address*, 1947.

¹⁰ UNGA, *Report of Secretary-General THANT on the Effects of the Possible Use of Nuclear Weapons*, 10 oktober 1967, UN Doc. A/6858.

¹¹ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, 7 juli 2017 (nog niet in werking getreden).

¹² IGH, *Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. Pakistan), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 552 (zie hierna: IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12); IGH, *Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the*

3. Het al dan niet aanhouden van nucleaire wapens is een onderwerp dat politiek erg geladen is en waar heel veel beleid mee gemoeid is. Lettend op het feit dat dit een juridisch werk is, wordt hier minder aandacht op gevestigd. Uiteraard wordt, wanneer dit relevant is in het kader van deze scriptie, de nodige nadruk gelegd op politieke overwegingen.

Onderafdeling 2 Ontwapening

2.1 Begripsafbakening

2.1.1 Algemeen

4. Hoewel het begrip *ontwapening* geen eenduidige definitie kent, wordt het begrip in de doctrine wel eens gedefinieerd als ‘een verscheidenheid aan maatregelen ontworpen om zowel op kwalitatieve als kwantitatieve basis de productie van middelen van oorlogsvoering te elimineren en te beëindigen’.¹³ Omtrent de draagwijdte van het begrip kan soms verwarring rijzen. Ontwapening mag ten eerste niet verward worden met *non-proliferatie*, dat betrekking heeft op het vermijden dat meerdere staten of andere actoren in het bezit komen van *in casu* kernwapens. Ten tweede dient een onderscheid gemaakt te worden tussen *arms control*-maatregelen en ontwapeningsmaatregelen. Hoewel in de rechtsleer discussie bestaat over het specifieke verschil tussen beide begrippen, wordt over het algemeen aanvaard dat het verschil te vinden is in de finaliteit van beide soorten maatregelen. Ontwapeningsmaatregelen hebben als doel de militaire capaciteit van staten te reduceren door wapens te elimineren. Maatregelen van *arms control* trachten de sfeer van veiligheid te stabiliseren, maar hebben niet noodzakelijk een vermindering van wapens tot gevolg. Dergelijke maatregelen trachten kwalitatief of kwantitatief een plafond te introduceren met betrekking tot actieve wapensystemen, wapens en mankracht.¹⁴ Beide soort maatregelen zijn van belang in het kader van deze scriptie.

5. Ontwapening in het internationaal recht heeft zich niet alleen geuit in pogingen tot nucleaire ontwapening. Naast conventionele wapens gaat het over het breder concept van ‘*massavernietigingswapens*’. Verdragsrechtelijk zijn hier drie instrumenten uit voortgekomen. Ten eerste, op het vlak van biologische wapens, veruitwendigde dit zich in het Verdrag betreffende Biologische Wapens¹⁵. Dit verdrag was uniek in zijn soort aangezien ze op dat moment het eerste verdrag was dat een volledige *categorie* aan wapens verbod.¹⁶ Vervolgens, op het gebied van chemische wapens, is het belangrijkste instrument het Verdrag inzake Chemische Wapens¹⁷. Tenslotte bestaat er ook voor nucleaire wapens een instrument¹⁸ dat een algeheel verbod inhoudt, doch dit instrument is nog niet in werking getreden.

Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. India), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 255 (zie hierna: IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12); IGH, *Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. United Kingdom), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 883 (zie hierna: IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12).

¹³ B. TUZMUKHAMEDOV, “Disarmament” in F. LACHENMANN en R. WOLFRUM (eds.), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, (335) 335.

¹⁴ A. LOETS, “Arms Control”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 1, §2.

¹⁵ Convention on The Prohibition of The Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxic Weapons and on Their Destruction, 10 april 1972, *UNTS*, Vol. 1015, 163.

¹⁶ W. H. BOOTHBY, *Weapons and the Law of Armed Conflict*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 126 (hierna: W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 16).

¹⁷ Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, 3 September 1992, *UNTS*, Vol. 1974, 45.

¹⁸ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, 7 juli 2017 (nog niet in werking getreden).

2.1.2 Ontwapeningsinitiatieven

6. Zoals hierboven werd aangegeven, bestaat ontwapening uit een verscheidenheid van maatregelen. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op het effectief onschadelijk maken en vernietigen van kernwapens. Dit zijn ontwapeningsmaatregelen *sensu stricto*. Daarnaast kunnen ze ook kaderen in het ontwapeningsobjectief door kernwapens op bepaalde plaatsen te verbieden of andere verplichtingen dan een effectieve vernietiging op te leggen. Deze maatregelen worden hier omschreven als ontwapeningsmaatregelen *sensu lato*. Het gaat hier om *arms control*-maatregelen. Ontwapeningsmaatregelen kunnen de vorm aannemen van bilaterale akkoorden tussen kernmogendheden, waarin besloten wordt nucleaire arsenalen af te bouwen. Daarnaast kunnen ze bestaan uit het concluderen van regionale instrumenten. Veruit de belangrijkste akkoorden die dergelijke vorm aannemen zijn de verdragen die een bepaalde regio of geografisch gebied kernwapenvrij verklaren. Hoewel dergelijke verdragen regionaal van aard zijn, bevatten ze vaak de mogelijkheid voor andere staten toe te treden tot de conventie (zie *infra*, nr. 30).

7. Op universeel niveau werden reeds een aantal ontwapeningsmaatregelen genomen die bepaalde zones kernwapenvrij maken. De verboden die voortvloeien uit deze instrumenten worden geacht een *erga omnes*-karakter te hebben. Hierdoor verbinden ze ook niet-partijen bij de verdragen.¹⁹ Dit wordt verklaard door de speciale status die deze zones genieten, erin bestaande dat ze exclusief aangewend dienen te worden voor vreedevolle doeleinden en in het belang van de gehele internationale gemeenschap, inclusief de toekomstige generaties.²⁰

Het *eerste* initiatief in deze reeks was het Antarctica-Verdrag²¹, dat stelt dat dit gebied enkel gebruikt mag worden voor vreedevolle doeleinden en *inter alia* elk testen van wapens verbiedt.²² Er geldt ook een expliciet verbod op nucleaire explosies en het opslaan van radioactief afval op Antarctica.²³ Volgens het verdrag zal elk toekomstig instrument dat betrekking heeft op nucleaire explosies en radioactief afval automatisch ook op Antarctica van toepassing zijn. Hierdoor werd Antarctica de eerste gegarandeerde kernwapenvrije zone.²⁴ Een *tweede* initiatief heeft betrekking op de activiteiten van staten in de ruimte.²⁵ Dit verdrag introduceert niet als zodanig een kernwapenvrije zone in de ruimte, maar legt toch enkele beperkingen op.²⁶ Volgens het instrument dient de exploratie en het gebruik van de ruimte, inclusief de maan en andere hemellichamen, in het voordeel van *alle* staten te gebeuren.²⁷ Bovendien verbinden de partijen zich ertoe geen nucleaire wapens te plaatsen in een baan rond de aarde, noch deze te stockeren op hemellichamen of elders in de ruimte.²⁸ Het verdrag bevatte echter een interpretatieve lacune. In tegenstelling tot de provisie betreffende het vreedevol gebruik van ruimte, inclusief *de maan* en andere hemellichamen, werd in de provisie betreffende nucleaire wapens geen gewag gemaakt van 'de maan'. Deze leemte werd ingevuld door een *derde*

¹⁹ D. RIETIKER, "The Meaning of Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons: Analysis Under the Rules of Treaty Interpretation" in J. L. BLACK-BRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law Volume I*, Den Haag, Asser Press, 2014, (47) 70 (hierna: D. RIETIKER, zie *supra*, noot 19).

²⁰ *Ibid.*

²¹ The Antarctic Treaty, 1 december 1959, *UNTS*, Vol. 402, 71.

²² Art. I(1), Antarctic Treaty.

²³ Art. V(1), Antarctic Treaty.

²⁴ D. FREESTONE en S. DAVIDSON, "Nuclear Weapon-Free Zones" in I. POGANY (ed.), *Nuclear Weapons and International Law*, Aldershot, Avebury, 1987, (176) 186 (hierna: D. FREESTONE en S. DAVIDSON, zie *supra*, noot 24).

²⁵ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 januari 1967, *UNTS*, Vol. 610, 205.

²⁶ D. FREESTONE en S. DAVIDSON, zie *supra*, noot 24, 186.

²⁷ Art. I, Outer Space Treaty.

²⁸ Art. IV, Outer Space Treaty.

akkoord, zijnde het Akkoord betreffende de Activiteiten op de Maan en andere Hemellichamen²⁹, dat het plaatsen van nucleaire wapens op, of in een baan rond de maan expliciet verbiedt.³⁰ Een vierde initiatief heeft betrekking op het opslaan van nucleaire wapens op de zeebodem of eronder, hetgeen verboden wordt.³¹

In dit werk gaat de meeste aandacht echter naar een vijfde initiatief, zijnde het non-proliferatieverdrag³², de hoeksteen van het internationaal recht inzake nucleaire ontwapening.³³ Belangrijk te onderstrepen is dat de ontwikkeling van internationaal nucleair recht niet statisch is, maar een dynamisch proces dat zich blijft ontwikkelen samen met wetenschappelijke en politieke veranderingen.³⁴ Verder in dit werk zal dan ook duidelijk worden dat de bepalingen van het non-proliferatieverdrag voorwerp zijn van voortdurend onderzoek en interpretatie. Gezien het belang van het non-proliferatieverdrag voor dit bestek, lijkt het aangewezen de totstandkoming en de essentiële bepalingen uiteen te zetten, alvorens in te gaan op de problematiek van interpretatie.

2.2 Het Non-Proliferatieverdrag

2.2.1 Geboortefase van het Verdrag

8. Zoals M. SHAKER in zijn werk over nucleaire non-proliferatie al aangaf, is het belangrijk de initiële initiatieven aangaande ontwapening te bekijken. Een studie hiervan geeft de limieten van het concept evenals de problemen omtrent het onderwerp weer.³⁵ Bepaalde van die problemen en conceptuele onduidelijkheden zijn doorgesijpeld tot in de finale documenten. Een onderzoek van de *travaux préparatoires* laat mij toe deze problemen beter te begrijpen en te analyseren.

9. De fundamenten van het verdrag zijn van Ierse afkomst.³⁶ Het was de Ierse Minister van Buitenlandse zaken, F. AIKEN, die in zijn toespraak voor het Eerste Comité van de Algemene Vergadering van de VN in 1958 het belang van een instrument inzake nucleaire ontwapening benadrukte. Hij wees daar op het gevaar dat kleinere staten en niet-statelijke actoren, die in die periode voornamelijk de vorm van revolutionaire bewegingen aannamen, in het bezit zouden komen van kernwapens. Deze vrees zou in een latere fase van de onderhandelingen ook door andere staten naar voren worden gebracht.³⁷

²⁹ Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 december 1979, *UNTS*, Vol. 1363, 3.

³⁰ Art. III(3), Moon Agreement.

³¹ Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, 11 februari 1971, *UNTS*, Vol. 995, 115.

³² Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1 juli 1968, *UNTS*, Vol. 729, 161.

³³ K. KRAUSE, "Disarmament" in T.G. WEISS en S. DAWES (eds.), *The Oxford Handbook on the United Nations*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 292 (hierna: K. KRAUSE, zie *supra*, noot 33).

³⁴ J.L. BLACK-BRANCH en D. FLECK, "Nuclear Weapons, Non-Proliferation and Disarmament: A Comprehensive Audit of Relevant Legal Issues and International Concerns" in J. L. BLACK-BRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law Volume I*, Den Haag, Asser Press, 2014, (1) 4.

³⁵ M. SHAKER, *The Nuclear Non-Proliferation Treaty: Origin and Implementation (1959-1979) Volume I*, Londen, Oceana Publications, 1980, 3 (hierna: M. SHAKER, zie *supra*, noot 35); K. KRAUSE, zie *supra*, noot 33, 292.

³⁶ D.H. JOYNER, *International Law and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 3 (hierna: D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36); M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 3.

³⁷ Zie hiervoor de verklaring van de Afghaanse delegatie op de plenaire sessie van het Eerste Comité van de Algemene Vergadering van de VN: A/C.1/PV.1569, 1, §1.

*“Those who now possess nuclear weapons are a few great and highly-developed states, with great urban populations, with much to lose and little to gain in a nuclear war. Their potential adversaries are in the same case and have the power to retaliate. As in the case of every other military invention, however, the harnessing of nuclear energy for military purposes is bound to become simpler and cheaper with the passing of time. Sooner or later therefore, unless this organisation takes urgent preventive steps, this weapon will pass into the hands of states with much less to lose. [...] Furthermore, nothing except international measures to prevent the dissemination of such weapons, can prevent them from coming, ultimately, not merely to small and poor states but also to revolutionary organisations.”*³⁸

10. Als direct gevolg van deze toespraak kwam tijdens de dertiende sessie van de Algemene Vergadering een draft-resolutie³⁹ tot stand, die tweevoudig van aard was.⁴⁰ Ten eerste was er het voornemen een ad hoc-comité op te richten. Dit comité zou als taak hebben de gevaren van de verdere verspreiding van nucleaire wapens te bestuderen.⁴¹ Daarnaast kreeg het de opdracht aan de veertiende sessie van de Algemene Vergadering gepaste maatregelen voor te stellen om deze gevaren af te wenden. Ten tweede bestond het lers voorstel erin om aan de draft-resolutie een bepaling toe te voegen die stelde dat de staten die in het bezit zijn van nucleaire wapens deze niet mogen overdragen zolang de onderhandelingen in verband met nucleaire tests lopende waren. Het voorstel verlengde deze verplichting voor de periode waarin de tests verboden waren als gevolg van de resultaten van die onderhandelingen.⁴² Met deze additie werd opnieuw de aandacht gevestigd op de angst die in de internationale gemeenschap leefde dat kleinere staten en niet-statelijke actoren in het bezit zouden komen van nucleaire wapens. Uiteindelijk werd er wel voor gekozen de materies van nucleaire ontwapening en nucleaire tests gescheiden te houden.⁴³ Het Ierse Initiatief legt aldus voornamelijk de nadruk op wat uiteindelijk de non-proliferatiepijler van het non-proliferatieverdrag zou uitmaken, zonder in te gaan op het vredevol gebruik van nucleaire energie en effectieve ontwapening (zie *infra*, nr. 21).⁴⁴

11. De Ierse inspanningen betreffende nucleaire ontwapening bleven de jaren volgend op de draft-resolutie aanhouden. Dit resulteerde in UNGA Resoluties 1576⁴⁵ en 1665⁴⁶ waarbij de Algemene Vergadering de internationale gemeenschap ertoe aanzette zich in te spannen om een permanente oplossing te bekomen inzake de preventie van de verdere verspreiding van nucleaire wapens. Als gevolg van de Ierse inspanningen die tot de resolutie hebben geleid, wordt Resolutie 1665 de “Ierse Resolutie” genoemd.⁴⁷ Centraal stelt de Resolutie voorop dat staten, in het bijzonder staten die nucleaire wapens bezitten, dienen te streven naar het bereiken van een internationaal akkoord inzake nucleaire wapens. Dit akkoord zou voor staten in het bezit van kernwapens de verplichting moeten inhouden zich te onthouden de controle over nucleaire wapens uit handen te geven. Evenals bevatte het de verplichting geen informatie betreffende de vervaardiging te verspreiden aan staten die nog niet bezaten over kernwapens. Op staten die nog niet in het bezit waren van nucleaire wapens zou de verplichting rusten dergelijke wapens niet te vervaardigen, of er op een andere wijze controle over te krijgen. Reeds in deze resolutie zijn de fundamenten terug te vinden van wat later het

³⁸ UNGA First Committee, *Official Records*, 17 september 1958, A/C.1/SR.953, §5.

³⁹ UNGA First Committee, *Official Records*, 17 oktober 1958, A/C.1/L.206.

⁴⁰ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 3; M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 4.

⁴¹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 3.

⁴² *Ibid.*, 4.

⁴³ *Ibid.*, 5.

⁴⁴ ILA, Nuclear Weapons, Non-Proliferation and Contemporary International Law, *Int'l L. Ass'n Rep. Conf.* 2014, (387) 388 (hierna: ILA, Nuclear Weapons, zie *supra*, noot 44).

⁴⁵ UNGA Resolutie 1576 (XV), 20 december 1960.

⁴⁶ UNGA Resolutie 1665 (XVI), 4 december 1961.

⁴⁷ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 3; M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 22.

uiteindelijke non-proliferatieverdrag zou uitmaken.⁴⁸ Van effectieve ontwapening in hoofde van de staten die in het bezit waren van nucleaire wapens was nog geen sprake. Opmerkelijk is ook dat het gros van de verplichtingen inzake het voeren van onderhandelingen en de totstandkoming van een verdrag bij de staten in het bezit van nucleaire wapens gelegd werden.⁴⁹ De nucleaire grootmachten van die tijd, de toenmalige Unie van Socialistische Sovjetrepublieken en de Verenigde Staten, gingen akkoord met deze doelstellingen. Dit veruitwendigde zich nogmaals expliciet in beleidsnota's van beide staten.⁵⁰ Een interessante bemerking bij de verklaringen van beide staten is echter wel dat geen van beide de intentie had om zelf het eigen arsenaal af te bouwen. Gezien de historische context is dit niet onlogisch, beide staten waren immers verwickeld in de Koude Oorlog, waardoor er van een volledige ontwapening nog geen sprake kon zijn. De nucleaire wapenwedloop was op dat moment volop aan de gang.

2.2.2 Onderhandelingen van het Non-Proliferatieverdrag

2.2.2.1 Algemene setting van de onderhandelingen

12. Het gros van de onderhandelingen van het non-proliferatieverdrag vond plaats in de ENDC.⁵¹ Deze gesprekken vormen een belangrijke bron om de totstandkoming van het verdrag beter in zijn context te kunnen plaatsen, mede omdat de verschillende standpunten van de staten die deelnamen uitvoering uiteen gezet worden. Ze geven zowel de visie weer van nucleaire wapenstaten, als deze van niet-nucleaire wapenstaten. Dit geeft de garantie dat de zienswijzen van verschillende regio's in de wereld, evenals van verschillende politieke toenaderingen, tot uiting kunnen komen in de onderhandelingen.⁵² Dergelijke compositie is erg belangrijk om tot een akkoord te komen waar de gehele internationale gemeenschap achter staat. Het viel dan ook te betreuren dat Frankrijk en China, die beiden nucleaire capaciteit hadden ontwikkeld, geen deel wensten uit te maken van de onderhandelingen (zie *infra*, nr. 13).

2.2.2.2 Struikelblokken gedurende de onderhandelingen

13. Met UNGA Resolutie 1665 was de fundering tot het bekomen van een verdrag inzake nucleaire non-proliferatie gelegd. Het vervolg van de onderhandelingen leverde echter bitter weinig vooruitgang op. Dit had uiteraard te maken met de toenmalige internationale context. De Koude Oorlog zorgde voor een grote mate van wantrouwen tussen de grootmachten en zorgde ervoor dat van wederzijdse concessies praktisch geen sprake was. Daarenboven diende ook de afwezigheid van Frankrijk en China op de onderhandelingen betreurd te worden. Hoewel Frankrijk hoge aspiraties had om in gesprek te gaan nam het toch geen deel aan de onderhandelingen omdat het vond dat alle kernmogendheden, evenals de staten die

⁴⁸ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 5.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ U.S. Department of State, *The United States Program for General and Complete Disarmament and Complete Disarmament in a Peaceful World*, Washington, 1961, 3; USSR, *Memorandum of the Government of The Union of Soviet Socialist Republics Concerning Urgent Measures to Stop the Arms Race and Achieve Disarmament*, 18 december 1968.

⁵¹ Final Verbatim Records of the Conference of the Eighteen-Nation Committee on Disarmament, ENDC/PV.1-430, te raadplegen op de digitale bibliotheek van de Universiteit van Michigan: <https://quod.lib.umich.edu/e/endc/>.

⁵² ENDC/PV.001, 5; ENDC/PV.002, 6; ENDC/PV.003, 5 en 16; ENDC/PV.006, 9 en 23; ENDC/PV.008, 5 en 7.

in de nabij toekomst kernwapens in hun bezit konden hebben, deel moesten uitmaken van de gesprekken. Daarnaast wou het enkel gesprekken voeren die erop gericht waren de kernarsenalen van de staten *volledig* te ontmantelen.⁵³ Bij de definitieve stemming over het verdrag zou Frankrijk zich dan ook onthouden.⁵⁴ Met hun onthouding wenste Frankrijk de internationale gemeenschap eraan te herinneren dat nucleaire ontwapening, waar de Franse regering wel degelijk wou meewerken, nog steeds een onvoltooide taak was.⁵⁵ Ze maakte duidelijk dat ze geen voornemen had het Verdrag te ondertekenen, doch planden ze wel zich te gedragen zoals de Staten die dat wel deden.⁵⁶ China hield zich tijdens de Koude Oorlog op de achtergrond en nam geen deel aan de meeste multilaterale nucleaire instituties.⁵⁷

14. Het feit dat de nucleaire grootmachten herhaaldelijk kernproeven uitoefenden, was allerm minst bevorderend voor de onderhandelingen van het non-proliferatieverdrag. Diverse bijeenkomsten werden gewijd aan de problematiek van de nucleaire tests, eerder dan de totstandkoming van een internationaal instrument. Hieronder wordt summier ingegaan op het thema van de kernproeven (zie *infra*, nr. 34 ev.).

2.2.2.3 Basisprincipes als grondslag van het Verdrag

15. Het was wachten tot 1965 vooraleer de volgende belangrijke stap zou worden genomen. Resolutie 2028 betreffende de non-proliferatie van nucleaire wapens⁵⁸, stelde de basispijlers voorop waarop het uiteindelijke verdrag zou moeten steunen. Deze basisprincipes waren het product van het Ierse voorstel, de 'Ierse Resolutie' en de vier daaropvolgende jaren beraadslaging omtrent nucleaire ontwapening, voornamelijk in de ENDC en de Disarmament Committee van de VN.⁵⁹ Na het belang van het bereiken van een Verdrag inzake non-proliferatie te hebben benadrukt in de eerste overweging, belastte Resolutie 2028 de ENDC met het voeren van de onderhandelingen van dit verdrag. Deze onderhandelingen moesten gebaseerd zijn op de principes vooropgesteld door Resolutie 2028. Deze kernachtige principes mogen in hun belang niet onderschat worden. Ze vormen de pilaren waarop het verdrag inzake non-proliferatie gesteund is en vormen daarom een enorm belangrijke bron voor de interpretatie van het verdrag.⁶⁰ Te diep ingaan op de achterliggende betekenis van alle principes uit de Resolutie zou mij te ver leiden, en de essentie van dit werk voorbijgaan. Enkel bij het principe dat de grondslag vormt voor de uitwapeningsprovisie zal wat langer stilgestaan worden, aangezien dit nauw aansluit bij het onderwerp van dit werk. Principe 2(c) van de Resolutie⁶¹ heeft immers direct betrekking op nucleaire ontwapening (zie *infra*, nr. 41).

⁵³ M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 72.

⁵⁴ UNGA First Committee, *Official Records*, 10 juni 1968, A/C.1/PV.1582, 1, §2.

⁵⁵ UNGA, *Official Records*, 12 juni 1968, A/PV.1672, 2, §15.

⁵⁶ *Ibid.*, §11.

⁵⁷ L. BIN, "China's Potential to Contribute to Multilateral Nuclear Disarmament", *ACT* 2011, Vol. 41(2), (17) 17 (hierna: L. BIN, zie *supra*, noot 57).

⁵⁸ UNGA Resolutie 2028 (XX), 19 november 1965, (hierna: UNGA Res. 2028(XX), zie *supra*, noot 58).

⁵⁹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 7; M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 37.

⁶⁰ R. GARDINER, *Treaty Interpretation*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 188-190 (hierna: R. GARDINER, zie *supra*, noot 60).

⁶¹ Het principe luidt als volgt: "The treaty should be a step towards the achievement of general and complete disarmament and, more particularly, nuclear disarmament."

2.2.2.4 Finaliseren van het Verdrag

16. Na de formulering van de principes waarop het toekomstige non-proliferatieverdrag zou moeten steunen in Resolutie 2028 en de indiening van een draftversie van het verdrag door de Verenigde Staten en de USSR, belandden de onderhandelingen van het verdrag in een nieuwe fase.⁶² Op de vooravond van 1968 nam de Algemene Vergadering een Resolutie⁶³ aan waarin het de ENDC verzocht een volledig verslag betreffende de onderhandelingen voor te leggen. Dit verslag zou in de Algemene Vergadering besproken worden.⁶⁴ Het waren de nucleaire grootmachten, de Verenigde Staten en de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, die een gezamenlijk voorstel van verdrag voorlegden. Dit document maakte nog voorwerp uit van revisies en werd uiteindelijk voorgelegd aan de Algemene Vergadering.⁶⁵

17. Gedurende de 22ste sessie van de Algemene Vergadering maakte dit voorstel voorwerp uit van een uitvoerig debat in het Eerste Comité van de Algemene Vergadering.⁶⁶ De voorzitter van dat comité, I. FAHMY, benadrukte nogmaals het belang van de onderhandelingen. Hij meende dat het verdrag beschouwd kon worden als het belangrijkste instrument waarover de Verenigde Naties zich had moeten buigen sinds de totstandkoming van de internationale organisatie.⁶⁷ Na nog enkele veranderingen toegebracht te hebben, werd de tekst finaal opgenomen in UNGA Resolutie 2373⁶⁸. Het Verdrag werd opengesteld voor ondertekening op 1 juli 1968 in Washington, Londen en Moskou, en trad in werking op 5 maart 1970.

2.3 Analyse van het Non-Proliferatieverdrag

2.3.1 Algemeen kenmerken

18. Een volledige uiteenzetting van het non-proliferatieverdrag zou het onderzoeksveld van dit werk te buiten gaan. Desalniettemin is het belangrijk een beeld te krijgen van de structuur van het verdrag en de principiële verplichtingen die eruit voortvloeien, mede met als doel de ontwapeningsprovisie beter in zijn context te kunnen onderzoeken. In essentie bevat het verdrag verplichtingen voor staten in het bezit van nucleaire wapens (NWS) en voor staten die dergelijke wapens niet bezitten (NNWS).⁶⁹ Het onderscheid tussen beide categorieën van staten werd reeds gedurende de onderhandelingen in de ENDC als essentieel gezien.⁷⁰ Het is dan ook belangrijk op summiere wijze in te gaan op wat er door de opstellers van het verdrag verstaan werd onder dergelijke staten.

19. Het NPV definieert een nucleaire wapenstaat als een staat die een kernwapen of een ander nucleair explosief toestel heeft ontwikkeld en tot explosie heeft gebracht voor 1 januari 1967.⁷¹ Uit deze definitie valt af te leiden dat opdat een staat als NWS gekwalificeerd kan

⁶² M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 67; ENDC/PV.1.5, §3.

⁶³ UNGA Resolutie 2346 (XXII), 19 december 1967.

⁶⁴ M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 111.

⁶⁵ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 7.

⁶⁶ M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 116.

⁶⁷ UNGA First Committee, *Official Records*, 26 april 1968, A/C.1/PV.1556, 1.

⁶⁸ UNGA Resolutie 2373 (XXII), 12 juni 1968, (hierna: UNGA Res. 2373(XXII), zie *supra*, noot 68).

⁶⁹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 8.

⁷⁰ ENDC/PV.241, 37; ENDC/PV.244, 5.

⁷¹ Art. IX, §3, NPV.

worden, het vereist is dat deze staat cumulatief aan drie voorwaarden voldoet. Ten eerste vereist de definitie dat de staat een nucleair wapen *vervaardigd* heeft. Vervolgens moet deze staat dit wapen ook tot ontploffing gebracht hebben. Een louter theoretische capaciteit tot ontwikkelen van kernwapens is aldus niet voldoende om als NWS gekwalificeerd te worden. Ten slotte moeten deze vervaardiging en ontploffing geschieden voor een bepaalde datum. Het feit dat dergelijke datum toepassing vindt, leidt ertoe dat in feite enkel staten waarvan het geweten is dat zij nucleaire wapens vervaardigd en tot ontploffing gebracht hebben, als NWS aangemerkt zullen worden. Het is immers mogelijk voor staten heimelijk reeds voor de datum tests uit te voeren, maar dit pas nadien bekend te maken, waardoor ze alsnog aangemerkt worden als NNWS.⁷² Iedere staat die niet onder deze omschrijving valt, is te beschouwen als een niet-nucleaire wapenstaat.

Dit onderscheid is van belang, gezien de verplichtingen voor beide categorieën fundamenteel verschillend zijn. Mede verbandhoudend met dit verschil in verplichtingen voor de partijen is het probleem hoe men een staat die na deze referentiedatum een nucleaire wapenstaat wordt moet behandelen. Dit gaat logischerwijs niet om staten die reeds partij zijn tot het non-proliferatieverdrag, aangezien dit een flagrante schending van de verplichtingen onder het verdrag zou inhouden. Een strikte interpretatie van het verdrag zou impliceren dat deze staat gezien zou moeten worden als niet-nucleaire wapen staat, dewelke de verplichting heeft geen nucleaire wapens te vervaardigen. Er zal aldus een amendement moeten aangenomen worden die de definitie van NWS aanpast, of die het mogelijk maakt nucleaire explosieve apparaten te vervaardigen voor vreedevolle doeleinden, al lijkt dit niet zeer voor de hand liggend.⁷³ Op het moment van de conclusie van het verdrag werden vijf staten aangemerkt als NWS, zijnde de Verenigde Staten, Rusland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en China. Ondertussen hebben India, Pakistan, Israël en Noord-Korea ook nucleaire wapens ontwikkeld, doch zijn zij geen partij bij het verdrag.

2.3.2 Basisprincipes van het Verdrag

20. Het non-proliferatieverdrag is in essentie opgebouwd uit drie basisprincipes.⁷⁴ De *travaux préparatoires* bevestigen dat deze principes als gelijkaardig beschouwd moeten worden en dat geen enkel principe geacht moet worden een hogere prioriteit te hebben op het vlak van juridische interpretatie.⁷⁵ Ten eerste hanteert het verdrag het *principe van non-proliferatie*, ten tweede het *principe van vreedevol gebruik van nucleaire energie* en ten derde het *principe van nucleaire ontwapening*. Hoewel deze scriptie enkel betrekking heeft op het ontwapeningsprincipe, is het niet onbelangrijk ook de andere principes kort toe te lichten. De drie principes van het Verdrag zijn immers nauw met elkaar verweven.⁷⁶ Hierna volgt een summier uiteenzetting van de basisprincipes van het verdrag en de verdragsbepalingen die daarmee gepaard gaan.

⁷² M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 196.

⁷³ *Ibid.*, 197

⁷⁴ D.H. JOYNER, *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 75 (hierna: D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74); D. RIETIKER, zie *supra*, noot 19; M. SOSSAI, "Disarmament and Nonproliferation" in N. D. WHITE en C. HENDERSON (eds.), *Research Handbook on International Conflict and Security Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello and Jus Post Bellum*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2013, (41) 42.

⁷⁵ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 76.

⁷⁶ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 8.

2.3.2.1 *Het non-proliferatieprincipe*

21. Het non-proliferatieprincipe wordt tot uitdrukking gebracht in de artikelen I en II van het Verdrag. Artikel I bevat een drieledige verplichting voor de NWS. Ten eerste bevat de bepaling het verbod nucleaire wapens of andere nucleair explosieve toestellen over te dragen aan eender welke ontvanger. Ten tweede is het verboden de controle over dergelijke wapens en toestellen over te dragen en dit op directe of indirecte wijze. Ten derde geldt de verplichting om zich ervan te onthouden een NNWS te assisteren, aan te moedigen of te overhalen om nucleaire wapens te vervaardigen, of op enige andere wijze te bekomen. In zijn essentie waren deze principes reeds terug te vinden bij de eerste initiatieven in de UNGA.⁷⁷ Wat er precies bedoeld werd met de termen 'nucleaire wapens' en 'andere nucleaire explosieve toestellen' maakte lang het voorwerp uit van discussie gedurende de periode van totstandkoming van het Verdrag. De nadruk van dit werk situeert zich echter in de ontwapeningspijler van het non-proliferatieverdrag. Een uitwijding hieromtrent zou aldus de grenzen van het onderzoek te buiten gaan.⁷⁸ De achilleshiel van deze verplichting ligt in het feit dat de handhaving ervan gebaseerd is op vrijwillige nakoming. Er is geen formeel mechanisme voorhanden om staten te dwingen de verplichtingen na te leven en om de niet-naleving te sanctioneren.⁷⁹

De non-proliferatiepijler wordt verder verstevigd door Artikel II van het Verdrag, dat in essentie een spiegelbeeld vormt van de voorgaande bepaling. De bepaling omvat de verplichting voor NNWS om geen nucleaire wapens of andere nucleaire explosieve toestellen te verwerven, noch direct of indirect over dergelijke wapens controle te krijgen, noch dergelijke wapens te vervaardigen of op enige andere wijze te verkrijgen. Het zoeken of verkrijgen van assistentie in het vervaardigen van dergelijke wapens wordt voor deze staten ook verboden in diezelfde bepaling. Reeds in de initiële fases van het Verdrag werd de verruiming van de hoeveelheid aan NWS geacht nefast te zijn voor het controleren van oorlog.⁸⁰ Dit onderdeel van de non-proliferatiepijler vindt dan ook rechtstreeks zijn oorsprong in de toespraak gehouden door F. AIKEN voor de Algemene Vergadering.⁸¹

22. Een relevante controverse betreffende de voorgaande verdragsbepalingen heeft betrekking op de *nuclear sharing-agreements* die de Verenigde Staten hebben gesloten met hun NAVO-bondgenoten, die als NNWS aangemerkt worden. Dergelijke overeenkomsten houden in dat kernwapens, die eigendom zijn van de Verenigde Staten, fysiek opgeslagen worden op het territorium van een NAVO-lidstaat. De operationele controle en het fysieke bezit ervan blijft echter in handen van de Verenigde Staten.⁸² De vraag stelt zich of dergelijke plaatsing van nucleaire wapens niet in strijd is met het verbod om op directe of indirecte wijze controle te krijgen over nucleaire wapens, zoals werd opgenomen in de Artikelen I en II. Het onderzoeksveld van dit werk laat niet toe hier in detail op in te gaan, edoch is het interessant terug te komen op deze controverse gedurende de behandeling van het recent gesloten Verdrag inzake het Verbod op Nucleaire Wapens (zie *infra*, nr. 188).

⁷⁷ UNGA, *Official Records*, 19 september 1958, A/PV.751, §83; UNGA, *Official Records*, 23 september 1959, A/PV.805, §54 en 61.

⁷⁸ Voor meer hieromtrent zie: D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 11-12; M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 200-216.

⁷⁹ K. DEERE, "The Obligations of Nuclear-Weapon States Not to Transfer Nuclear Weapons and Devices (Article I NPT)" in J. L. BLACK-BRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law Volume I*, Den Haag, Asser Press, 2014, (23) 43.

⁸⁰ ENDC/PV.297, 5.

⁸¹ UNGA, *Official Records*, 19 september 1958, A/PV.751, §81-82.

⁸² D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 14.

2.3.2.2 **Het principe van vredevol gebruik**

2.3.2.2.1 *Algemene uiteenzetting*

23. Het principe van vredevol gebruik is opgenomen in artikel IV NPV en bevat twee leden. Ten eerste mag geen enkele bepaling in het non-proliferatieverdrag geïnterpreteerd worden in die zin dat ze afbreuk doet aan het onvervreembare recht van alle verdragsstaten onderzoek te doen naar de productie en het gebruik van nucleaire energie voor *vredevolle doeleinden*. (artikel IV.1). Deze bepaling is het resultaat van het streven van de niet-nucleaire wapenstaten. Het recht nucleaire energie voor vredevolle doeleinden te gebruiken is geen recht dat gecreëerd werd door het NPV. Het is een recht dat reeds bestond, onafhankelijk van het verdrag, en daarin werd gecodificeerd.⁸³ Dit recht codificeren zou moeten bijdragen tot een acceptabele balans van gemeenschappelijke verantwoordelijkheden en verplichtingen van alle staten.⁸⁴ Door akkoord te gaan met deze bepaling nemen de NNWS de verplichting op hun soevereine rechten te limiteren ten voordele van het non-proliferatiedoel.⁸⁵ Wat het toepassingsgebied *ratione materiae* betreft, rijst de vraag wat verstaan moet worden onder vredevolle doeleinden. Een belangrijke vraag hieromtrent bestaat erin of de productie van verrijkt uranium ook gezien kan worden als een vredevolle toepassing van nucleaire energie.⁸⁶ In het kader van het nucleaire programma van Iran is deze vraag bijzonder relevant (zie *infra*, nr. 26).

24. Het tweede lid van artikel IV is een veruitwendiging van de wil van NNWS om tot een meer gebalanceerde afweging van verplichtingen en verantwoordelijkheden te komen.⁸⁷ Het bekomen van dergelijke balans vloeit rechtstreeks voort uit de basisprincipes vooropgesteld in de UNGA Resolutie 2028.⁸⁸ Het was de afgevaardigde van Mexico, M. GARCIA ROBLES, die voorstelde naast de algemene erkenning van het recht op vredevol gebruik van nucleaire energie een aantal algemene verplichtingen op te nemen voor NWS. Op deze manier beoogde men de intenties, waarvoor de NWS zich engageerden gedurende de onderhandelingen, voldoende juridisch afdwingbaar te maken.⁸⁹ Het ging hier voornamelijk om de bezorgdheid dat het verlenen van technisch en financiële steun geen voldoende juridisch afdwingbare verplichting zou zijn.⁹⁰ Deze bezorgdheid werd gedeeld door andere staten wat leidde tot de invoering van een tweede lid in artikel IV. Dit lid stelt dat alle staten het recht hebben deel te nemen in de zo ruim mogelijke uitwisseling van apparatuur, materiaal, en wetenschappelijke en technologische informatie. Over wat die verplichting precies inhoudt, bestaat tot op heden nog steeds discussie.⁹¹ De controle op de naleving van deze verdragsbepaling is een van de hoofdzakelijke bezigheden van het IAA (zie *infra*, nr. 32).⁹²

25. Samenhangend met dit recht voor de NNWS zijn de NWS verplicht, onder gepast internationaal toezicht en via gepaste procedures, de potentiële voordelen van enige

⁸³ T. COPPEN, *The Law of Arms Control and The International Non-Proliferation Regime, Preventing the Spread of Nuclear Weapons*, Leiden, Brill Nijhof, 2017, 154 (hierna: T. COPPEN, zie *supra*, noot 83).

⁸⁴ ENDC/PV.295, 6, §12; ENDC/PV.368, 4, §2.

⁸⁵ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 155.

⁸⁶ D. JOYNER, "Fundamental Right of States in International Law and the Right to Peaceful Nuclear Energy", *CJICL* 2015, Vol. 4(3), (661) 674 (hierna: D. JOYNER, zie *supra*, noot 86).

⁸⁷ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 163.

⁸⁸ UNGA Res. 2028(XX), zie *supra*, noot 58, ov. 2(b).

⁸⁹ ENDC/PV.295, 6, §13.

⁹⁰ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 163.

⁹¹ Voor meer informatie, zie: *Ibid.*, 163 ev.

⁹² M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 278.

vredevolle toepassing van *nucleaire explosies* beschikbaar te stellen voor NNWS. Dit dient te geschieden voor een zo laag mogelijke prijs, die zeker geen betrekking mag hebben op kosten voor research en development (artikel V). Het vredevol gebruik van nucleaire energie, waardoor de algemene principes van artikel IV ook hier van toepassing blijven.⁹³ Volgens de Canadese afgevaardigde voor de ENDC, E.L.M. BURNS, is dit in hoofde van NNWS een voordelige deal. Naast de verzekering deze technologie ter beschikking te hebben zonder vergoeding voor research en development, zullen ze de technologie ook kunnen toepassen van zodra die beschikbaar is voor NWS.⁹⁴ Het was de bedoeling van NWS hun eigen arsenaal te behouden, maar staten die dergelijk arsenaal niet bezaten te verhinderen dit te ontwikkelen door de invoering van het NPV.⁹⁵ Om dit te bewerkstelligen moesten de NWS zelf bepaalde verplichtingen aangaan, die terug te vinden zijn in Artikel IV.⁹⁶ Wanneer men de verplichtingen van beide categorieën staten naast elkaar zet, valt te concluderen dat de NNWS de beste deal konden bewerkstelligen. In de literatuur wordt dit wel eens omschreven als *'the grand bargain of the NPT'*.⁹⁷

2.3.2.2.2 Het nucleair programma van Iran

26. Zoals hieronder summer uiteengezet zal worden, zijn de NNWS verplicht om een overeenkomst aan te gaan met het IAA opdat deze organisatie de naleving van de verplichtingen onder het NPV kan controleren (zie *infra*, nr. 32). In het verleden had Iran bepaalde nucleaire programma's waarover het niet de vereiste transparantie toonde.⁹⁸ De Iraanse overheid bleef achter bij het verschaffen van documentatie, of verschaftte zelfs vervalste informatie met betrekking tot bepaalde programma's.⁹⁹ Hiermee handelde Iran aldus in strijd met haar verplichtingen onder het NPV. Iran argumenteerde niet in strijd met het NPV te handelen aangezien hun kernprogramma met betrekking tot verrijkt uranium valt onder hun recht op vredevol gebruik van nucleaire energie.¹⁰⁰ In de loop der jaren werd door de VN sancties opgelegd tegen Iran om ze op deze manier tot onderhandelingen te dwingen. Na een lange tijd leek er dan ook een oplossing te komen toen de vijf permanente leden van de VN Veiligheidsraad, Duitsland en de Europese Unie met Iran tot een overeenkomst kwamen (*Joint Comprehensive Plan of Action*). Het plan werd ondersteund in een Resolutie van de Veiligheidsraad¹⁰¹. Het plan beoogt, voor ten minste 15 jaar en met controle, Iran ervan te weerhouden hun militair-nucleaire capaciteit uit te breiden door hun nucleair programma af te bouwen. Dit in ruil voor het opheven van de sancties tegen Iran en het toelaten een programma na te streven met betrekking tot nucleaire energie.¹⁰² Dit programma is gelimiteerd en

⁹³ M. SHAKER, zie *supra*, noot 35, 379.

⁹⁴ ENDC/PV.368, §12.

⁹⁵ N. NEGM, *Transfer of Nuclear Technology under International Law: Case Study of Iraq, Iran and Israel*, Leiden, Brill Nijhof, 2009, 43 (hierna: N. NEGM, zie *supra*, noot 95).

⁹⁶ ENDC/PV.241, 11.

⁹⁷ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 8-9; K. KRAUSE, zie *supra*, noot 33, 292; D. HOLLOWAY, "The US and the NPT "Double Bargain"" in O. NJØLSTAD (ed.), *Nuclear Proliferation and International Order: Challenges to the Non-Proliferation Treaty*, Londen, Routledge, 2011, (151) 153; A. GODSBERG, "Nuclear Disarmament and the United Nations Disarmament Machinery", *ISLA J. Int'l & Comp. L.*, 2012, Vol. 18(2), (581) 585.

⁹⁸ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 50.

⁹⁹ P. KERR, "Questions Surround Iran's Nuclear Program", *ACT* 2006, Vol. 36(2), (30) 30.

¹⁰⁰ D. JOYNER, zie *supra*, noot 86, 677.

¹⁰¹ UNSC Resolutie 2231, 20 juli 2015.

¹⁰² D. HAUPT, "Legal Aspects of the Nuclear Accord with Iran and Its Implementation: International Law Analysis of Security Council Resolution 2231(2015)", in J. L. BLACK-BRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in*

onderworpen aan restricties die door de partijen werden overeengekomen. Dit toont aan dat hoewel dit recht onvervreemdbaar is, het toch beperkt kan worden wanneer de partijen hiermee 'akkoord' gaan (zie *supra*, nr. 23).

In het akkoord is een uitzonderingsclausule opgenomen waarin de Verenigde Staten zich het recht voorbehouden te allen tijde uit het akkoord te kunnen stappen. Zeer recentelijk hebben de Verenigde Staten daar gebruik van gemaakt en kondigden ze aan zich terug te trekken uit het akkoord. Het resultaat daarvan is dat de sancties tegen Iran nu op korte termijn terug in voege zullen treden. Dit hoeft echter niet noodzakelijk het gedoodverfde einde van het akkoord te betekenen. De andere partijen hebben geen intenties zich terug te trekken uit het akkoord, waardoor het ook zonder de Verenigde Staten van kracht blijft.¹⁰³

2.3.2.3 *Het ontwapeningsprincipe*

27. De nadruk van dit werk is gevestigd op het ontwapeningsprincipe, terug te vinden in artikel VI NPV. Een gedetailleerde uiteenzetting van het principe en de problematiek die errond bestaat wordt hieronder gegeven. Hier volstaat het een algemene uiteenzetting te geven van het principe opdat de drie principes in hun geheel geschetst kunnen worden.

28. Het belang van het principe wordt benadrukt door de opname ervan in één van de vijf basisprincipes voorgesteld door Resolutie 2028, dat stelt dat het verdrag een stap moet zijn richting het bereiken van een algemene en volledige ontwapening, in het bijzonder nucleaire ontwapening.¹⁰⁴ Zoals eerder werd benadrukt, doen de NNWS in het kader van het NPV een significante concessie door enerzijds de verbintenis aan te gaan geen nucleaire wapens te vervaardigen en anderzijds hun vreedvolle implementatie van nucleaire technologie te onderwerpen aan IAA-*safeguards* (zie *infra*, nr. 32). Een van de tegenprestaties die in ruil voor deze toegeving geleverd moest worden door NWS was de verbintenis tot volledige ontwapening aangaan, zodoende te verzekeren dat de discriminatoire toestand inzake verplichtingen niet van permanente aard zou zijn.¹⁰⁵ Het NPV bevat geen rechtstreekse verplichting voor de NWS om zich te ontdoen van hun nucleaire arsenalen. Ze bevat de verplichting om te goeder trouw onderhandelingen aan te gaan om nucleaire ontwapening te bewerkstelligen. Deze eerder zachte *verplichting* werd dan ook herhaaldelijk bekritiseerd en vele NNWS waren van mening dat het opnemen van een bepaling omtrent ontwapening slechts een schijnbare overwinning was.¹⁰⁶ Het zou volgens vele staten slechts om een intentieverklaring gaan die *de facto* geen echte juridisch afdwingbare verplichting inhoudt. Zoals herhaaldelijk bevestigd werd, zowel in de verklaringen van de partijen in de ENDC, als in de plenaire sessies van het Eerste Comité van de Algemene Vergadering, vormt de bepaling in het NPV inzake ontwapening geen eindhalte op zich, maar een schakel in een ketting die uiteindelijk gericht is op algemene en volledige ontwapening. Gedurende de onderhandelingen werd immers duidelijk dat het bereiken van volledige ontwapening een werk van lange adem

International Law Volume III: Legal Aspects of the Use of Nuclear Energy for Peaceful Purposes, Den Haag, Asser Press, 2016, (403) 405.

¹⁰³ DE STANDAARD, "Trump Blaast Iran-Deal Op", www.standaard.be/cnt/dmf20180508_03503840, 9 mei 2018, laatst geraadpleegd op 9 mei 2018.

¹⁰⁴ UNGA Res. 2028(XX), zie *supra*, noot 58, ov. 2(c).

¹⁰⁵ ENDC/PV.342, 10, §27; D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 56.

¹⁰⁶ C.A. FORD, "An NPT Net Assessment: Flawed, Problematic and Indispensable", in J. PILAT en N. BUSCH (eds.), *Routledge Handbook of Nuclear Proliferation and Policy*, Londen, Routledge, 2015, (113) 115; D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 57.

zou zijn. De Belgische delegatie verwoordt dit ongenueanceerd in het Eerste Comité waar het voorstel van het non-proliferatieverdrag ter discussie voorlag:

“The road will be a long one. It involves making a basic change in relations between States. The notion of equilibrium has to be replaced by the notion of stability. Regional security organizations must be replaced by a universal system of guaranteed peace.”¹⁰⁷ [eigen cursivering]

2.3.3 Regionale ontwapeningsinitiatieven

29. Het non-proliferatieverdrag bepaalt dat het verdrag geen afbreuk doet aan het recht van enige groep staten om regionale verdragen te besluiten met oog op het verzekeren van een totale afwezigheid van nucleaire wapens in de bepaalde gebieden (artikel VII). Deze regionale initiatieven zijn van kapitaal belang voor non-proliferatie en ontwapening gezien het gebrek aan vooruitgang op het globale vlak.¹⁰⁸ Daarenboven geven ze expressie aan de groeiende afkeur voor nucleaire wapens, vaak als reactie op bepaalde politieke spanningen.¹⁰⁹ Deze initiatieven nemen de vorm aan van *nuclear-weapon-free-zones*, zijnde bepaalde afgebakende zones opgericht met het ultieme doel een bepaalde regio in zijn geheel te isoleren van de vernietigende effecten van kernwapens (o.a. nucleaire oorlogsvoering in het algemeen en het testen van nucleaire wapens).¹¹⁰

De eerste instigatie in deze context was het Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens in Latijns-Amerika en de Caraïben¹¹¹. Dit verdrag werd gevolgd door diverse andere initiatieven die dergelijke zones introduceerden in het zuiden van de Grote Oceaan¹¹², Zuidoost-Azië¹¹³, Afrika¹¹⁴ en Centraal Azië¹¹⁵. Daarenboven heeft Mongolië zichzelf de status van nucleair vrije-zone toegekend, hetgeen erkend werd door een resolutie van de Algemene Vergadering.¹¹⁶ Ook wat betreft het Midden-Oosten zijn reeds jarenlange gesprekken aan de gang om dit gebied een kernwapenvrije zone te maken, doch tot op heden zonder resultaat.¹¹⁷ Het belang van kernwapenvrije zones mag zeker niet onderschat worden. Zoals rechter CANÇADO TRINDADE in zijn *dissenting opinion* bij de ontwapeningszaken stelde, is de oprichting van deze zones een reactie op de nood en aspiraties van de mensheid om de dreiging van kernwapens uit de wereld weg te werken.¹¹⁸ De oprichting zou bijdragen tot de *opinio juris* betreffende de onwettigheid van kernwapens (zie *infra*, nr. 129).

30. Een volgend aspect vervat in de toepasselijke verdragen speelt ook een belangrijke rol. Het gaat om de mogelijkheid van NWS om, door het ratificeren van de protocollen bij de

¹⁰⁷ UNGA First Committee, *Official Records*, 20 mei 1968, A/C.1/PV.1571, 9, §108.

¹⁰⁸ D. RIETIKER, *Humanization of Arms Control: Paving the Way for a World Free of Nuclear Weapons*, New York, Routledge, 2018, 117-118 (hierna: D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108).

¹⁰⁹ A. CANÇADO-TRINDADE, *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2013, 405 (hierna: A. CANÇADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109); D. FREESTONE en S. DAVIDSON, zie *supra*, noot 24, 177.

¹¹⁰ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 118.

¹¹¹ Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America, 14 februari 1967, *UNTS*, Vol. 634, 281.

¹¹² South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, 6 augustus 1985, *UNTS*, Vol. 1445, 177.

¹¹³ Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, 15 december 1995, *UNTS*, Vol. 1981.

¹¹⁴ African Nuclear Weapon-Free-Zone Treaty, 11 april 1996.

¹¹⁵ Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia, 8 september 2006, *UNTS*, Vol. 2970.

¹¹⁶ UNGA Resolutie 55/33S, 11 januari 2001.

¹¹⁷ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 119.

¹¹⁸ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 414, §250.

verdragen, een wettelijk verbindende erkenning van de status van die gebieden te aanvaarden. Daarmee gaan ze akkoord geen kernwapens te gebruiken of ermee te dreigen ten aanzien van partijen tot de verdragen, noch deel te nemen aan enige handelingen die een schending van de verdrags- of protocolbepalingen door de partijen ervan zou uitmaken.¹¹⁹ Naast de symbolische waarde van dergelijke ratificaties dragen ze ook bij tot het beperken van de geografisch-strategische marge voor kernwapenstaten.¹²⁰

2.3.4 Toezicht en Naleving

31. Zoals bij veel nationale en internationale regelgeving is een effectief mechanisme dat toeziet op de naleving van de verplichtingen geïntroduceerd door dat instrument van primordiaal belang voor het bereiken van het vooropgestelde doel. In het kader van het non-proliferatieverdrag is zo'n mechanisme mogelijks nog belangrijker gezien de mogelijkheid tot clandestiene ontwikkeling van nucleaire wapens.¹²¹ Er zijn diverse politieke en juridische instrumenten voorhanden die de naleving trachten te bewerkstelligen. Deze nemen de vorm aan van politieke engagementen, multilaterale instrumenten en diverse andere instrumenten aan de hand waarvan staten aan hun verplichtingen trachten te voldoen.¹²² In het kader van het non-proliferatieverdrag tracht men toezicht en naleving via twee mechanismen te bewerkstelligen. Het belangrijkste mechanisme dat toeziet op de naleving van de verdragsbepalingen is het *safeguard*-mechanisme, uitgevoerd door het IAA. Daarnaast bevat het verdrag een mechanisme van *export-controles*. Beide systemen worden hierna op summiere wijze uiteengezet.

2.3.4.1 IAA-Safeguards¹²³

32. Het NPV bevat de verplichting voor NNWS¹²⁴ het systeem van de safeguards te accepteren.¹²⁵ Dergelijke aanvaarding moet worden opgenomen in een overeenkomst die onderhandeld en geconcludeerd wordt met het IAA, in overeenstemming met haar Statuut¹²⁶ en het safeguard-systeem. Het exclusieve doel van deze overeenkomst is de mogelijkheid creëren te verifiëren of de verplichtingen onder het non-proliferatieverdrag vervuld worden. Dergelijke controle maakt het mogelijk een onttrekking van nucleaire energie voor vreedevolle doeleinden naar nucleaire wapens of andere nucleair explosieve toestellen na te gaan. Meteen

¹¹⁹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 119.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 255.

¹²² T. ONISHI, N. ABE, E. PUJOL en R.M. GROSSI, "Nuclear Safeguards and Non-Proliferation" in L. MAIANI, S. ABOUSAHL en W. PLASTINO (eds.), *International Cooperation for Enhancing Nuclear Safety, Security, Safeguards and Non-Proliferation*, Londen, Springer International Publishing, 2016, (15) 20.

¹²³ K.A. ROBERTSON, "The Evolution of the Nuclear Non-Proliferation Regime: The International Atomic Energy Agency and its Legitimacy" in H. NASU en K. RUBENSTEIN (eds.), *Legal Perspectives on Security Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, (205) 205-224; (hierna: K.A. ROBERTSON, zie *supra*, noot 123); T. RAUF, "The General Framework of IAEA Safeguards" in J. L. BLACKBRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law Volume II*, Den Haag, Asser Press, 2014, (11) 11-22.

¹²⁴ Het feit dat het toepassingsgebied *ratione personae* beperkt is tot NNWS en geen betrekking heeft op NWS wordt gezien als een echte zwakte van het systeem, zie: N. NEGM, zie *supra*, noot 95, 43.

¹²⁵ Art. III.1, NPV.

¹²⁶ Voor een digitale versie, zie: www.iaea.org/sites/default/files/statute.pdf.

wordt duidelijk dat het safeguard-systeem van essentieel belang is opdat een effectieve naleving van het verdrag bewerkstelligd kan worden.

33. De rol van het IAA is primordiaal. Ze staat in om na te gaan of staten hun verplichtingen onder het verdrag niet miskennen, en of nucleair materiaal niet misbruikt wordt, in die zin dat het niet aangewend wordt voor vreedevolle doeleinden.¹²⁷ Het IAA is een intergouvernementele organisatie, opgericht in 1957, met als voornaamste doel de bijdrage van atoomenergie tot vrede, gezondheid en voorspoedigheid doorheen de hele wereld te versnellen en vergroten.¹²⁸ Het IAA werd reeds voor de concludering van het non-proliferatieverdrag opgericht en is een uitgroei van het 'Atoms for Peace' plan, voorgesteld door toenmalig president van de Verenigde Staten, D. EISENHOWER, op de Algemene Vergadering.¹²⁹

Het IAA beschikt over een driedelige waaier aan bevoegdheden, de ene al verregaander dan de andere.¹³⁰ Ten eerste beschikt ze over onderzoeksbevoegdheden die het hen mogelijk maken statenrapporten inzake nucleaire activiteiten te beoordelen en nucleaire faciliteiten van de desbetreffende staat te inspecteren. Deze inspectie dient te gebeuren overeenkomstig de relevante safeguard-agreements.¹³¹ Bij dergelijke inspecties dient het IAA een balans te vinden tussen enerzijds het zoeken naar 'verborgen' sites en anderzijds het respecteren van normatieve overwegingen zoals het principe van niet-discriminatie en het principe van soevereiniteit.¹³² Recente technologische ontwikkelingen op het vlak van satelliettechnologie openen een nieuwe dimensie die het uitoefenen van dergelijke safeguards gemakkelijker maakt, maar ook nieuwe juridische vragen doet rijzen.¹³³ Ten tweede beschikt het IAA over de autoriteit om niet-naleving van de verplichtingen na te gaan. Ten derde beschikt ze over een afdwingingsbevoegdheid, zij het in een zeer beperkte mate. Gezien de beperkte draagwijdte van deze laatste bevoegdheid is de VN Veiligheidsraad in de praktijk nog steeds de primaire actor op het internationaal toneel die instaat voor het toezicht op de naleving van de verplichtingen. De effectiviteit van dit orgaan wordt in de praktijk echter vaak verhinderd door het bestaan van een vetorecht in hoofde van de permanente leden van de Veiligheidsraad.¹³⁴

2.3.4.2 Export Controle

33. Elke verdragsstaat is verplicht geen nucleair splijtbaar materiaal evenals "uitrusting en materieel ontworpen of bereid voor de verwerking, het gebruik of de productie van speciaal splijtbaar materiaal" te verstrekken aan eender welke NNWS voor vreedevolle doeleinden, tenzij dergelijk materiaal onderworpen is aan safeguards (artikel. III.2 NPV). Deze bepaling voorziet aldus in de juridische grondslag voor exportcontroles.¹³⁵ Dit systeem moet gezien worden als een veruitwendiging van een van de vijf principes vooropgesteld door UNGA Resolutie 2028,

¹²⁷ K.A. ROBERTSON, zie *supra*, noot 123, 205.

¹²⁸ Art. II, Statuut IAA.

¹²⁹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 18.

¹³⁰ K.A. ROBERTSON, zie *supra*, noot 123, 208.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*, 214.

¹³³ B. JASANI, I. NIEMEYER, S. NUSSBAUM, B. RICHTER en G. STEIN (eds.), *International Safeguards and Satellite Imagery: Key Features of the Nuclear Fuel Cycle and Computer-Based Analysis*, Berlin, Springer, 2009, 176 p.

¹³⁴ J. GREENSTOCK, "The Council in the Post-Cold War World" in V. LOWE, A. ROBERTS, J. WELSH en D. ZAUM (eds.), *The United Nations Security Council and War: The Evolution of Thought and Practice since 1945*, Oxford, Oxford University Press, 2008, (248) 251.

¹³⁵ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 27.

namelijk dat het verdrag geen 'achterpoortjes' mag bevatten die proliferatie als resultaat zouden hebben.¹³⁶ Het systeem is ingevoerd om toezicht te kunnen uitoefenen op materiaal dat zowel voor vreedevolle, als voor militaire doeleinden gebruikt kan worden (*dual-use-objects*). De algemeenheid en obscuriteit van deze bepaling creëerde de noodzaak om de technische implicaties van deze bepaling te verduidelijken.¹³⁷ Het Zanggercomité, vernoemd naar diens voorzitter, nam deze taak op zich. Het werk van die groep resulteerde enerzijds in een algemene overeenkomst betreffende de technische implicaties en anderzijds een lijst van voorwerpen dewelke de vereiste van safeguards moet activeren.¹³⁸ Deze instrumenten zijn niet rechtstreeks afdwingbaar, maar fungeren als instrument ter harmonisatie in nationale wetgeving.¹³⁹

Onderafdeling 3 De problematiek van de kernproeven

34. De problematiek van nucleaire tests is een kwestie die sinds zijn oorsprong tot op vandaag vele discussies aangewakkerd heeft. Deze discussies waren onder andere de oorzaak van de trage vooruitgang van de onderhandelingen met betrekking tot het NPV. Het feit dat de ontwapeningsproblematiek nauw verboden is met de thematiek van nucleaire tests vindt zijn weerslag in het feit dat gedurende de ontwapeningszaken herhaaldelijk door de Marshalleilanden gealludeerd werd op de desastreuze effecten van kernproeven op haar bevolking.¹⁴⁰

Op *regionaal* vlak bestaan diverse verdragen die het uitvoeren van nucleaire tests verbieden (zie *supra*, nr. 29). Op *universeel* niveau bestaan in essentie drie verdragen die het uitvoeren van nucleaire tests verbieden. Deze instrumenten vinden allen hun grondslag in het bredere verlangen van het bereiken van nucleaire ontwapening.¹⁴¹ Ten eerste is er het Verdrag van 1963 inzake het Verbod op Nucleaire Tests in de Atmosfeer, de Ruimte en onder Water¹⁴². Dit verdrag was de eerste stap van de internationale gemeenschap om nucleaire tests aan banden te leggen, doch is beperkt in die zin dat ze kernproeven niet geheel verbiedt.¹⁴³ Het verdrag verbiedt het uitvoeren van kernproeven in de atmosfeer, de ruimte, en onder water, evenals in elke andere omgeving wanneer radioactieve restanten buiten de territoriale jurisdictie van de uitvoerende staat terechtkomen.¹⁴⁴ De vraag of dit verbod ook deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht, waardoor ook staten die het verdrag niet ratificeerden verboden zijn, is reeds lang voorwerp van discussie.¹⁴⁵ In de *Nuclear Tests*-zaak kreeg het IGH de mogelijkheid om een oordeel te vellen over de legaliteit van kernproeven, doch besloot dit niet te doen omdat de vordering volgens haar geen conflict meer bestond als gevolg van een

¹³⁶ UNGA Res. 2028(XX), zie *supra*, noot 58, ov. 2(a).

¹³⁷ Zie *supra*, noot 135.

¹³⁸ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 146.

¹³⁹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 28.

¹⁴⁰ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, *Instituting Proceedings*, 24 april 2014, 5, §8.

¹⁴¹ G. VENTURINI, "Test-Bans and the Comprehensive Test Ban Treaty Organisation" in J. L. BLACKBRANCH en D. FLECK (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law Volume I*, Den Haag, Asser Press, 2014, (133) 134 (hierna: G. VENTURINI, zie *supra*, noot 141).

¹⁴² Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, 5 augustus 1963, UNTS 480, 43.

¹⁴³ N. GRIEF, "Nuclear Tests and International Law" in I. POGANY (ed.), *Nuclear Weapons and International Law*, Aldershot, Avebury, 1987, (217) 226 (hierna: N. GRIEF, zie *supra*, noot 143).

¹⁴⁴ Art. 1(1) Nuclear Test Ban Treaty 1963.

¹⁴⁵ N. GRIEF, zie *supra*, noot 143, 228.

unilaterale verklaring van de Franse regering.¹⁴⁶ Hierdoor liep het Hof de kans mis om te oordelen over een mogelijk gewoonterechtelijk verbod op nucleaire tests en de bescherming van het milieu tegen dergelijke tests.¹⁴⁷

35. Het tweede instrument dat op multilateraal niveau werd aangenomen, was de *Comprehensive Test Ban Treaty*, dat gezien werd als een effectieve maatregel voor het bewerkstellingen van een volledige ontwapening.¹⁴⁸ Dit instrument verbiedt *alle* nucleaire tests, zowel voor militaire, als voor vreedevolle doeleinden. Daarnaast beperkt de conventie de ontwikkeling en de kwalitatieve verbetering van bestaande nucleaire wapens.¹⁴⁹ In tegenstelling tot het Verdrag van 1963, dat geen effectieve verificatie kende, introduceert het nieuwe verdrag een onafhankelijke organisatie belast met de controle over de implementatie.¹⁵⁰ Het verdrag mag dan wel een positief systeem introduceren, het is tot op heden nog niet in werking getreden. Deze spijtige constatacie is te wijten aan de inwerkingtreedingsclausule die elke staat met nucleaire kracht- of onderzoeksreactoren een vetorecht verleent tegen de inwerkingtreding van het verdrag.¹⁵¹ Het weigeren deze inwerkingtreding te bewerkstellingen kan mijns inziens geargumenteed worden een inbreuk te zijn op de verplichtingen die voortvloeien uit artikel VI NPV, zoals ze door het IGH en de internationale gemeenschap werden geïnterpreteerd (zie *infra*, nr. 99). Ten derde bevat het VN-Verdrag inzake het Verbod op Nucleaire Wapens een expliciet verbod op het testen van nucleaire wapens of andere nucleaire explosieve toestellen.¹⁵²

¹⁴⁶ IGH, *Nuclear Tests* (Australia v. France), December 20th, 1974, *ICJ Rep.* 1974, 271-272, §59 (hierna: IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146).

¹⁴⁷ G. VENTURINI, zie *supra*, noot 141, 141.

¹⁴⁸ Preamble Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, September 10th, 1996 (nog niet in werking getreden).

¹⁴⁹ A. ANASTASSOV, "Are Nuclear Weapons Illegal? The Role of Public International Law and the International Court of Justice", *Journal of Conflict and Security Law* 2010, Vol. 15(1), 67.

¹⁵⁰ G. VENTURINI, zie *supra*, noot 141, 145.

¹⁵¹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 117.

¹⁵² Art. 1(a), Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons.

Afdeling 2 Analyse van het ontwapeningsprincipe

Onderafdeling 1 Verdragshistorische analyse

1.1 Belang van het ontwapeningsprincipe tijdens de onderhandelingen

1.1.1 Initiële fase van de onderhandelingen

36. De discussie betreffende de implicaties van de ontwapeningsprovisie is niet nieuw. Wat precies bedoeld werd met de provisie maakte reeds gedurende de onderhandelingen het voorwerp uit van discussie. Het is daarom van belang op beknopte wijze na te gaan dewelke de positie was van het ontwapeningsprincipe gedurende de onderhandelingen en met welk doel deze bepaling werd ingevoerd.

37. Zoals in de inleiding van dit werk uiteen werd gezet, zijn de fundamenteën van het non-proliferatieverdrag van Ierse afkomst (zie *supra*, nr. 9). Dat nucleaire ontwapening een werk van lange adem zou blijken was reeds in de beginfase duidelijk. F. AIKEN wees er in zijn toespraak voor de Algemene Vergadering op dat volledige ontwapening een illusie was. Dit zou slechts mogelijk zijn wanneer er een juridisch afdwingbaar instrument zou bestaan dat de staten in het bezit van nucleaire wapens zou verzekeren dat het gebruik van dergelijke wapens nooit nodig zou zijn.¹⁵³ Volledige ontwapening kon niet bereikt worden in een spectaculaire sprong. Het was echter belangrijk dat de internationale gemeenschap de eerste stappen zette en er oprecht erkend werd dat het bereiken van ontwapening een ultieme doelstelling was voor de internationale gemeenschap.¹⁵⁴ Uit de initiële Ierse voorstellen kan aldus geconcludeerd worden dat het direct bereiken van volledige ontwapening niet de bedoeling was. Er werd daarentegen een opbouwende aanpak voorgesteld. Mijns inziens kan dit ook afgeleid worden uit de draft-resolutie ingediend door Ierland, dewelke gewag maakt van '*the destruction of existing stocks and the progressive limitation of conventional armaments*'.¹⁵⁵ Het woord '*progressive*' wijst duidelijk op een geleidelijke evolutie naar ontwapening, eerder dan naar een onmiddellijke ommekeer. Het Ierse initiatief legt dus voornamelijk de nadruk op de non-proliferatiepijler en ziet ontwapening eerder als toekomstmuziek.¹⁵⁶

38. UNGA Resoluties 1576(XV) en 1665(XVI), die de onderhandelingen omtrent het non-proliferatieverdrag nieuw leven trachtten in te blazen, bevatten reeds de basisprincipes waarop het uiteindelijke verdrag gesteund zou zijn. Opmerkelijk is echter dat betreffende effectieve ontwapening *geen* vermeldingen werden gedaan. In de initiële fase van de onderhandelingen bleef nucleaire ontwapening aldus relatief op de achtergrond. Het gezamenlijk voorstel van principes¹⁵⁷, dat als grondslag diende voor de onderhandelingen, maakte wel gewag van ontwapening. Het feit dat de onderhandelingen geen significante vooruitgang boekten¹⁵⁸, bevestigt echter dat men geen consensus kon bekomen over het belang van ontwapening in het verdrag.

¹⁵³ UNGA, *Official Records*, 23 september 1959, A/PV.805, §62.

¹⁵⁴ *Ibid.*, §§52 en 65.

¹⁵⁵ UNGA First Committee, *Official Records*, 17 oktober 1958, A/C.1/L.206, §1.

¹⁵⁶ ILA, *Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 44, 388.

¹⁵⁷ UNGA, *Joint Statement of Agreed Principles for Disarmament Negotiations*, 20 september 1961, A/4879.

¹⁵⁸ ENDC/PV.008, 27.

1.1.2 Revitalisatie van het ontwapeningsprincipe

1.1.2.1 Algemeen

39. De niet-geallieerde leden van het Comité betreurden in hun gezamenlijk memorandum het gebrek aan vooruitgang van de onderhandelingen.¹⁵⁹ Dit was een van de overwegingen die de Algemene Vergadering in acht nam bij het aannemen van Resolutie 2028 (XX)¹⁶⁰. De resolutie vormt een samenbundeling van de principes die gedurende de onderhandelingen in de ENDC werden voorgesteld en zijn van onschatbare waarde voor de analyse van de uiteindelijke Verdragsbepalingen, zoals bevestigd door de Secretaris-Generaal van de VN.¹⁶¹ De onduidelijkheid die voordien bestond met betrekking tot de positie van ontwapening in de gesprekken werd via deze Resolutie deels weggewerkt. Door het ontwapeningsprincipe op te nemen als een basisprincipe, werd het belang ervan uitdrukkelijk bevestigd. Onduidelijk bleef echter bestaan in verband met de vraag op welke wijze dit principe correct geïmplementeerd diende te worden.

1.1.2.2 Operatief deel van de Resolutie

40. In het *eerste operationele deel* van de resolutie worden de staten aangespoord om alle nodige stappen te nemen teneinde een conclusie inzake het vermijden van de proliferatie van nucleaire wapens te bekomen. Dit is een algemene boodschap die al eerder verspreid werd. Een belangrijk onderscheid is evenwel te vinden in de bewoording van de resoluties. In een voorgaande resolutie werd louter gewag gemaakt van '*calls upon*'¹⁶², terwijl in Resolutie 2028 de bewoording '*urges*' gebruikt wordt. Hoewel resoluties van de Algemene Vergadering niet bindend zijn¹⁶³, is een verschil in bewoording niet zonder belang. Ze hebben immers een grote autoriteit. Aangezien elk voorstel van resolutie zorgvuldig behandeld wordt qua inhoud, maar ook qua stijl, is gevoeligheid qua taal zeker zichtbaar bij de beslissingnemende organen van de VN.¹⁶⁴ Het gebruik van het werkwoord '*aandringen*', in plaats van eerder gebruikte term '*beroep doen op*', laat toch blijken dat de Algemene Vergadering het bereiken van een akkoord inzake ontwapening en non-proliferatie erg belangrijk vond en de onproductiviteit van de onderhandelingen nu volledig in het verleden wou plaatsen. Het *tweede operationele deel* zet de staten aan de onderhandelingen in de ENDC verder te zetten en deze te baseren op vijf principes die de Resolutie aanreikte (zie *infra*, nr. 41). De Algemene Vergadering benadrukte dit nog in een latere Resolutie¹⁶⁵.

¹⁵⁹ Disarmament Commission Official Records, Supplement January to December 1965, DC/227, annex 1, E.

¹⁶⁰ Zie *supra*, noot 58.

¹⁶¹ UNGA Official Records, 19 november 1965, A/PV.1382, §27.

¹⁶² UNGA Resolutie 1908 (XVIII), 27 november 1963.

¹⁶³ T. RUYS, *Inleiding tot het Internationaal Recht*, Gent, VRG Gent, 2016, 166 (hierna: T. Ruys, zie *supra*, noot 163).

¹⁶⁴ G.R. LANDE, "The Effect of the Resolutions of the United Nations General Assembly", *World Politics* 1996, Vol. 19, No. 1, (83) 97-98.

¹⁶⁵ UNGA Resolutie 2153A (XXI), 17 november 1966.

1.1.2.3 Principes

41. De principes die de resolutie aanreikt dienden als grondslag te fungeren voor de onderhandelingen. Veruit het belangrijkste principe in het kader van dit werk is *principe (c)*, dat stelt dat het verdrag een stap richting algemene en volledige ontwapening dient te zijn, in het bijzonder nucleaire ontwapening. Heel nauw samenhangend met dit principe, is *principe 2(b)*.¹⁶⁶ Dit principe stelt dat het verdrag een acceptabele balans van gemeenschappelijke verantwoordelijkheden en verplichtingen moet belichamen, en gezien moet worden als een stap richting volledige en definitieve ontwapening. Toch wordt benadrukt dat beide principes aparte doelstellingen vormen.¹⁶⁷ Zoals herhaaldelijk aangehaald werd tijdens de onderhandelingen van het verdrag, was het concluderen van het non-proliferatieverdrag niet enkel belangrijk *in se*, maar een schakel in het geheel van maatregelen genomen om volledige ontwapening te bereiken.¹⁶⁸ Het concluderen van het verdrag zou ook meer gunstige omstandigheden creëren voor het verzekeren van een oplossing op het vlak van ontwapening en aldus een stap inhouden richting algemene en volledige ontwapening.¹⁶⁹ Via deze resolutie werd duidelijk dat het ontwapeningsprincipe geen achtergestelde positie diende aan te nemen in het verdrag. De wijze waarop men dit principe implementeerde bleef echter een aanhoudend punt van discussie.

1.2 Implementatie van de principes

1.2.1 Analyse van de voorstellen van de nucleaire grootmachten

1.2.1.1 Afzonderlijke voorstellen

42. In de voorstellen van verdrag ingediend door de Verenigde Staten en de USSR werd geen gewag gemaakt van enige verplichting tot het bereiken van algemene en volledige ontwapening. Meer dan een verwijzing naar het bredere ontwapeningsdoel in de preambule kon in beide voorstellen niet teruggevonden worden. Dergelijke aanpak kon onmogelijk voldoende zijn om in overeenstemming te zijn met *principe (c)* van Resolutie 2028. Het nalaten een specifieke verplichting op te nemen in beide voorstellen van verdrag was ongetwijfeld verbonden met het feit dat nationale belangen nog steeds het voortouw namen bij de beweegredenen van de beide grootmachten. Verschillende staten gingen niet akkoord met de aanpak voorgesteld door de grootmachten.¹⁷⁰ Andere staten meenden dat het verdrag een concrete verplichting diende te bevatten. Bepaalde andere staten spraken eerder over een intentieverklaring, dan van een wettelijke verplichting. Mijns inziens sluit een wettelijke verplichting, opgenomen in een expliciete verdragsbepaling, het meest aan bij *principe (c)*. Om een stap richting volledige ontwapening te zetten was volgens mij meer nodig dan een loutere intentieverklaring. Hoewel een verdragsbepaling die een intentieverklaring bevat wel degelijk verplichtingen met zich kan meebrengen vanuit een interpretatie die vertrekt van het object en het doel van die bepaling¹⁷¹, laat een specifieke verplichting minder ruimte open voor interpretatie en brengt aldus meer duidelijkheid met zich mee.

¹⁶⁶ ENDC/PV.245, 12; A/C.1/PV.1568, 6, §60.

¹⁶⁷ ENDC/PV.308, §§5-8.

¹⁶⁸ ENDC/PV.229, 13 en 14; ENDC/PV.297, 10, §25; ENDC/PV.320, 10, §§26 en 28, ENDC/PV.326, 6, §11; ENDC/PV.334, 20, §58; ENDC/PV.357, 4-5, §4.

¹⁶⁹ ENDC/PV.297, 11, §27; ENDC/PV.326, 6, §13.

¹⁷⁰ ENDC/PV.366, 4, §4.

¹⁷¹ R. GARDINER, zie *supra*, noot 60, 191.

1.2.1.2 Het gezamenlijk voorstel van verdrag

43. Een volgende mijlpaal in de totstandkoming van het non-proliferatieverdrag was het concluderen van twee identieke voorstellen van verdrag, ingediend door de Verenigde Staten en de USSR.¹⁷² Met de expliciete verwijzing naar nucleaire ontwapening wensten de beide kernmogendheden *principe (c)* in het verdrag te implementeren.¹⁷³ De bepaling die betrekking had op ontwapening stelde dat de verdragspartijen onderhandelingen te goeder trouw dienden na te streven. Deze onderhandelingen dienden op effectieve maatregelen te slaan betreffende het stoppen van de nucleaire wapenwedloop, ontwapening en een verdrag betreffende algemene en volledige ontwapening onder strikte en effectieve internationale controle.

Het gaat hier niet om specifieke maatregelen die de nucleaire wapenstaten op zich nemen, doch om de *verbintenis te goeder trouw onderhandelingen na te streven* teneinde deze effectieve maatregelen te bereiken. Een letterlijke tekstuele vertaling van de term '*undertake*' zou met zich meebrengen dat het hier wel degelijk om een verplichting gaat (zie *infra*, nr. 58). De afgevaardigde van de Verenigde Staten maakt immers expliciet gewag van de wettelijke verplichting die volgt uit het betreffende artikel¹⁷⁴, net als de vertegenwoordiging van het Verenigd Koninkrijk¹⁷⁵ en de USSR¹⁷⁶. De toevoeging van deze bepaling werd door de Zweedse delegatie toegejuicht, doch relativeerde dit door op de realiteit te wijzen dat deze versie significant beperkter was dan deze voorgesteld door andere delegaties.¹⁷⁷ In haar amendement¹⁷⁸ beperkte Zweden zich ertoe te verzoeken de woorden '*at an early date*' evenals het woord '*nuclear*' toe te voegen, opdat duidelijk zou zijn dat de ontwapening specifiek op het nucleaire luik betrekking heeft. Daarnaast stelden ze voor de preambule uit te breiden met een referentie naar de het Verdrag inzake nucleaire tests. In een herzien voorstel van verdrag werden de drie hierboven omschreven amendementen aangenomen.¹⁷⁹

1.2.2 Onduidelijkheid betreffende de kwalificatie van de provisie

1.2.2.1 Algemeen

44. De beslissing het ontwapeningsprincipe expliciet te verwerken in een verdragsbepaling was ongetwijfeld in lijn met *principe 2(c)*. Daarmee was het debat echter niet afgerond, er rees immers discussie omtrent de kwalificatie van de provisie. Deze discussie, die reeds eerder werd aangehaald en tot op vandaag gevoerd wordt, betreft in essentie de vraag of er een verplichting voortvloeit uit de verdragsbepaling, dan wel slechts een intentieverklaring.

¹⁷² ENDC, *Revised Draft Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons*, 19 januari 1968, ENDC/192/Rev.1 (US) and ENDC/193/Rev.1 (USSR).

¹⁷³ ENDC/PV.357, 19, §63.

¹⁷⁴ ENDC/PV.357, 19, §65 *in fine*; ENDC/PV.368, 9, §20.

¹⁷⁵ ENDC/PV.358, 10, §25.

¹⁷⁶ ENDC/PV.370, 24, §70.

¹⁷⁷ ENDC/PV.363, 6, §10.

¹⁷⁸ ENDC/215.

¹⁷⁹ UNGA, *Official Records, Joint American-Soviet Draft Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons*, 11 maart 1968, A/7072 Annex I.

1.2.2.2 Verklaringen van de nucleaire grootmachten

1.2.2.2.1 Algemene analyse

45. Wat de nucleaire wapenstaten betreft, wordt door de Verenigde Staten opnieuw bevestigd dat artikel VI een *verplichting* oplegt die voornamelijk rust op staten in het bezit van nucleaire wapens.¹⁸⁰ De opname van verplichtingen in de provisie blijkt ook niet geheel willekeurig te zijn. De gebruikte bewoording wijst volgens de delegatie van de Verenigde Staten op een zekere volgorde qua prioriteit.¹⁸¹ *Primo* moet de internationale gemeenschap zich inlaten met het bewerkstelligen van de stilstand van de nucleaire wapenwedloop. *Secundo* staat de nucleaire ontwapening op het programma en *tertio* wordt verwijzing gemaakt naar het finale doel, namelijk algemene en volledige ontwapening. Deze interpretatie wordt echter niet steeds aanvaard (zie *infra*, nr. 88). Ook de delegatie van de USSR verklaarde dat het hier om een verplichting gaat en niet om een intentieverklaring.¹⁸² De onderhandelingen, waartoe de Verdragsstaten zich verplichten in te zetten, zouden volgens de USSR onder andere betrekking moeten hebben op een verdrag gericht op een algemeen verbod op het gebruik van nucleaire wapens.¹⁸³ Bijgevolg kan geconcludeerd worden dat beide grootmachten expliciet erkennen dat artikel VI een *verplichting* bevat.

1.2.2.2.2 Verklaringen als bindende unilaterale verklaringen?

46. Opgemerkt kan worden dat, in tegenstelling tot hedendaagse verklaringen waar door de nucleaire grootmachten gestipuleerd wordt dat geen verplichtingen voortvloeien uit de bepaling, het bestaan van een verplichting hier expliciet erkend wordt. In zijn toespraak voor de Algemene Vergadering herhaalt President JOHNSON dat het hier om een verbintenis gaat¹⁸⁴, net zoals de Minister van Buitenlandse zaken van de Sovjet-Unie voor de *Supreme Sovjet* (het toenmalige parlement)¹⁸⁵. Op juridisch vlak kan de vraag gesteld worden of deze verklaringen verbindend zijn, in die zin dat ze als eenzijdige verklaringen een bron van internationaal recht vormen.

In de *Nuclear Tests*-zaak¹⁸⁶ werd bevestigd dat een staat, *in casu* Frankrijk, gehouden kan zijn door verklaringen van haar President en regeringsleiders, in dit geval inzake het niet langer uitvoeren van atmosferische nucleaire tests.¹⁸⁷ Of deze verklaringen mondeling dan wel schriftelijk van aard zijn, maakt volgens het IGH geen essentieel verschil in de beoordeling van het al dan niet hebben van een bindend karakter.¹⁸⁸ De ILC nam een set van principes¹⁸⁹ aan, gebaseerd op de rechtspraak van het IGH, van toepassing op unilaterale verklaringen van Staten.¹⁹⁰ De principes reiken een aantal elementen aan waaraan een verklaring dient te

¹⁸⁰ UNGA First Committee, *Official Records*, 26 april 1968, A/C.1/PV.1556, 7, §68.

¹⁸¹ *Ibid.*, §70.

¹⁸² *Ibid.*, 11, §113.

¹⁸³ *Ibid.*, §114.

¹⁸⁴ UNGA, *Official Records*, 12 juni 1968, A/PV.1672, 7-8, §72.

¹⁸⁵ *UN Documents on Disarmament*, Address by Foreign Minister GROMYKO to the Supreme Soviet, 27 juni 1968.

¹⁸⁶ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, 153.

¹⁸⁷ T. Ruys, zie *supra*, noot 163, 56.

¹⁸⁸ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, 267-268, §45.

¹⁸⁹ ILC, *Guiding Principles Applicable to Unilateral Declarations of States Capable of Creating Legal Obligations*, *U.N.Y.B Int'l L. Comm'n* 2006, Vol. 2(2), 160 (hierna: ILC, *Unilateral Declarations Principles*, zie *supra*, noot 189).

¹⁹⁰ T. Ruys, zie *supra*, noot 163, 57.

voldoen opdat ze als bindende eenzijdige verklaring gezien kan worden. Elk staat kan een wettelijke verplichting op zich nemen bij wijze van eenzijdige verklaring.¹⁹¹

47. Volgens het eerste principe moet de verklaring publiekelijk gemaakt worden. Beide verklaringen werden gedaan in een publieke setting, namelijk de Algemene Vergadering of het nationale parlement. Aan deze voorwaarde lijkt aldus voldaan te zijn. Vervolgens moet de verklaring de wil laten blijken om verbonden te zijn. Het IGH oordeelde hierover dat het om een feitenkwestie gaat, waarbij men een restrictieve interpretatie dient te hanteren wanneer het gaat om een verklaring die geen specifieke bestemming heeft, zoals dat hier het geval is.¹⁹² De vereiste van de wil zich te verbinden is het beslissende element om te oordelen of een eenzijdige handeling al dan niet bindend is.¹⁹³ Zoals de ILC aangeeft, zegt het publieke karakter van de verklaring veel over de wil van de staat zich te verbinden.¹⁹⁴ Zeker in de setting van de Algemene Vergadering lijkt het mij een logische redenering dat een Staat zich gebonden acht door de verklaringen die ze stelt voor dit internationale forum. Bovendien wordt in de rechtsleer geargumenteed dat het gaat om een *objectieve intentie*, waarbij het voldoende is dat een staat die een verklaring maakt objectief de indruk geeft zich te willen verbinden door deze verklaring.¹⁹⁵ Uit de gebruikte bewoording kan mijns inziens een intentie om zich te verbinden afgeleid worden, daar specifiek een verplichting om onderhandelingen te goeder trouw na te streven erkend wordt.

Vervolgens is de reactie van overige staten van belang.¹⁹⁶ Hier dient vastgesteld te worden dat de overige staten vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering nagelaten hebben voldoende in te pikken op de verklaringen gedaan door de nucleaire grootmachten. Hoogstwaarschijnlijk hebben die Staten, zonder er bewust van te zijn, de kracht van de verklaringen doen afnemen door in hun eigen verklaringen aan te nemen dat het bepaalde in artikel VI niet verder ging dan een loutere intentieverklaring. Dit is een factor die zeker meespeelt in de beoordeling naar het juridische effect van de verklaring, doch geen determinerende factor. Vervolgens kan de verklaring slechts een verplichting met zich meebrengen wanneer deze toelichting duidelijk en in specifieke termen gemaakt werd.¹⁹⁷ De kernmachten gaan de verplichting aan te goeder trouw onderhandelingen na te streven. De vereiste duidelijkheid heeft naar mijn oordeel geen betrekking op de inhoud van de onderhandelingen, maar op het feit dat ze uit de verdragsbepaling een verplichting afleiden. Het zou als het ware dus een bindende interpretatieve verklaring vormen in hoofde van de kernmachten, die volgens mij bindend effect heeft. Het gevolg hiervan is dat dergelijke verklaringen die verplichtingen met zich meebrengen niet arbitrair kunnen ingetrokken worden.¹⁹⁸ De grootmachten kunnen dus niet zomaar argumenteren geen verplichtingen meer te zien in de verdragsbepaling.

¹⁹¹ ILC, *Unilateral Declarations Principles*, zie *supra*, noot 189, 161.

¹⁹² IGH, *Frontier Dispute* (Burkina Faso v. Republic of Mali), December 22nd, 1986, *ICJ Rep.* 1986, 573, §39.

¹⁹³ C. GOODMAN, "Acta Sunt Servanda – A Regime for Regulating the Unilateral Acts of States at International Law", *Aust. YBIL* 2006, (43) 55.

¹⁹⁴ ILC, *Unilateral Declarations Principles*, zie *supra*, noot 189, 162.

¹⁹⁵ Zie *supra*, noot 193, 57.

¹⁹⁶ ILC, *Unilateral Declarations Principles*, zie *supra*, noot 189, 161.

¹⁹⁷ *Ibid.*, 161.

¹⁹⁸ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, 270, §51.

1.2.2.3 Overige verklaringen

48. De overige verklaringen maken duidelijk dat er een divisie bestaat tussen twee soorten staten. Aan de ene kant hebben we staten die uit de voorgestelde bepaling een verplichting afleiden. Aan de andere kant hebben we de staten die vasthouden aan de visie dat het louter om een niet-afdwingbare intentieverklaring gaat.

49. Diverse delegaties uitten hun teleurstelling over het feit dat volgens hen slechts een intentieverklaring was opgenomen en dat de toevoeging dat de onderhandeling te goeder trouw diende te verlopen niet waardevol was.¹⁹⁹ Deze toevoeging impliceerde volgens de delegatie van Dahomey geen waardevolle toevoeging gezien de subjectiviteit die met het begrip gepaard ging.²⁰⁰ Verder in deze scriptie zal verduidelijkt worden dat het aspect goede trouw wel degelijk een toegevoegde waarde heeft als algemeen principe van internationaal recht (zie *infra*, nr. 79). Wat de staten betreft die artikel VI, al dan niet onvoorwaardelijk, steunen, kan uit de verklaring van het Verenigd Koninkrijk afgeleid worden dat het van mening is dat artikel VI verder gaat dan een intentieverklaring. Als staat in het bezit van nucleaire wapens was het van uitermate belang dat het Verenigd Koninkrijk zich ook achter de verplichting van het voorgesteld Verdrag zette. Wat de inhoud van deze verplichting betreft, spreekt de delegatie van een onmogelijkheid voor staten om onderhandelingen te ontwijken. Daarnaast moeten Staten er zich ook van onthouden enige activiteit te verrichten die zou verhinderen deze verplichting na te leven.²⁰¹ Verder, bij de bespreking van de toegevoegde waarde dat de onderhandelingen te goeder trouw dienen gevoerd te worden, zal hierop teruggekomen worden (zie *infra*, nr. 80). Ook België maakte ondubbelzinnig duidelijk dat artikel VI NPV als een politieke en wettelijke verbintenis voor Staten in het bezit van nucleaire wapens gezien diende te worden.²⁰²

1.3 Conclusie

50. De totstandkoming van artikel VI NPV was het resultaat van onderhandelingen die een decennium in beslag hebben genomen en waarmee veel wikken en wegen gemoeid was. De ontwapeningsprovisie was volgens de Secretaris-Generaal van de VN van groots belang gezien ze voor het eerst in de geschiedenis een multilaterale, wettelijke *verplichting* oplegde aan verdragsstaten om nucleaire ontwapening na te streven.²⁰³

51. Bij de redactie van het NPV had de internationale gemeenschap niet de bedoeling specifieke maatregelen inzake ontwapening op te nemen. De conventie diende als schakelinstrument in een breder ontwapeningsverhaal. Artikel VI was dan ook de schakel die de internationale gemeenschap de mogelijkheid zou geven verdere onderhandelingen te bewerkstelligen. In essentie kunnen uit de *travaux préparatoires* twee groepen van staten van elkaar onderscheiden worden. Aan de ene kant van de onderhandelingstafel bevinden zich de staten die uit de finale provisie wel degelijk een wettelijk afdwingbare verplichting afleiden die de verdragsstaten ertoe verplicht te goeder trouw onderhandelingen na te streven richting

¹⁹⁹ A/C.1/PV.1559, 5, §42; A/C.1/PV.1563, 6, §40; A/C.1/PV.1566, 18, §173; A/C.1/PV.1567, 13, §§117-119; A/C.1/PV.1568, 10, §111; A/C.1/PV.1571, 7, §72; A/C.1/PV.1571, 11, §127; A/C.1/PV.1573, 12, §114.

²⁰⁰ A/C.1/PV.1568, 11, §114.

²⁰¹ *Ibid.*, §41.

²⁰² A/C.1/PV.1571, 10, §114.

²⁰³ ENDC/PV.381, 5, §2, al. 5.

algemene en volledige ontwapening. Staten die deze zienswijze aannemen, zijn de Verenigde Staten, de USSR en het Verenigd Koninkrijk. Aan de andere kant van de tafel zetelen de staten die uit de verdragsbepaling niet meer afleiden dan een intentieverklaring. Het zijn echter de staten in het bezit van nucleaire wapens die de meeste verplichtingen afleiden uit het artikel. Op te merken valt dat de hedendaagse situatie precies omgekeerd is. De nucleaire mogendheden menen dat er geen verplichtingen voortvloeien uit de provisie, terwijl de rest van de internationale gemeenschap deze mening niet deelt. Een verdragshistorisch onderzoek leidt mij er aldus toe te concluderen dat de internationale gemeenschap de *intentie* had een juridische verplichting te implementeren in artikel VI NPV. Deze verplichting bestaat erin dat verdragsstaten te goeder trouw onderhandelingen dienen te voeren met oog op onder andere algemene en volledige ontwapening.

Onderafdeling 2 Verdragsinhoudelijke analyse

52. In deze onderafdeling wordt dieper ingegaan op de vraag of er verplichtingen voortvloeien uit artikel VI NPV en wat deze verplichtingen voor de verdragsstaten impliceren in de hypothese dat er wel degelijk verplichtingen afgeleid kunnen worden. Wanneer deze analyse mij tot de conclusie zou brengen dat de bepaling obligaties met zich meebrengt, valt te onderzoeken of deze door de verdragsstaten worden nageleefd. Het wordt algemeen aanvaard dat uitspraken en *advisory opinions* van het IGH essentieel zijn bij het analyseren en verduidelijken van de betekenis van verdragsbepalingen.²⁰⁴ Belangrijke aandacht zal dan ook hierop gevestigd worden. Daarnaast zullen de algemene interpretatieregels uiteengezet in het Weens Verdragenverdrag²⁰⁵ ongetwijfeld hun nut bewijzen.

2.1 Inhoudelijke kwalificatie

2.1.1 Verdragsinterpretatie

53. Aan de definitieve verdragsbepaling, evenals de voorbereidende werken die daarmee gepaard gaan, hangt een zekere graad van onduidelijkheid vast. De verdragsstaten verbinden er zich toe volgens de provisie te goeder trouw het voeren van onderhandelingen na te streven en dit zo spoedig mogelijk. Dit onderdeel van artikel VI heeft in essentie betrekking op de vraag of er een verplichting voortvloeit uit de verdragsbepaling, het vervolg op wat deze verplichting in essentie inhoudt. Een letterlijke lezing van de bewoording van de bepaling laat enige onduidelijkheid ontstaan over de kwalificatie. Toepassing makend van de algemene principes inzake verdragsinterpretatie tracht dit werk deze neveligheid weg te werken. Hieronder volgt een summiere uiteenzetting van de basisregels inzake verdragsinterpretatie ter herinnering van de lezer. Vervolgens worden ze toegepast op artikel VI van het non-proliferatieverdrag.

2.1.1.1 Algemene regelen inzake verdragsinterpretatie

54. De algemene regelen inzake verdragsinterpretatie liggen vervat in het Weens Verdragenverdrag van 1969. Artikel 4 VCLT bepaalt dat het verdrag enkel van toepassing kan zijn op verdragen geconcludeerd na de inwerkingtreding van het Weens Verdragenverdrag. De regels zouden dus in principe niet van toepassing zijn voor de interpretatie van het NPV.²⁰⁶ Het IGH oordeelde echter herhaaldelijk dat de regelen van interpretatie deel uitmaken van internationaal gewoonterecht en derhalve toegepast kunnen worden.²⁰⁷ Artikel 31 van dat verdrag proclameert de algemene regel inzake interpretatie die als volgt gaat:

²⁰⁴ B. TUZMUKHAMEDOV, "Disarmament" in F. LACHENMANN en R. WOLFRUM (eds.), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, (335) 337.

²⁰⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 mei 1969, *UNTS*, vol. 1155, 331.

²⁰⁶ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 19, 49.

²⁰⁷ IGH, *Territorial Dispute* (Libyan Arab Jamahiriya v. Chad), February 3rd, 1994, *ICJ Rep.* 1994, 19, §41; IGH, *Gabčíkovo-Nagymaros* (Hungary v. Slovakia), September 25th, 1997, *ICJ Rep.* 1997, 37, §43 (hierna: IGH, *Gabčíkovo-Nagymaros*, zie *supra*, noot 207); IGH, *Avena and Other Mexican Nationals* (Mexico v. United States of America), March 31st, 2004, *ICJ Rep.* 2004, 48, §83; IGH, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, July 9th, 2004, *ICJ Rep.* 2004, 174, §94 (hierna: IGH, *Palestinian Wall Advisory Opinion*, zie *supra*, noot 207); IGH, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), February 26th, 2007, *ICJ Rep.* 2007,

“A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose.” [eigen cursivering]

55. Uit deze regel vallen enkele elementen af te leiden die helpen bij de interpretatie van de bepaling. Ten eerste moet een verdrag steeds te goeder trouw geïnterpreteerd worden. Over wat precies de betekenis is van dit concept bestaat veel academisch materiaal²⁰⁸, waarvan hier geen extensieve uiteenzetting gegeven kan worden. Het volstaat hier te besluiten dat goede trouw betrekking heeft op de wijze waarop interpretatie dient te gebeuren en vereist dat de interpretatie van de bepalingen op een redelijke manier gebeurt, zijnde zoals volgens redelijke verwachtingen kan worden voorzien.²⁰⁹ De interpretatie mag niet tot doel hebben de geest van de bepaling te ontwijken.²¹⁰ Ten tweede wordt vereist dat de interpretatie zal geschieden in overeenkomst met de gewone betekenis van de termen van het verdrag. Een eerste belangrijke opmerking die hieromtrent gemaakt moet worden is dat het aspect ‘gewone betekenis’ geen element is dat volledig alleen staat, het is onlosmakelijk verbonden met de context van het verdrag en dient dan ook dienaangaande geïnterpreteerd te worden.²¹¹ De gewone betekenis van een term moet vervolgens bekeken worden in de meest gewone zin, zijnde deze waar de partijen op doelden bij het tot stand komen van het verdrag. In die zin is de ‘gewone betekenis’ van een verdragsartikel ook inherent verbonden met het doel en object ervan.²¹²

Ten derde moet deze gewone betekenis gegeven worden in de *context* waarin de bepaling werd opgesteld. Dit element heeft in essentie betrekking op de realiteit dat tijdens de interpretatie van een verdragsbepaling niet louter de aandacht gevestigd mag worden op één specifiek woord. Men moet steeds oog hebben voor het breder geheel waarin dit woord/ die zin/ dat artikel terug te vinden is.²¹³ Enkel door dergelijke analyse kan men een juiste interpretatie afleiden uit een bepaling in het verdrag. Artikel 31(2) VCLT preciseert de onderdelen waar men bij de interpretatie rekening moet houden. Een vierde element in de interpretatie is dat deze steeds dient te gebeuren in het licht van het voorwerp en het doel van het verdrag. Belangrijk hierbij is dat gewezen wordt op het voorwerp en het doel van het *verdrag*, niet van de specifieke verdragsbepaling. Hoewel dit laatste ook belangrijk is, mag men zich hiertoe niet beperken en moet men bij de interpretatie een ruimer geheel in acht nemen. Dit element van de interpretatie verwijst naar het onderwerp en het doel (*ratio legis*) van het Verdrag.²¹⁴

56. Naast de algemene interpretatieregels, voorziet het VCLT nog subsidiaire regels in het geval de interpretatie volgens de algemene regels nog ambigüiteiten of onduidelijkheden overlaat, evenals wanneer de toepassing van algemene regels tot een resultaat leidt dat manifest absurd of onredelijk is (art. 32 VLCT). Deze subsidiaire regels hebben onder meer betrekking op de voorbereidende werken van het verdrag en de omstandigheden waarin het verdrag geconcludeerd werd.²¹⁵ Nu de algemene regelen inzake interpretatie summier uiteengezet werden, komt het erop aan deze regelen toe te passen op artikel VI NPV.

109-110, §160; IGH, *Dispute Regarding Navigational and Related Rights* (Costa Rica v. Nicaragua), July 13th, 2009, *ICJ Rep.* 2009, 237, §47.

²⁰⁸ R. GARDINER, zie *supra*, noot 60, 147-161.

²⁰⁹ R. KOLB, *The Law of Treaties: An Introduction*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, 148-149 (zie hierna: R. KOLB, zie *supra*, noot 209).

²¹⁰ *Ibid.*, 148.

²¹¹ R. GARDINER, zie *supra*, noot 60, 162.

²¹² R. KOLB, zie *supra*, noot 209, 136.

²¹³ PIGH, *Competence of the ILO to Regulate Agricultural Labour*, Advisory Opinion, 1922, Series B, No. 2, 23.

²¹⁴ R. KOLB, zie *supra*, noot 209, 145.

²¹⁵ IGH, *Maritime Dispute* (Peru v. Chile), January 27th, 2014, *ICJ Rep.* 2014, Sep. Op. Judge OWADA, 91, §13.

2.1.1.2 Toepassing van de interpretatietechnieken

57. De analyse van de *travaux préparatoires* maakte duidelijk dat reeds gedurende de onderhandelingsfase van het verdrag de meningen verdeeld waren omtrent de betekenis van de inhoud van het ontwapeningsartikel. Bepaalde delegaties opperden dat de provisie een formele, wettelijke verplichting tot ontwapening oplegde aan de internationale gemeenschap, meer specifiek aan de staten in het bezit van nucleaire wapens. Andere waren dan weer van mening dat een loutere intentieverklaring het meeste was dat men kon afleiden uit de bepaling. Het hoeft geen uitgebreid betoog dat dergelijke inconsistentie in visies tussen de diverse staten allerminst een katalysator vormt voor een efficiënt ontwapeningsbeleid. Twijfel over de draagwijdte en de inhoud van de bepaling moet gezien worden als een significant gevaar, aangezien dit de integriteit van het non-proliferatieregime kan ondermijnen, een regime waarvan de internationale gemeenschap afhankelijk is voor het bewerkstelligen en het behouden van de internationale vrede en veiligheid.²¹⁶

2.1.1.2.1 'Gewone betekenis' van de verdragsbepaling

58. Het is duidelijk dat wat de vraag betreft of er al dan niet een verplichting opgenomen is in de bepaling, het in essentie gaat om de betekenis van het woord '*undertakes*'. Volgens de Oxford Dictionary impliceert deze term '*de verplichting om iets te doen*'. Op het eerste gezicht lijkt een letterlijke vertaling er dus op te wijzen dat een verplichting is opgenomen in het verdragsartikel.²¹⁷ Wanneer we echter kijken naar de authentieke Franse tekst van het verdrag lijkt deze gevolgtrekking niet op te gaan. Het opschrift maakt gewag van de term '*s'engager*', waarvan de letterlijke vertaling eerder neigt naar het tonen van inzet, wat minder verregaand is dan wat uit de Engelse vertaling afgeleid kan worden. De verklaringen van woorden afkomstig uit een woordenboek zijn echter niet steeds in staat om de complexe vragen betreffende interpretatie op te lossen aangezien ze steeds alle mogelijke vertalingen van een term weergeven en niet deze die *in casu* het meest passend zijn.²¹⁸ Een letterlijke vertaling biedt ons dus geen duidelijke uitlegging van het verdragsartikel. Volgens art. 33(3) VCLT worden de bewoordingen in verschillende authentieke teksten geacht dezelfde betekenis te hebben. De vraag stelt zich dan natuurlijk welke betekenis dit *in casu* is. Daarenboven is deze letterlijke betekenis niet steeds de gewone betekenis van de bepaling.²¹⁹ De betekenis afgeleid uit een woordenboek kan echter wel dienen als basis voor de verdere interpretatie van de bewoording.²²⁰

²¹⁶ C. FORD, "Debating Disarmament: Interpreting Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons", *Disarmament Review* 2007, Vol. 14(3), (401) 401 (hierna: C. FORD, zie *supra*, noot 216).

²¹⁷ T. DUNWORTH, "Pursuing Effective Measures Relating to Nuclear Disarmament: Ways of Making a Legal Obligation a Reality", *IRRC* 2015, (601) 603 (hierna: T. DUNWORTH, zie *supra*, noot 217).

²¹⁸ R. GARDINER, "The Vienna Convention Rules on Treaty Interpretation" in D. HOLLIS (ed.), *The Oxford Guide to Treaties*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 495 (hierna: R. GARDINER, zie *supra*, noot 218).

²¹⁹ IGH, *Kasikili/Sedudu Island* (Botswana v. Namibia), December 13th, 1999, *ICJ Rep.* 1999, 1113.

²²⁰ IGH, *Whaling in the Antarctic* (Australia v. Japan: New Zealand Intervening), March 31st, 2004, *ICJ Rep.* 2004, Sep. Op. Judge SEBUTINDE, 433, §9.

2.1.1.2.2 De context van de verdragsbepaling

59. Bij het bestuderen van de context werd reeds benadrukt dat dergelijke interpretatie erin bestaat dat men rekening houdt met de positionering van de verdragsbepaling, ruimer dan enkel de inhoud van de bepaling. Wat de *context* van het verdrag betreft, kan in de meest ruime zin gesteld worden dat het tot stand is gekomen in het kader van het ontwapeningsbeleid van de VN. Mijns inziens kan het bestuderen van andere internationale akkoorden en de bewoording die daarin gehanteerd wordt nuttige inzichten opleveren. Het begrip 'context' dient immers een ruimere betekenis te krijgen dan louter de onmiddellijke context, hoewel deze evenzeer van belang is.²²¹

Een eerste voorbeeld die in dat aspect aangekaart kan worden, is het Verdrag betreffende de verbanning van nucleaire tests in de atmosfeer, de ruimte en onder water²²². Hier gebruikte men dezelfde bewoording die later gebruikt zou worden in het non-proliferatieverdrag, zowel in de Engelstalige, als in de Franstalige versie. Er bestaat consensus dat uit dit verdrag wel degelijk een dwingende wettelijke verplichting volgt.²²³ Hoewel beide verdragen afzonderlijke teksten zijn, is de gebruikte bewoording in verdragen geen element waar licht overheen wordt gegaan. De redactie van de bepalingen gaat gepaard met het wikken en wegen van bewoordingen. Dit is een element dat kan bijdragen in de interpretatie van artikel VI NPV. Een gelijkaardige analyse kan getrokken worden uit het Verdrag inzake het Verbod op Nucleaire Wapens in Latijns-Amerika²²⁴. Ook hier worden in zowel de Engelstalige²²⁵ als in de Franstalige²²⁶ versie van het verdrag dezelfde bewoordingen gebruikt als in het NPV. In de rechtsleer heerst ook consensus over het feit dat uit het verdrag een verbod volgt nucleaire wapens te produceren, testen of bezitten in de desbetreffende regio.²²⁷ Men kan zich de vraag stellen waarom de opstellers van het NPV dezelfde bewoording zouden gebruiken, terwijl ze een andere betekenis aan de bepaling wensten toe te kennen.

60. Een volgende 'dimensie' van de context is het NPV zelf, waar ten eerste het verdrag in zijn geheel een bespreking verdient. De atmosfeer waarin het verdrag tot stand is gekomen werd hierboven uitvoering besproken en zal dan ook niet herhaald worden. Bovendien zijn de *travaux préparatoires* slechts subsidiaire wijzen van interpretatie. Het NPV kadert in UNGA Resolutie 2373, dat in zijn inleidend gedeelte de volgende overweging bevat:

“Considering further that an agreement to prevent the further proliferation of nuclear weapons must be followed as soon as possible by effective measures on the cessation of the nuclear arms race and on nuclear disarmament, and that the non-proliferation treaty will contribute to this aim.”

De nadruk die in deze passage gelegd wordt op het bereiken van de effectieve maatregelen inzake nucleaire ontwapening impliceert naar mijn oordeel dat een loutere intentieverklaring afleiden uit artikel VI niet voldoende zou zijn om de inleidende overweging zijn eer aan te doen. Dergelijke visie wordt ondersteund door de verklaring afgelegd voor de Algemene Vergadering

²²¹ R. GARDINER, zie *supra*, noot 218, 495-496.

²²² Zie *supra*, noot 142.

²²³ M. RUSSELL, "Military Activities in Outer Space: Soviet Legal Views", *Harv.Int'l L.J.* 1984, Vol. 25, (153) 162; P. LELLOUCHE, "The Nuclear Tests Cases: Judicial Silence v. Atomic Blasts", *Harv.Int'l L.J.* 1975, Vol. 16, (614) 615.

²²⁴ Zie *supra*, noot 111.

²²⁵ *Ibid.*, 330.

²²⁶ *Ibid.*, 287.

²²⁷ D.R. ROBINSON, "The Treaty of Tlatelolco and the United States: A Latin American Nuclear Free Zone", *AJIL* 1970, (282) 285; J.R. REDICK, "Latin America: Reducing the Threat of Nuclear Proliferation", *Wis. Int'l L. J.* 1986, Vol. 5, (79) 84.

door L.B. JOHNSON²²⁸, toenmalig president van de Verenigde Staten. In zijn toespraak naar aanleiding van het concluderen van het non-proliferatieverdrag alludeert hij expliciet op de verplichting die de verdragsstaten opnemen om inspanningen te doen onderhandelingen aan te gaan inzake definitieve ontwapening. Ook *Principe 2c* van UNGA Resolutie 2028, dat vereist dat het verdrag een stap vooruit dient te zijn richting algemene en volledige ontwapening, zou mijns inziens niet correct geïmplementeerd zijn indien men louter een intentieverklaring afleidt uit de provisie.

61. Een volgend element dat artikel VI in zijn context plaatst, is de *preamble* van het verdrag. Het tekstuele belang van de *preamble* maakt deel uit van de hulpmiddelen om de oorspronkelijke betekenis van de tekst de achterhalen.²²⁹ Daarnaast is de *preamble* ook van grote hulp bij het bepalen van het doel en object van het verdrag.²³⁰ Bepaalde onderdelen van de *preamble* hebben uitdrukkelijk betrekking op ontwapening. Voor de volledigheid worden deze hieronder integraal overgenomen.

“*Declaring* their intention to achieve at the earliest possible date the cessation of the nuclear arms race and to undertake effective measures in the direction of nuclear disarmament.”

“*Desiring* to further the easing of international tension and the strengthening of trust between States in order to facilitate the cessation of the manufacture of nuclear weapons, the liquidation of all their existing stockpiles, and the elimination from national arsenals of nuclear weapons and the means of their delivery pursuant to a Treaty on general and complete disarmament under strict and effective international control.” [eigen cursivering]

62. Wat de eerste relevante overweging in de *preamble* betreft, kan gesteld worden dat de nadruk eerder gelegd wordt op een intentie om nucleaire ontwapening te bereiken, dan te alluderen op een effectieve verplichting daartoe.²³¹ Deze interpretatie wordt in de doctrine echter gezien als te restrictief gezien ze *louter* rekening houdt met de *preamble* zonder de overige context van het verdrag mede in acht te nemen.²³² Daarnaast zetten sommige auteurs hun analyse dat het hier om een intentieverklaring kracht bij door middel van een tekstueel argument. De maatregelen die hier worden voorgesteld dienen immers bereikt te worden *na* het bereiken (zie het woord ‘*pursuant*’ in de *preamble*) van een verdrag inzake algemene en volledige ontwapening.²³³ Bij het bepalen van de context dient men echter steeds rekening te houden met het object en het doel van het verdrag. De conventie is in essentie gebaseerd op drie basisprincipes²³⁴, die als gelijkaardig dienen beschouwd te worden.²³⁵ Wanneer het doel van een verdrag het nastreven van gelijkheid tussen drie pijlers is, kan moeilijk geargumenteed worden dat een van die pijlers veel minder belangrijk zou zijn en slechts een zwakkere intentieverklaring inhoudt, waar de andere concrete verplichtingen inhouden. Er mag dan ook niet te veel vastgegrepen worden aan de bewoording van de *preamble* om te argumenteren dat de verdragsbepaling slechts een intentieverklaring inhoudt. Mijns inziens bevat de *preamble* een verwoording van de intentie die partijen hebben om nucleaire

²²⁸ UNGA, *Official Records*, 12 juni 1968, A/PV.1672, 31-45.

²²⁹ Zie: IGH, *Border and Transborder Armed Actions* (Nicaragua v. Honduras), December 20th, 1988, *ICJ Rep.* 1888, 106, §97, waar het Internationaal Gerechtshof gebruikt maakt van de *preamble* om betekenis te geven aan een verdragsbepaling, zie: R. GARDINER, zie *supra*, noot 60, 186.

²³⁰ *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, Vol. 2, 221, §12, verwijzend naar: IGH, *Case Concerning Rights of Nationals of The United States of America in Morocco* (France v. United States of America), August 27th, 1952, *ICJ Rep.* 1952, 176.

²³¹ C. FORD, zie *supra*, noot 216, 404.

²³² D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 97.

²³³ C. FORD, zie *supra*, noot 216, 404.

²³⁴ Zie *supra*, noot 74.

²³⁵ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 96.

ontwapening te bereiken, een intentie die hard gemaakt werd via een verplichting in de substantieve bepalingen van het non-proliferatieverdrag, namelijk artikel VI NPV.

63. Tenslotte dient nog teruggekomen te worden op de verdragsbepaling zelf. Bij het bespreken van de intentie van de partijen bij het opstellen van het verdrag werd al dieper ingegaan op de context waarin artikel VI tot stand gekomen is. Mij beperkend tot de essentie, kan daarover gesteld worden dat de bepaling tot stand is gekomen in een context waarin geen eensgezindheid bereikt kon worden over maatregelen voor het bereiken van algemene en volledige ontwapening op nucleair vlak. Het compromis dat bereikt werd was een verdragsbepaling die volgens de staten die deelnamen aan de onderhandelingen een verplichting moest inhouden. Er was toen reeds discussie over hoe men de bepaling moest kwalificeren. In diverse verklaringen gingen nucleaire grootmachten die deelnamen aan de onderhandelingen er wel degelijk mee akkoord dat een verplichting voortvloeide uit de bepaling. Andere Staten waren van mening dat dit de bedoeling was, doch twijfelden of de bewoording deze bedoeling zijn eer toediende. Als secundaire wijze van interpretatie laten de voorbereidende werken er echter weinig twijfel over bestaan dat staten een verplichting wensten vervat te zien in de bepaling.

2.1.1.3 De Nuclear Weapons Advisory Opinion

64. Hoewel de adviezen van het IGH geen bindend karakter hebben, hebben ze wel een groot gezag.²³⁶ In zijn advies inzake de wettigheid van kernwapens bevestigde het Hof met unanimitéit dat er wel degelijk een *verplichting* voortvloeit uit artikel VI NPV.²³⁷ De vraag naar de specifieke kwalificatie van de verdragsbepaling behoorde echter niet tot de materie waarover het Hof zich diende te buigen.²³⁸ Zoals bij de bespreking van een eventueel gewoonterechtelijk verbod op nucleaire wapens verduidelijkt zal worden, ging het om de vraag of er een verbod bestaat op het gebruik van of het dreigen met nucleaire wapens. Wegens het karakter van de beslissing is deze dus al niet bindend. Daarenboven zijn de uitlatingen over de kwalificatie van artikel VI volgens sommige auteurs *obiter dictum*, zoals ook bevestigd werd in de *dissenting opinion* van rechter SCHWEBEL²³⁹. Anderzijds zou men ook de interpretatie kunnen aanhouden die het Hof zelf naar voor brengt, namelijk dat het behandelen van de vraag naar de kwalificatie van artikel VI wel degelijk relevant is wanneer men het gebruik en de dreiging van nucleaire wapens in een bredere context ziet.²⁴⁰ Deze laatste interpretatie verdient volgens mij de voorkeur.

²³⁶ T. Ruys, zie *supra*, noot 163, 174.

²³⁷ IGH, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, July 8th, 1996, *ICJ Rep.* 263-265, §§99, 102 en 103 (hierna: IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237).

²³⁸ C. Ford, zie *supra*, noot 216, 402.

²³⁹ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Diss. Op. Vice-President SCHWEBEL, 329.

²⁴⁰ Zie *supra*, noot 237, 263, §98.

2.2 Substantiële uiteenzetting van de verplichting

65. De visie dat uit art. VI NPV een verplichting voortvloeit lijkt de meerderheidsvisie uit te maken en wordt herhaaldelijk bevestigd in de rechtsleer.²⁴¹ De International Law Association maakt ook duidelijk gewag van een wettelijke verplichting.²⁴² Ook de rechtspraak verdedigt deze stelling.²⁴³ Een volgend punt van discussie betreft de vraag wat deze verplichtingen inhouden. Hieronder wordt dieper op deze vraag ingegaan, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen de invalshoek *ratione personae* en *ratione materiae*.

2.2.1 Draagwijdte van de verplichting *ratione personae*

66. De vraag naar de draagwijdte van de verplichting *ratione personae* heeft in essentie betrekking op twee vragen. Ten eerste dient de vraag gesteld te worden of het gaat om een verplichting die louter bestaat voor de NWS, of zijn alle staten, inclusief de NNWS onderworpen aan de verplichting? De tweede relevante vraag is of de verplichting ook bestaat voor staten die *geen* partij zijn bij het non-proliferatieverdrag. Deze vraag heeft betrekking op de gewoonterechtelijke status van de verplichting te goeder trouw onderhandelingen na te streven.

2.2.1.1 Draagwijdte *ratione personae* binnen het NPV

67. Gedurende de behandeling van het voorstel van verdrag in het Eerste Comité alludeerde de delegatie van de Verenigde Staten erop dat de verplichting hoofdzakelijk een verplichting was die rust op de staten in het bezit van nucleaire wapens.²⁴⁴ Ook de USSR was deze mening toegedaan.²⁴⁵ Traditioneel was de visie aldus dat het ontwapeningsproces enkel geïnitieerd kon worden door de nucleaire grootmachten, aangezien enkel zij effectieve reducties van de arsenalen kunnen bewerkstelligen.²⁴⁶ De bepaling zelf legt de verplichting echter op *elke* staat die partij is bij het verdrag (*each of the parties to the treaty*). Gedurende de jaren die volgden op de conclusie van het NPV evolueerde de zienswijze dan ook van de visie dat de verplichting louter op de schouders van de NWS rustten, naar de optiek dat *alle* verdragsstaten verplichtingen hadden onder de verdragsbepaling.²⁴⁷

68. Belangrijke documenten in dit aspect zijn de documenten die voortvloeien uit de herzieningsconferenties georganiseerd in uitvoering van artikel VIII (3) NPV, dat de vijfjarige

²⁴¹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 57; D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 97; D. HOLLOWAY, "The US and the NPT "Double Bargain"" in O. NJØLSTAD (ed.), *Nuclear Proliferation and International Order: Challenges to the Non-Proliferation Treaty*, Londen, Routledge, 2011, (151) 154; D. RIETIKER, zie *supra*, noot 19, (47) 52. T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 182 en 184.

²⁴² ILA, *Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 44, 389.

²⁴³ Zie *supra*, noot 237.

²⁴⁴ UNGA First Committee, *Official Records*, 26 april 1968, A/C.1/PV.1556, 7, §68.

²⁴⁵ *Ibid.*, 11, §113.

²⁴⁶ R. JOHNSON, "Linking Humanitarian Law and Nuclear Disarmament Action: The Case for a Nuclear Weapons Convention", *Austrian Rev. Int'l & Eur. L.* 2010, (173) 190 (hierna: R. JOHNSON, zie *supra*, noot 246).

²⁴⁷ D. JONAS, "General and Complete Disarmament: Not Just for Nuclear Weapon States Anymore", *Geo. J. Int'l L.* 2012, (587) 621 ev.

herziening van het verdrag regelt. De finale documenten van deze conferenties zijn van significante waarde in het bepalen van de overeengekomen interpretatie inzake de verplichtingen van de partijen van het verdrag.²⁴⁸ Daarnaast zijn dergelijke verklaringen van de staten zonder twijfel te beschouwen als latere akkoorden betreffende de toepassing en interpretatie van het verdrag in de zin van art. 31(3) VCLT. Niettegenstaande het feit dat dergelijke documenten *in se* niet bindend zijn als bronnen van internationaal recht, hebben ze dus een significante waarde als bron van verdragsinterpretatie, zoals ook bevestigd werd door het IGH²⁴⁹ en de ILC²⁵⁰. Tijdens de eerste herzieningsconferentie van het verdrag in 1975 werd gesteld dat alle staten hun inspanningen richting algemene en volledige ontwapening dienden te verhogen:

*“The Conference expresses the hope that **all** States Party to the Treaty [...] will work with determination towards the conclusion of arms limitation and disarmament agreements which will contribute to the goal of general and complete disarmament under strict and effective international control.”*²⁵¹ [eigen cursivering]

In datzelfde verslag werd echter ook gesteld dat de verplichting in hoofdzaak rust op de staten in het bezit van nucleaire wapens.²⁵² De zienswijze dat *enkel* die staten verantwoordelijk waren leek dan wel verlaten, doch het merendeel van het gewicht van de verplichtingen werd nog steeds bij die staten gelegd. De Algemene Vergadering bevestigde deze zienswijze gedurende een speciale bijeenkomst naar aanleiding van de tweede herzieningsconferentie. In zijn verslag stelde de Algemene Vergadering dat alle staten de plicht hebben inspanningen te verrichten bij het onderhandelen richting algemene en volledige ontwapening.²⁵³ Doch werd vervolgens gesteld dat de primaire verantwoordelijkheid voor nucleaire ontwapening zich situeerde bij de staten in het bezit van nucleaire wapens.²⁵⁴ Diezelfde visie werd ook in de volgende herzieningsconferentie geproclameerd. De staten in het bezit van nucleaire wapens droegen de primaire verantwoordelijkheid voor de implementatie van artikel VI.²⁵⁵ Ook de Belgische delegatie deelde deze mening door te verklaren dat het streefdoel van volledige ontwapening een doel was voor de gehele internationale gemeenschap, maar dat de verantwoordelijkheid van nucleaire wapenstaten in dat aspect overweldigend was.²⁵⁶ Een decennium later, op de herzieningsconferentie in 1995, kwam de conferentie tot een beslissing inzake de principes en doelstellingen inzake nucleaire non-proliferatie en ontwapening. Daarin werd voor het eerst expliciet vermeld dat de doelstelling van algemene en volledige ontwapening een objectief was voor *alle* verdragsstaten.²⁵⁷

69. Deze visie werd ook bevestigd door het IGH in zijn advies inzake de Legaliteit van Kernwapens. Het Hof stelde dat de verplichting alle staten partij bij het Verdrag aanbelangt, wat neerkomt op het merendeel van de internationale gemeenschap.²⁵⁸ Verder stelt het Hof dat de medewerking van alle staten vereist is om op een realistische wijze nucleaire ontwapening te bereiken.²⁵⁹ De zienswijze werd ook ondersteund door de VN

²⁴⁸ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 59.

²⁴⁹ IGH, *Kasikili/ Island* (Botswana v. Namibia), December 13th, 1999, *ICJ Rep.* 1999, 1075, §49.

²⁵⁰ *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, Vol. 2, 221, §14.

²⁵¹ NPT/CONF/35/I, Annex 1, 8.

²⁵² *Ibid.*

²⁵³ UNGA, *Tenth Special Session*, Resolution Adopted on the Report of the Ad Hoc Committee of the Tenth Special Session, 1978, A/S-10/4, 6, §28.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ 1980 Review Conference, Final Document, Part. II, NPT/CONF.II/C.I/SR.3, §§3, 9-10, 25 en 26.

²⁵⁶ 1980 Review Conference, Final Document, Part. II, NPT/CONF.II/C.I/SR.4, §§17-18.

²⁵⁷ 1980 Review Conference, Decision 2: Principles and Objectives, 10.

²⁵⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 264, §100.

²⁵⁹ *Ibid.*

Veiligheidsraad²⁶⁰ en op latere herzieningsconferenties.²⁶¹ Ook een hele reeks Resoluties aangenomen door de Algemene Vergadering bevestigen deze zienswijze. Een Resolutie uit 2017²⁶² bevestigt bijvoorbeeld dat de verplichting om te goeder trouw onderhandelingen aan te gaan op staten rust en dus niet enkel op NWS. Geconcludeerd kan dus worden dat de visie dat enkel kernmogendheden verplichtingen hebben niet langer kan worden aangehouden. Het betreft aldus een verplichting die minstens alle verdragspartijen aanbelangt.

2.2.1.2 Gewoonterechtelijke verplichting tot ontwapening

2.2.1.2.1 Algemene overwegingen

70. De verplichting te goeder trouw onderhandelingen na te streven kan geargumenteed worden een *gewoonterechtelijke* verplichting te zijn. Het effect van de erkenning van de gewoonterechtelijke aard van de verplichting bestaat erin dat ook de kernmogendheden die geen partij zijn bij het NPV onder druk gezet worden om onderhandelingen betreffende nucleaire ontwapening te voeren. Het uitbreiden en moderniseren van het kernarsenaal van die staten zou dan mogelijks in strijd zijn met de verplichtingen die voortvloeien uit de verdragsprovisie.²⁶³ Om van een gewoonterechtelijke regel te kunnen spreken zijn in essentie statenpraktijk en *opinio juris* vereist. Wat de statenpraktijk betreft zijn onder andere het Non-Proliferatieverdrag en resoluties van de Algemene Vergadering relevant.

2.2.1.2.2 Multilaterale verdragen als vorm van statenpraktijk

71. Multilaterale verdragen met een brede participatie kunnen mogelijks bijdragen tot de vorming van internationaal gewoonterecht.²⁶⁴ Het Non-Proliferatieverdrag zou dus kunnen gelden als statenpraktijk.²⁶⁵ Het verdrag geniet een quasi-universele participatie, slechts vijf staten zijn geen partij bij het verdrag (Israël, India, Pakistan, Noord-Korea en Zuid-Soedan). Bovendien zijn ook staten die een bijzonder belang hebben bij nucleaire ontwapening partij bij het verdrag.²⁶⁶ Verder in deze scriptie zal dieper ingegaan worden op het feit dat deze staten met bijzondere belangen niet louter betrekking hebben op kernmogendheden, aangezien het bereiken van een wereld zonder kernwapens in het belang is van de gehele internationale gemeenschap (zie *infra*, nr. 75). Regels neergelegd in een multilateraal verdrag kunnen echter slechts aanleiding geven tot de vorming van internationaal gewoonterecht indien zij bevestiging vinden in de praktijk van staten die geen partij zijn bij het desbetreffende verdrag.²⁶⁷ Mijns inziens ontbreekt dit noodzakelijk aspect om de ontwapeningsprovisie van het NPV op zich als gewoonterechtelijke regel te zien. De kernmogendheden die geen partij zijn bij het verdrag handelen allerminst in lijn met de ontwapeningsbepaling. Het blijft echter

²⁶⁰ UNSC Resolutie 984, 11 april 1995; UNSC Resolutie 1887, 24 september 2009.

²⁶¹ 2000 Review Conference, *UN Doc. NPT/CONF.2000/4*, 4-5, §11; 2000 Review Conference, Part I, 14, §15, no. 6; NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 19, A, ii.

²⁶² UNGA Resolutie 72/31, 11 december 2017.

²⁶³ ILA, Nuclear Weapons, zie *supra*, noot 44, 391.

²⁶⁴ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *infra*, noot 300, 41-42, §73.

²⁶⁵ J. BURROUGHS, "Looking Back: The 1996 Advisory Opinion of the International Court of Justice, *ACT* 2016, Vol. 46(6), (32) 35 (hierna: J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265).

²⁶⁶ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *infra*, noot 300, 41-42, §73.

²⁶⁷ T. RUYTS, zie *supra*, noot 163, 44.

mogelijk dat de inhoud van deze bepaling, los van de bepaling zelf, behoort tot het internationaal gewoonterecht.

72. Dat de ontwapeningsprovisie in NPV volgens het IGH een gewoonterechtelijke status heeft gekregen, kan naar mijn oordeel afgeleid worden uit bepaalde stellingen van het Hof in zijn Advies omtrent de Legaliteit van Kernwapens. De verwoording van het IGH, namelijk dat het om een verplichting gaat die rust op de *gehele* internationale gemeenschap, staat deze zienswijze ongetwijfeld bij, al wordt het gewoonterechtelijk karakter niet expliciet bevestigd. In zijn rechtspraak heeft het Hof erkend dat verplichtingen die de gehele internationale gemeenschap aangaan verplichtingen *erga omnes* zijn.²⁶⁸ M. BEDJAOUI verdedigt in zijn verklaring bij het Advies dat deze verplichting een *erga omnes*-karakter heeft die een gewoonterechtelijk karakter zou verkregen hebben.²⁶⁹ Het feit dat het Hof, wanneer het over de verplichting handelt, stelt dat de provisie in het non-proliferatieverdrag de *erkenning* is van de verplichting om te goeder trouw onderhandelingen aan te gaan²⁷⁰, heeft ook een impact. De verplichting zou aldus reeds bestaan bij wijze van internationaal gewoonterecht en in deze bepaling erkend worden.²⁷¹ Bovendien stelt het Hof in het beschikkend gedeelte van zijn Advies uitdrukkelijk en unaniem dat er een verplichting bestaat om te goeder trouw onderhandelingen na te streven met het oog op nucleaire ontwapening in al zijn aspecten. Het feit dat het Hof hier geen referentie maakt naar artikel VI NPV, zet de stelling dat de ontwapeningsverplichting volgens het Hof deel uitmaakt van het internationale gewoonterecht enkel kracht bij.²⁷² Deze, soms impliciete, verklaringen van het Hof zijn echter op zich niet voldoende om een gewoonterechtelijke regel in te voeren.

2.2.1.2.3 Algemene analyse van statenpraktijk

73. Naast multilaterale verdragen kunnen nog een hele reeks andere handelingen van staten gezien worden als statenpraktijk en op die manier bijdragen tot de creatie van internationaal gewoonterecht. Resoluties van de Algemene Vergadering kunnen in bepaalde gevallen bijdragen tot de creatie van internationaal gewoonterecht, maar creëren niet *ipso facto* een gewoonterechtelijke regel.²⁷³ Het feit dat men een bepaalde regel aanziet als bindend, kan uitgedrukt worden door voor een bepaalde resolutie te stemmen.²⁷⁴ Zoals het Hof in zijn Advies stelde, zijn bepaalde resoluties met betrekking op nucleaire ontwapening unaniem aangenomen.²⁷⁵ De eerste resolutie van de Algemene Vergadering, bijvoorbeeld, belastte een commissie met de taak voorstellen te doen om alle kernwapens uit de nationale arsenalen te verwijderen.²⁷⁶ Meer recente resoluties, die de verplichting opgenomen in artikel VI NPV bevestigen en de staten aanzetten deze te effectueren, werden aangenomen met een

²⁶⁸ IGH, *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited*, 5 februari 1970, *ICJ Rep.* 1970, 32, §33.

²⁶⁹ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Decl. Judge BEDJAOUI in 273-274, §23.

²⁷⁰ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 263, §99.

²⁷¹ ILA, *Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 44, 390.

²⁷² D. RIETIKER, "Some Thoughts on Article VI NPT and its Customary Nature", *Arms Control Law*, 10 juni 2014.

²⁷³ IGH, *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), June 27th, 1986, *ICJ Rep.* 1986, 100, §188 (hierna: IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273).

²⁷⁴ ILA, Committee on the Formation of Customary (General) International Law, *ILA Rep. Conf.* 2000, (712) 771 (hierna: ILA, *Customary International Law Study*, zie *supra*, noot 274).

²⁷⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 264, §101.

²⁷⁶ UNGA Resolutie 1(I), 24 januari 1946.

overgrote meerderheid (soms zelfs quasi-unanimiteit).²⁷⁷ Deze ruime aanname impliceert een overweldigende *opinio juris* in hoofde van de desbetreffende staten. Ook resoluties van de VN Veiligheidsraad bevestigen het belang van de verplichting tot ontwapening.²⁷⁸ Deze instrumenten veruitwendigen de *opinio juris* van de kernmogendheden partij bij het NPV. Resoluties aangenomen op internationale conferenties, zoals de herzieningsconferenties van het NPV, kunnen net zoals Resoluties van de Algemene Vergadering gelden als statenpraktijk.²⁷⁹ Deze resoluties worden steeds met unanimiteit genomen en bevestigen herhaaldelijk de verplichting tot nucleaire ontwapening en de stappen die hiertoe genomen dienen te worden. Staten die geen partij zijn bij het NPV, zijn uiteraard niet betrokken bij deze conferenties. Gezien de quasi-universele status van het verdrag vertegenwoordigen deze conferenties echter het merendeel van de internationale gemeenschap.

74. Bepaalde maatregelen die reeds werden aangenomen, zoals het vestigen van kernwapenvrije zones, zijn genomen met het ultieme doel van ontwapening in het achterhoofd.²⁸⁰ Deze maatregelen kunnen gezien worden als stappen die de bestaande globale verplichting kracht bijstellen en aldus als statenpraktijk in het voordeel van een gewoonterechtelijke regel.²⁸¹ Ook de algemene publieke opinie staat deze verplichting bij. Bij het bespreken van het humanitaire initiatief zal duidelijk worden dat een brede publieke opinie bewust is van de humanitaire consequenties van het gebruik van nucleaire wapens en er nood is aan een bindend internationaal instrument dat dergelijke wapens verbiedt en zal leiden tot de volledige eliminatie ervan. Hoewel de staat van ontwapening op internationaal vlak niet altijd even overtuigend is geweest, heeft men het ultieme doel van algemene en volledige ontwapening nooit opgegeven.²⁸²

2.2.1.2.4 De vereiste van algemeenheid

75. Opdat een gewoonterechtelijke regel kan ontstaan dient de statenpraktijk praktisch algemeen te zijn.²⁸³ Om de draagwijdte van de statenpraktijk na te gaan, vertrekt men van een kwalitatief, eerder dan een kwantitatief oordeel. Men baseert zich daarbij op de rechtspraak van het IGH in de *Continental Shelf*-zaak die uitgaat van een *kwalitatieve* benadering waarbij de focus gelegd moet worden op staten met een bijzonder belang.²⁸⁴ Het feit dat bepaalde staten het gewoonterechtelijk karakter van deze provisie niet aanvaardden, heeft niet *ipso facto* tot gevolg dat een dergelijk norm niet kan bestaan.²⁸⁵ Het IGH oordeelde in de *Nicaragua*-zaak dat internationaal gewoonterecht evenzeer gevormd kan worden wanneer de vereiste statenpraktijk en *opinio juris* voorhanden is, ook al verzet een klein aantal staten zich tegen de vorming van de regel.²⁸⁶ Dergelijke staten kunnen hoogstens als *persistent objector* beschouwd worden, waardoor de regel op de staten in kwestie niet van toepassing zal zijn,

²⁷⁷ UNGA Resolutie 72/50, 12 december 2017; UNGA Resolutie 71/49, 12 december 2016, UNGA Resolutie 70/40, 11 december 2015; UNGA Resolutie 69/52, 11 december 2014; UNGA Resolutie 68/51, 11 december 2013.

²⁷⁸ UNSC Resolutie 984, 11 april 1995.

²⁷⁹ ILA, Customary International Law Study, zie *supra*, noot 274, 776.

²⁸⁰ ILA, Nuclear Weapons, zie *supra*, noot 44, 393.

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² D. RIETIKER, "Some Thoughts on Article VI NPT and its Customary Nature", *Arms Control Law*, 10 juni 2014.

²⁸³ ILA, Customary International Law Study, zie *supra*, noot 274, 732.

²⁸⁴ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 43, §74.

²⁸⁵ D. JOYNER, "Is the NPT Customary International Law? A Question Central to the Marshall Islands ICJ Case", *Arms Control Law*, 7 mei 2014.

²⁸⁶ IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273, 98, §186.

doch het bestaan van de regel niet zal tegenhouden. Bepaalde auteurs zijn van mening dat het gewoonterecht niet gevormd kan worden omdat de statenpraktijk en *opinio juris* ontbreekt bij de staten die een *bijzonder belang* hebben.²⁸⁷ Op deze manier zou het gewoonterecht in lijn zijn met de 'politieke realiteit'.²⁸⁸ Men mag echter niet automatisch concluderen dat de staten met een bijzonder belang enkel de staten zijn die kernwapens in hun bezit hebben. Ten eerste mag niet vergeten worden dat de ontwapeningsbepaling in het NPV deel uitmaakt van een 'deal' gesloten met de staten niet in het bezit van kernwapens (zie *supra*, nr. 25). Zonder deze bepaling zou het verdrag nooit tot stand gekomen zijn, waardoor het te kort door de bocht zou zijn te stellen dat enkel kernmogendheden gezien kunnen worden als '*specially affected states*'.²⁸⁹ Zoals hierboven werd gesteld, hebben alle staten verplichtingen onder de bepaling. Deze vaststelling vormt een sterk argument om aan te nemen dat alle staten bijzondere belangen hebben bij het bereiken van algemene en volledige ontwapening. De verplichting tot ontwapening rust op alle staten, ten minste zij die partij zijn bij het NPV, en is dus een verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap in lijn met het humanitaire initiatief. Willen de staten die geen partij zijn bij het NPV toch ontsnappen aan de gewoonterechtelijke regel, dan zullen ze moeten aantonen dat ze gezien kunnen worden als een staat die voortdurend verzet geleverd heeft.

2.2.1.2.5 De Marshalleilanden en de ontwapeningszaken

76. Door het instellen van drie zaken door de *Marshalleilanden* voor het IGH werd de vraag naar het gewoonterechtelijk karakter opnieuw brandend actueel. De vraag of artikel VI NPV deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht was inderdaad essentieel in de *Marshalleilanden*-zaak. Twee van de gedaagden voor het Hof, India en Pakistan, zijn immers geen partij bij het non-proliferatieverdrag. Daarom werd door de Marshalleilanden geargumenteed dat de verplichting onderhandelingen aan te gaan met het oog op ontwapening een gewoonterechtelijke verplichting was.²⁹⁰ De derde gedaagde, het Verenigd Koninkrijk, wordt zowel op basis van de verdragsverplichtingen als het internationaal gewoonterecht aangesproken. Opnieuw wordt gewezen op de Resolutie uit 1946 die unaniem, en aldus ook door India en Pakistan, werd aangenomen. India en Pakistan zouden hun verplichtingen onder internationaal gewoonterecht verbroken hebben door hun nucleaire arsenalen kwantitatief op te bouwen en kwalitatief te verbeteren.²⁹¹ Door bepaalde auteurs wordt immers geargumenteed dat men op basis van het beginsel van de goede trouw niet kan afzien van een Resolutie waarvoor men gestemd heeft.²⁹² Het Verenigd Koninkrijk zou twee van zijn verplichtingen schenden, zijnde de verplichting met betrekking tot nucleaire ontwapening en de verplichting de nucleaire wapenwedloop zo snel mogelijk tot een einde te brengen (zie *infra*, nr. 87).²⁹³ Zoals later meer uitgebreid uit de doeken zal worden gedaan, heeft het Hof echter nooit uitspraak gedaan over de grond van de zaak. Hierdoor werd het gewoonterechtelijk karakter van de verplichting niet (nogmaals?) door het IGH bevestigd. In

²⁸⁷ M. ROSCINI, "My Thoughts on the Customary Status of Article VI of the NPT", *Arms Control Law*, 27 mei 2014.

²⁸⁸ ILA, Customary International Law Study, zie *supra*, noot 274, 737.

²⁸⁹ D. JOYNER, "Can Five Treaty Violators and Two Non-Parties Keep a Treaty Rule from Becoming Custom?", *Arms Control Law*, 27 mei 2014.

²⁹⁰ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, *Instituting Proceedings*, 24 april 2014, 18, §41; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, *Instituting Proceedings*, 24 april 2014, 16, §36.

²⁹¹ *Ibid.*, 22, §58, 20, §53.

²⁹² B. SIMMA, D. KHAN, G. NOLTE en A. PAULUS (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 175 (hierna: B. SIMMA, D. KHAN, G. NOLTE en A. PAULUS, zie *supra*, noot 292).

²⁹³ IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, 54, §100.

zijn *dissenting opinion* gaf rechter CANÇADO TRINDADE aan dat het om een universele plicht gaat die zowel conventioneel als gewoonterechtelijk van aard is.²⁹⁴ Men kan zich afvragen of dit een losstaande verklaring was, of een voorbode van een interessante uitspraak van het Hof...

2.2.1.2.6 Conclusie

77. Ter conclusie kan aldus gesteld worden dat de verplichtingen die voortvloeien uit artikel VI van het non-proliferatieverdrag van dien aard zijn dat alle staten die partij zijn bij het Verdrag erdoor gebonden zijn. Meer nog, de verplichtingen maken mogelijks deel uit van het internationaal gewoonterecht, waardoor ze *erga omnes* gelden. Een verregaand onderzoek naar de statenpraktijk van de gehele internationale gemeenschap gaat de draagwijdte van dit werk te buiten. Enkele argumenten die hierboven aangehaald werden zetten de stelling dat de ontwapeningsverplichting deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht zeker kracht bij. Het is daarom ook spijtig te moeten vaststellen dat het IGH niet ten gronde oordeelde over de gewoonterechtelijke aard van de verplichting tot ontwapening.

2.2.2 Draagwijdte van de verplichting *ratione materiae*

78. Na bepaald te hebben dat artikel VI NPV een verplichting inhoudt die op alle staten rust die partij zijn bij het non-proliferatieverdrag, en mogelijks op de gehele internationale gemeenschap, is het vervolgens van belang specifiek af te bakenen wat deze verplichtingen zijn. De verdragsbepaling verplicht de verdragspartijen om *te goeder trouw* onderhandelingen *na te streven* met het oog op het nemen van effectieve maatregelen betreffende drie specifieke doeleinden: (1) de vroegtijdige beëindiging van de nucleaire wapenwedloop, (2) het bereiken van nucleaire ontwapening en (3) het concluderen van een verdrag betreffende algemene en volledige ontwapening. De verschillende elementen van deze bepaling worden hieronder verder besproken.

2.2.2.1 Het aspect 'te goeder trouw'

79. Ten eerste geldt er de verplichting om *te goeder trouw* onderhandelingen na te streven. De toevoeging van deze bewoording is niet zonder betekenis. Het beginsel verplichtingen te goeder trouw uit te voeren is een fundamenteel principe in het internationaal recht, ongeacht de bron waar de verplichting uit voortspuit.²⁹⁵ De verplichting die voortkomt uit het non-proliferatieverdrag dient dus ook nagekomen te worden volgens het basisprincipe van de goede trouw, zoals uitdrukkelijk bevestigd werd door het IGH.²⁹⁶ Dit basisprincipe is terug te vinden in art. 2(2) VN Charter en bevestigd in de Friendly Relations Declaration van de Algemene Vergadering²⁹⁷. Volgens art. 2(2) VN Charter dienen alle leden van de VN, met het

²⁹⁴ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 404, §220.

²⁹⁵ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, 268, §48.

²⁹⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 264, §102.

²⁹⁷ UNGA Resolutie 2625 (XXI), 24 oktober 1970.

oog op het verzekeren van al hun rechten en voordelen die uit het lidmaatschap voortvloeien, hun verplichtingen te goeder trouw uit te oefenen in overeenstemming met het Charter. Dit principe vloeit voort uit de gedachte dat internationale relaties een minimum aan moraliteit vereisen als normatief principe voor het gedrag van de subjecten van het internationaal recht. Dit minimum kan niets anders zijn dan de goede trouw.²⁹⁸ Naast de verplichtingen die uit het Charter voortvloeien, dienen ook andere verplichtingen van internationaal recht die in overeenstemming zijn met het Charter te goeder trouw worden uitgevoerd.²⁹⁹ Aldus vallen hieronder ook de verplichtingen die voortvloeien uit het non-proliferatieverdrag.

80. Eerder had het IGH al geoordeeld dat de verplichting om te goeder trouw te onderhandelen inhield dat de onderhandelingen betekenisvol dienden te zijn.³⁰⁰ Hoewel het *in casu* ging om staten die in een geschil verwickeld waren, geeft dit toch een initiële indicatie van wat verstaan dient te worden onder het begrip 'te goeder trouw'. In zijn Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens verwees het IGH naar art. 26 VLCT dat stelt dat elk verdrag bindend is voor de partijen en te goeder trouw volbracht dient te worden.³⁰¹ Deze provisie naleven impliceert volgens het Hof dat de verplichtingen dienen voldaan te worden mede in acht genomen het doel van het verdrag en de intenties van de partijen.³⁰² Ook de ILC is deze mening toegedaan.³⁰³ Zoals eerder besproken werd, beoogde men met artikel VI een kader te creëren dat algemene en volledige ontwapening tot doel had (zie *supra*, nr. 41). Dit objectief niet als doel opnemen gedurende de negotiaties zou naar mijn oordeel tot consequentie hebben dat de onderhandelingen niet te goeder trouw gevoerd worden. De onderhandelingen niet te goeder trouw uitvoeren brengt niet noodzakelijk schade met zich mee, maar eerder dat de verplichtingen die de provisie met zich meebrengt uitvoeren moeilijker of onmogelijk maakt, wat het object en doel realiseren ervan niet ten goede komt.³⁰⁴ Op de verdragsstaten rust aldus de verplichting te goeder trouw te handelen, zowel wat hun houding ten aanzien van de onderhandelingen betreft, als tijdens de onderhandelingen zelf.³⁰⁵ Ze dienen zich dus te weerhouden enige handeling te stellen die het NPV berooft van haar object en doelstelling.³⁰⁶ Verder dienen de partijen bij het onderhandelen ook de oprechte intentie te hebben om tot een akkoord te komen.³⁰⁷ Het concept goede trouw houdt ook de verplichting in voor de partijen samen te werken en wederzijdse toegiften te doen.³⁰⁸ Dit wordt ook aangehaald in een Resolutie aangenomen door de Algemene Vergadering naar aanleiding van het rapport voorgelegd door de Tiende Speciale Sessie inzake Ontwapening. Vereist is dat alle staten een constructieve benadering aannemen met betrekking tot de onderhandelingen en een politieke wil etaleren om tot een akkoord te komen.³⁰⁹ Het principe van goede trouw is immers ingevoerd

²⁹⁸ B. SIMMA, D. KHAN, G. NOLTE en A. PAULUS, zie *supra*, noot 292, 168.

²⁹⁹ *Ibid.*, 169.

³⁰⁰ IGH, *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands), February 20th, 1969, *ICJ Rep.* 1969, 46-47, §85 (hierna: IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300); IGH, *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom v. Iceland), July 25th, 1974, *ICJ Rep.* 1974, 33, §78.

³⁰¹ Zie *supra*, noot 296.

³⁰² IGH, *Gabčíkovo-Nagymaros*, zie *supra*, noot 207, 78-79, §142.

³⁰³ *Yearbook of the International Law Commission*, 1964, Vol. 2, 8, §2.

³⁰⁴ G. GOODWIN-GILL, "State Responsibility and the 'Good Faith' Obligation in International Law", in M. FITZMAURICE en D. SAROOSHI (eds.), *Issues of State Responsibility Before International Judicial Institutions*, Portland-Oxford, Hart Publishing, 2004, (75) 84.

³⁰⁵ M. BEDJAOUÏ, *Good Faith, International Law, and the Elimination of Nuclear Weapons*, Geneva, 2008, 20 (hierna: M. BEDJAOUÏ, zie *supra*, noot 305).

³⁰⁶ *Ibid.*

³⁰⁷ IGH, *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada v. United States of America), January 20th, 1982, *ICJ Rep.* 1982, 292, §87.

³⁰⁸ IGH, *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the World Health Organisation and Egypt*, Advisory Opinion, December 20th, 1980, *ICJ Rep.* 1980, 94-96, §47-49; IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 47, §85; *Lake Lanoux Arbitration* (France v. Spain), November 16th, 1957, *R.I.A.A.* 281, 28.

³⁰⁹ Zie *supra*, noot 253, 7, §41.

om het principe van soevereiniteit enigszins *bot* te maken, dit wil zeggen dat staten dit principe niet kunnen inroepen om hun internationale verplichtingen te ontwijken.³¹⁰

81. Wat het aspect ‘te goeder trouw’ betreft, kan ter conclusie gesteld worden dat deze toevoeging aan de verdragsbepaling een hele reeks principes met zich meebrengt. Zoals M. BEDJAOUI stelde, impliceert de toevoeging van het aspect goede trouw dat de partijen de verplichting hebben het object en het doel van het non-proliferatieverdrag te behoeden, evenals de integriteit ervan te respecteren.³¹¹ Daaruit volgt ook dat er een algemene plicht tot samenwerking, informatieverlening en communicatie bestaat, evenals een obligatie om te compromitteren.³¹² Ten slotte dienen de partijen zich ervan te weerhouden het onderhandelingsproces te misbruiken en de onderhandelingen niet onrechtmatig te gaan beëindigen.³¹³ Door niet ten gronde te oordelen in de ontwapeningszaken loopt het IGH de kans mis de specifieke aspecten van de goede trouw in het kader van nucleaire ontwapening uiteen te zetten.

2.2.2.2 De verplichting onderhandelingen ‘na te streven’

2.2.2.2.1 Invulling door het Internationaal Gerechtshof

82. De verdragspartijen hebben vervolgens de verplichting om onderhandelingen ‘na te streven’. In essentie betreft het hier de vraag of de obligatie louter impliceert dat staten de onderhandelingen te goeder trouw dienen uit te voeren, dan wel of de staten ook tot een succesvolle conclusie dienen te komen.³¹⁴ In haar Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens heeft het IGH een uitspraak gedaan over de betekenis van de bepaling en de juridische draagwijdte ervan. Gezien het belang van de verklaring van het Hof, wordt deze hieronder in zijn volledigheid overgenomen.

*“The legal import of that obligation goes beyond that of a mere obligation of conduct; the obligation involved here is an obligation to achieve a precise result -nuclear disarmament in all its aspects- by adopting a particular course of conduct, namely, the pursuit of negotiations on the matter in good faith.”*³¹⁵ [eigen cursivering]

Volgens het Hof gaat het hier aldus om meer dan een middelenverbintenis, namelijk om een resultaatsverbintenis die erin bestaat algemene en volledige nucleaire ontwapening in al zijn aspecten te bereiken. *Primo* bestaat een obligatie tot het voeren van onderhandelingen. Deze verbintenis te onderhandelen heeft niet tot gevolg dat staten hun soevereine rechten zouden verliezen zolang ze te goeder trouw handelen.³¹⁶ Het impliceert ook niet dat staten verbonden zouden zijn om een overeenkomst te concluderen die onbevredigend is voor de staat in kwestie, wederom op voorwaarde dat ze niet te kwader trouw handelde.³¹⁷ Verder houdt een verbintenis te goeder trouw te handelen in dat de partijen zich achter onderhandelingen moeten stellen die betekenisvol zijn, wat niet het geval is wanneer de partijen autoritair hun

³¹⁰ B. SIMMA, D. KHAN, G. NOLTE en A. PAULUS, zie *supra*, noot 292, 170.

³¹¹ M. BEDJAOUI, zie *supra*, noot 305, 21-22.

³¹² *Ibid.*, 23-24.

³¹³ M. BEDJAOUI, zie *supra*, noot 305, 24.

³¹⁴ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 19, 52.

³¹⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 263, §99.

³¹⁶ *Tacna-Arica Question (Chile v. Peru)*, March 4th, 1925, *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. II, 929.

³¹⁷ *Ibid.*

eigen positie vasthouden zonder een afwijking daarvan voor ogen te hebben.³¹⁸ *Secundo* introduceert de verdragsprovisie een resultaatsverplichting die erin bestaat dat de partijen een zekere houding dienen aan te nemen tijdens de onderhandelingen, namelijk het onderhandelen te goeder trouw, met oog op het bereiken van een akkoord inzake algemene en volledige ontwapening. Zoals eerder reeds werd aangekaart was de invoering van het ontwapeningsartikel in het NPV het resultaat van hevig pleiten van de NNWS met oog op het bekomen van enige zekerheid dat de discriminatoire toestand die het verdrag creëerde niet van permanente aard was. De hierboven omschreven verbintenis naleven impliceert onder andere dat de partijen gedurende de onderhandelingen het vertrouwen dat de niet-nucleaire wapenstaten in het verdrag hebben geïnvesteerd niet mogen schaden.³¹⁹

2.2.2.2.2 *Invulling door verdere statenpraktijk*

83. De interpretatie die het Hof de verdragsbepaling toekende was niet vrij van kritiek. Bepaalde stemmen in de doctrine argumenteerden dat het gestelde door het Hof weinig waarde had en aldus weinig verandering in statenpraktijk teweeg zou brengen.³²⁰ De juridische draagwijdte van de verdragsbepaling heeft echter verder vorm gekregen op de herzieningsconferenties.³²¹ De resoluties die daar worden aangenomen zijn immers van grote interpretatieve waarde ex. art. 31(3) VCLT.³²² Op de verlengings- en herzieningsconferentie van 1995 kwamen de staten tot een beslissing inzake de principes en doelstellingen betreffende non-proliferatie en ontwapening.³²³ Daarin wordt vooropgesteld dat de doelstellingen inzake ontwapening met vastberadenheid dienen vervuld te worden. Vervolgens worden enkele doelstellingen geproclameerd die bereikt dienen te worden om de naleving van artikel VI NPV te verzekeren. Deze doelstellingen hebben onder meer betrekking op de voltooiing van de onderhandelingen inzake een universeel, internationaal en toetsbaar verdrag inzake nucleaire tests en -spleijstof. Uit de formulering van beide doelstellingen wordt duidelijk dat het voltooiën van de onderhandelingen en het concluderen van een instrument als een concrete doelstelling wordt gezien. Daarbij sluit de visie op de herzieningsconferenties duidelijk aan bij de zienswijze van het IGH. Op conferentie, van 2000 werd een document³²⁴ geconcludeerd dat diende verder te bouwen op het eerdere akkoord inzake principes en doelstellingen. Het gaat om 13 praktische stappen voor de systematische en progressieve implementatie van artikel VI NPV.³²⁵ Opnieuw wordt gewag gemaakt van specifieke doelstellingen die de partijen dienen na te streven en het belang dat deze doelstellingen ook bereikt worden.³²⁶ Van specifiek belang is de zesde stap vooropgesteld in het document, dat de ondubbelzinnige onderneming voor kernwapenstaten om de volledige eliminatie van nucleaire wapens uit hun arsenalen te *bereiken*, dewelke nucleaire ontwapening tot gevolg zou hebben proclameert. Het finale document van de herzieningsconferentie in 2010 maakt

³¹⁸ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 46-47, §85.

³¹⁹ M. BEDJAOU, zie *supra*, noot 305, 16.

³²⁰ C. FORD, zie *supra*, noot 216, 402; M. MATHESON, "The Opinions of the International Court of Justice on The Treat or Use of Nuclear Weapons, *AJIL* 1997, Vol. 91, (417) 434.

³²¹ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 59.

³²² IGH, *Kasikili/Sedudu Island* (Botswana v. Namibia), December 13th, 1999, *ICJ Rep.* 1999, 1075, §49.

³²³ 1995 Review & Extension Conference, Final Document: NPT/CONF.1995/32, 9-10 (hierna: NPT/CONF.1995/32 (Part 1), zie *supra*, noot 323).

³²⁴ 2000 Review Conference, Final Document Volume I, NPT/CONF.2000/28, 14-15 (hierna: NPT/CONF.2000/28, zie *supra*: noot 324).

³²⁵ NPT/CONF.2000/28, zie *supra*: noot 324, 14, §15.

³²⁶ *Ibid.*, 14-15, §15, no. 3, 4, 6, 9 en 11.

werderom gewag van de inspanning die de partijen aangaan om de nucleaire ontwapening te bereiken.³²⁷

84. Op beide conferenties wordt het karakter van resultaatsverbintenis aldus bevestigd en toegevoegd aan de interpretatie van het verdrag door middel van ‘*subsequent practice*’. De conferentie van 2010 was de meest recente conferentie waar een consensus bereikt kon worden. Wanneer de NWS hun verwezenlijkingen kenbaar maken betreffende effectieve maatregelen inzake nucleaire ontwapening, maken ze ook vaak gewag dat deze uitvoering de implementatie van artikel VI NPV beoogt.³²⁸ Navolgend op de uitspraak van het IGH kan dus gesteld worden dat er zich een zekere *opinio iuris* heeft ontwikkeld met betrekking tot de kwalificatie van de verplichtingen in het NPV.³²⁹ Ter conclusie kan aangenomen worden dat de stelling van het IGH, erin bestaande dat artikel VI een resultaatsverbintenis tot het bereiken van resultaat bevat, ondersteund wordt door *subsequent practice* in hoofde van de verdragsstaten. Discussie blijft echter bestaan over de implementatie *ratione temporis* en de wijze waarop aan de verplichtingen dient voldaan te worden.³³⁰

2.2.2.3 Het voorwerp van de onderhandelingen te goeder trouw

85. Het eigenlijke voorwerp van de onderhandelingen, die te goeder trouw dienen gevoerd te worden, is driedelig. Ten eerste dienen de partijen onderhandelingen te voeren inzake effectieve maatregelen die betrekking hebben op de stopzetting van de kernwapenwedloop en dit zo snel mogelijk. Ten tweede dienen onderhandelingen gevoerd te worden aangaande effectieve maatregelen betreffende nucleaire ontwapening en ten derde inzake een verdrag betreffende de algemene en volledige ontwapening onder strikte en effectieve internationale controle.

86. Het aspect ‘*effectieve maatregelen*’, is niet zonder discussie. Opnieuw bieden de resoluties aangenomen op de herzieningsconferenties een invulling van wat onder deze maatregelen verstaan dienen te worden. In de beslissing van de conferentie van 1995 worden enkele maatregelen vooropgesteld die noodzakelijk zijn voor de correcte implementatie van het NPV. Ten eerste gaat het hier om de totstandkoming van een universeel, internationaal en op een efficiënte wijze verifieerbaar verdrag inzake het alomvattende verbod op nucleaire tests (CTBT).³³¹ Ten tweede impliceert dit de onmiddellijke aanvang en zo spoedig mogelijke conclusie van onderhandelingen inzake conventie betreffende het verbod op de productie van splijtstof voor kernwapens of andere nucleair explosieve toestellen.³³²

Een diepgaandere uiteenzetting wordt voorzien in het 13-delige stappenplan overeengekomen op de conferentie van 2000. Opnieuw wordt gewag gemaakt van de CTBT, hier in die zin dat het van belang was dat dit verdrag voldoende ratificaties bekwam om in werking te treden,

³²⁷ 2010 Review Conference, Final Document Volume I, Part I, New York, June 18th, 2010, NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, 12, §79 (hierna: NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327).

³²⁸ 2015 Review Conference Prep. Com., *UN Doc.* NPT/CONF.2015/PC.III/16, 1, §2; 2015 Review Conference Prep. Com., *UN Doc.* NPT/CONF.2015/PC.III/17, 7, §40; 2015 Review Conference Prep. Com., *UN Doc.* NPT/CONF/2015/PC.III/13, 5.

³²⁹ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 185.

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ NPT/CONF.1995/32 (Part 1), zie *supra*, noot 323, 10, §4, (a).

³³² *Ibid.*, §4, (b).

waarmee het belang van de CTBT als effectieve maatregel wederom werd benadrukt³³³. Ook in de doctrine wordt de CTBT erkend als een effectieve maatregel in de zin van artikel VI NPV.³³⁴ Er wordt echter geargumenteed dat er geen *directe* verplichting zou bestaan om het verdrag te ratificeren, gezien de akkoorden overeengekomen op de herzieningsconferenties niet bindend zijn.³³⁵ Hoewel dit inderdaad niet het geval is, vormt de implementatie van het CTBT een effectieve maatregel in de zin van artikel VI NPV. De weigering dit verdrag te ratificeren maakt aldus een schending uit van de verplichting te goeder trouw onderhandelingen na te streven betreffende nucleaire ontwapening, tenzij men gedetailleerd kan verklaren waarom men dergelijke positie aanneemt (zie *supra*, nr. 81).³³⁶

Naast het benadrukken van een verdrag inzake nucleaire tests, werden enkele maatregelen naar voren geschoven die onder de brede waaier van 'effectieve maatregelen' vallen. Het gaat onder andere om het Verdrag tussen de Verenigde Staten en Rusland betreffende Maatregelen voor de verdere Reductie en Limitatie van Strategische Offensieve Wapens, evenals om andere unilaterale maatregelen ter reductie van kernwapens of splijtstofmateriaal voor nucleaire wapens genomen door andere nucleaire wapenstaten.³³⁷ In het algemeen wordt gesteld dat de Staten in het uitvoeren van hun verplichtingen onder artikel VI de principes van onomkeerbaarheid, transparantie en controleerbaarheid dienen na te streven.³³⁸ Transparantie verschaffen zou een zekere vorm van verantwoordelijkheid invoeren in verband met de vooruitgang van ontwapening.³³⁹ Daarnaast dienen alle kernwapenstaten concrete ontwapeningsmaatregelen te ondernemen en zijn *alle* staten verplicht bijzondere inspanningen te leveren om een kaderwerk te bekomen dat nucleaire wapens volledig zou elimineren.³⁴⁰ Dit verwijst uiteraard naar een multilateraal instrument dat nucleaire wapens zou verbieden. Door zich te onthouden deel te nemen aan de onderhandelingen van het VN-Verdrag betreffende het Verbod op Kernwapens schenden *alle* staten aldus hun verplichtingen onder het NPV, zoals hier geïnterpreteerd (zie *infra*, nr. 193). Daarnaast wordt een nieuwe lijst met effectieve maatregelen opgenomen. Het gaat om een oplisting van 64 maatregelen die onder meer bestaat uit de verplichting van kernwapenstaten om de belangrijkheid van nucleaire wapens in het militair beleid af te doen nemen³⁴¹.

87. Zoals hierboven reeds kort werd aangekaart, werden drie nucleaire staten voor het IGH gedaagd omdat ze bepaalde van deze verplichtingen niet nageleefd zouden hebben. Het Verenigd Koninkrijk zou zijn verplichting tot nucleaire ontwapening en het stoppen van de nucleaire wapenwedloop niet zijn nagekomen.³⁴² Dit zou zowel een schending inhouden van het non-proliferatieverdrag als van het internationaal gewoonterecht. De positie die het Verenigd Koninkrijk innam, waarbij ze stelselmatig geen bereidwilligheid toonde om onderhandelingen aan te gaan om tot nucleaire ontwapening te komen, wordt aangehaald als bewijs van niet-naleving.³⁴³ Een belangrijk element is de afwezigheid bij de werkgroep

³³³ NPT/CONF.2000/28, zie *supra*: noot 324, 14, §15, stap 1.

³³⁴ A. PIETROBON, "Nuclear Powers' Disarmament Obligation under Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and the Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty: Interactions Between Soft Law and Hard Law", *L.J.I.L.* 2014, Vol. 27(1), 169 (hierna: A. PIETROBON, zie *supra*, noot 334).

³³⁵ A. PIETROBON, zie *supra*, noot 334, 169.

³³⁶ *Ibid.*, 186.

³³⁷ NPT/CONF.2010/50, zie *supra*, noot 327, 14, §89 en 91.

³³⁸ *Ibid.*, 20, action 2.

³³⁹ T. PATTON, P. PODVIG en P. SCHELL, *A New START Model for Transparency in Nuclear Disarmament*, Geneva, UNIDIR, 2013, 2.

³⁴⁰ NPT/CONF.2010/50, zie *supra*, noot 327, 20.

³⁴¹ *Ibid.*, 21, action 5.

³⁴² IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, 54, §100.

³⁴³ *Ibid.*, 55-56, §§102-104.

betreffende nucleaire ontwapening, een orgaan dat belast is met het nagaan van voorstellen om tot een wettelijke regeling te komen die nucleaire wapens uit de wereld verhelpt.³⁴⁴ Het feit dat het Verenigd Koninkrijk herhaaldelijk maatregelen zou ondernemen om het nucleair arsenaal kwalitatief uit te breiden en zich bovendien ook weigerachtig opstelt met betrekking tot ontwapeningsonderhandelingen, zou in strijd zijn met de verplichting de nucleaire wapenwedloop halt toe te roepen.³⁴⁵ India en Pakistan zouden hun verplichtingen onder internationaal gewoonterecht verbroken hebben door hun nucleaire arsenalen kwantitatief op te bouwen en kwalitatief te verbeteren.³⁴⁶

88. De onderhandelingen inzake effectieve maatregelen die genomen dienen te worden aangaande de drie vooropgestelde doelstellingen werden aldus verder uiteengezet in de resoluties, die bij consensus geconcludeerd dienen te worden, aangenomen op de conferenties ter herziening van het NPV. Gedurende de onderhandelingen van het Verdrag werd al eens geadviseerd dat in de doelstellingen een volgorde vervat zou zijn. Het ene objectief zou voltooid moeten worden voordat men zou kunnen aanvangen met de overige (zie *supra*, nr. 45). Aldus dienden eerst effectieve maatregelen genomen te worden ter beëindiging van de kernwapenwedloop vooraleer tot een verdrag inzake algemene en volledige ontwapening besloten kan worden. Uit geen enkele van de resoluties, geconcludeerd op de herzieningsconferentie, kan echter afgeleid worden dat dergelijke volgorde aanwezig zou zijn, dergelijke zienswijze dient dan ook verworpen te worden.³⁴⁷ Via *subsequent practice* zijn de partijen bij het NPV erin geslaagd een invulling te geven van wat verstaan dient te worden onder 'effectieve maatregelen'. Naast enkele algemene principes die nagestreefd dienen te worden, worden ook specifieke maatregelen vooropgesteld, zoals de ratificatie van de CTBT en een multilateraal verdrag dat kernwapens verbiedt.

2.3 Evaluatie van de naleving van de verplichtingen

89. Hierboven werd gedetailleerd uiteengezet welke verplichtingen voor de verdragsstaten voortvloeien uit artikel VI NPV. Het komt er vervolgens op aan deze obligaties te toetsen aan de werkelijkheid. Essentiële documenten hierbij zijn de resoluties tot stand gekomen op de herzieningsconferenties, evenals de plenaire gesprekken voorafgaand aan deze resoluties. Het colloquium van 2010 was de meest recente bijeenkomst waarop de partijen erin slaagden een consensus te bereiken. Diverse verslagen en verklaringen sinds die datum geven ons echter een beeld hoe de situatie sinds die datum geëvolueerd is. Dit onderdeel tracht aldus ten eerste een beknopte, doch volledige samenvatting weer te geven van de evoluties op het vlak van ontwapening. Daarbij is het geenszins de bedoeling om een gedetailleerd overzicht te verschaffen van de conclusies van alle voorgaande herzieningsconferenties. Eerder wordt beoogd de lezer een overzicht te geven van de evolutie in de naleving van de bepaling. Essentiëler is de analyse of de verdragspartijen recent hun verplichtingen nakomen, waarbij het beleid inzake nucleaire wapens van bepaalde kernmogendheden onder de loep zal worden genomen en getoetst zal worden aan de elementen hierboven uiteengezet.

³⁴⁴ J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 35.

³⁴⁵ IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, 56, §§105-107.

³⁴⁶ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, *Instituting Proceedings*, 24 april 2014, 18, §41; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, *Instituting Proceedings*, 24 april 2014, 16, §36.

³⁴⁷ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 74, 99-100.

2.3.1 De herzieningsconferenties als maatstaf voor vooruitgang

2.3.1.1 Ontwapeningsmaatregelen op de lange baan geschoven

90. Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat, gedurende de eerste twintig jaar na de inwerkingtreding van het NPV, geen succesvolle onderhandelingen te goeder trouw werden gevoerd betreffende effectieve maatregelen die een van de drie voorwerpen tot doel hadden. Een van de voornaamste redenen waarom er onenigheid was op de conferenties, was het ontbreken van een instrument dat nucleaire tests in hun geheel verbood.³⁴⁸ Ondanks het herhaaldelijk benadrukken van de belangrijkheid van de staking van alle nucleaire tests en het concluderen van een internationaal instrument dat dergelijke tests verbiedt, waren nucleaire tests nog vrij frequent.³⁴⁹ De betekenis die hierboven werd toegekend aan het voeren van onderhandelingen *te goeder trouw* in acht genomen, kan geconcludeerd worden dat de partijen in gebreke bleven hun verplichtingen na te leven. Het voeren van onderhandelingen te goeder trouw houdt immers in dat de partijen in de onderhandelingen zich ervan dienden te weerhouden enige handelingen te stellen die het doel en object van deze negotiaties zouden ondermijnen (zie *supra*, nr. 80). Het uitvoeren van nucleaire tests valt zonder twijfel onder dergelijke handelingen. Hetzelfde kan gezegd worden van het verder uitbreiden van de nucleaire arsenalen, hetgeen ook het geval was.³⁵⁰ Verder werd in de aangegeven periode weinig vooruitgang geboekt inzake het verwezenlijken van de voorgeschreven doelstellingen. De overige voorstellen die naar voor werden gebracht, mede de onderhandelingen die gevoerd werden, waren zonder substantieel resultaat.³⁵¹ Op de vierde herzieningsconferentie slaagden de partijen er zelfs niet in om tot een akkoord te komen, wat wederom een toonbeeld was van hoe moeizaam de onderhandelingen verliepen.³⁵²

2.3.1.2 Evolutie sinds de vijfde herzieningsconferentie?

2.3.1.2.1 Algemeen

91. Zoals hierboven reeds geschetst werd, kregen de obligaties voor de verdragspartijen meer vorm als gevolg van resoluties aangenomen op de conferenties. Hierdoor wordt het evidentier na te gaan of partijen deze maatregelen ook uitvoeren. Ongetwijfeld werden reeds stappen in de goeie richting gezet die tot doel hebben de kernwapenwedloop halt toe te roepen. Een voorbeeld daarvan is de verwezenlijking van de CTBT, dewelke onmiddellijk genuanceerd dient te worden omdat ze tot op heden niet in werking is getreden. Veel overige bilaterale of multilaterale akkoorden hebben vooral betrekking op *arms control* en non-proliferatie, doch niet op effectieve nucleaire ontwapening. De akkoorden hebben onder meer betrekking op het verwijderen van strategische installaties die het lanceren van nucleaire wapens mogelijk maken of het verminderen van kernwapens in bepaalde strategische posities. Hoewel dergelijke maatregelen ongetwijfeld van belang zijn, en effectieve maatregelen kunnen

³⁴⁸ G. NYSTUEN en K. EGELAND, "A Legal Gap? Nuclear Weapons under International Law", *Arms Control Today* 2016, Vol. 46(2), (8) 12 (hierna: G. NYSTUEN en K. EGELAND, zie *supra*, noot 348).

³⁴⁹ 1975 Review Conference, *Final Declaration of the Review Conference*, NPT/CONF/35.I, Annex I, 8; 1980 Review Conference, , NPT/CONF.II/C.I/2, 3; 1985 Review Conference, *Final Declaration*., NPT/CONF.III/64/I, Annex I, 13, §6.

³⁵⁰ NPT/CONF.II/C.I/2, 3

³⁵¹ NPT/CONF/35.I, Annex I, 8; NPT/CONF.II/C.I/2, 4; NPT/CONF.III/64/I, Annex I, 12-14.

³⁵² NPT/CONF.IV/45/I, 8, §36.

uitmaken in de zin van artikel VI NPV, gaat het hier niet om ontwapeningsmaatregelen *sensu stricto* waartoe de verdragsstaten zich verplicht hebben onder het non-proliferatieverdrag.

2.3.1.2.2 Toetsing van het nucleaire beleid aan de verplichtingen

92. In het verleden hebben de staten in het bezit van kernwapens herhaaldelijk geargumenteed dat ze de ontwapeningsverplichtingen naleven aangezien ze elke inspanning leveren onderhandelingen aan te gaan, ook al zijn effectieve maatregelen nog niet tot uitvoering gebracht.³⁵³ In het licht van het Advies van het IGH kan dergelijk argument onmogelijk aangehouden worden (zie *supra*, nr. 82). Het kernwapenbeleid van de meeste nucleaire wapenstaten wordt meestal publiek gemaakt, wat het mogelijk maakt dit beleid te toetsen aan de verplichtingen voortvloeiend uit artikel VI NPV. Naast het bevestigen van hun intentie om hun nucleaire wapens te behouden, bevestigen kernmogendheden en hun bondgenoten het belang van nucleaire wapens voor hun strategische veiligheid.³⁵⁴ Ook België geeft via de FOD Buitenlandse Zaken te kennen dat ze blijven rekenen op de veiligheids garanties van de kernwapenstaten.

Tot op vandaag zijn negen landen in het bezit (of worden ze vermoed in het bezit te zijn) van kernwapens. Het gaat om de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, Groot-Brittannië, China, India, Pakistan, Israël en Noord-Korea. De beknopte draagwijdte van dit werk laat niet toe het beleid van al deze staten te toetsen aan de ontwapeningsverplichting. Bovendien zijn enkel de eerste vijf van de opgesomde staten partij bij het NPV, waardoor de overige staten enkel gebonden kunnen zijn bij wijze van internationaal gewoonterecht. Omwille van deze redenen beperkt dit werk zich tot de bespreking van het beleid van de Verenigde Staten en Rusland, aangezien beide landen 93% van het totaal aantal nucleaire wapens bezitten³⁵⁵. Ook het beleid van China vormt een interessant onderzoeksobject, gezien de bijzondere positie die het land traditioneel aannam inzake non-proliferatie en ontwapening (zie *supra*, nr. 13).³⁵⁶ Mijns inziens kan er echter weinig discussie bestaan dat *alle* nucleaire mogendheden, evenals hun niet-nucleaire bondgenoten, hun verplichtingen onder artikel VI NPV schenden door geen intentie te tonen het recent aangenomen verdrag inzake het verbod op nucleaire wapens te ondertekenen en te ratificeren (zie *infra*, nr. 193).

93. Het zou niet correct zijn te stellen dat de kernmogendheden geen enkele vooruitgang hebben geboekt. Rusland en de Verenigde Staten hebben grote stappen genomen in het reduceren van hun nationale arsenalen. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk namen eveneens maatregelen tot vermindering.³⁵⁷ De huidige trend bestaat er echter in dat de kernmogendheden minder aandacht besteden aan de reductie van hun arsenalen en de focus vestigen op het behouden, moderniseren en, in bepaalde gevallen, uitbreiden van hun nucleaire wapens.³⁵⁸ Er mag dan wel geen sprake meer zijn van een echte wapenwedloop

³⁵³ T. COPPEN, zie *supra*, noot 83, 183.

³⁵⁴ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, "Nuclear Arsenals: Current Developments, Trends and Capabilities", *IRRC* 2015, (563) 564 (hierna: H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357).

³⁵⁵ Cijfers zoals bestaande op 29 maart 2018, geraadpleegd op: <http://www.icanw.org/the-facts/nuclear-arsenals/>.

³⁵⁶ Voor een uiteenzetting van alle kernmogendheden, zie: H. KRISTENSEN, "Nuclear Weapons Modernization: A Threat to the NPT?", *ACT* 2014, Vol. 44(4), 8-15 (hierna: H. KRISTENSEN, zie *supra*, noot 356).

³⁵⁷ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 564.

³⁵⁸ *Ibid.*

zoals we die in tijden van Koude Oorlog gekend hebben, de nucleaire-technologische competitie is nog volop lopende.³⁵⁹

(i) De Verenigde Staten

94. Wat de Verenigde Staten betreft is het interessant om zowel het beleid van de Obama-administratie als dat van de huidige Trump-administratie te bekijken, gezien er een verandering heeft plaatsgevonden tussen beide administraties. In tegenstelling tot de visie van de Bush-administratie, die zonder twijfel niet in lijn was met de verplichtingen voortvloeiend uit het non-proliferatieverdrag³⁶⁰, kondigde president OBAMA in Praag aan dat hij fervent voorstander was van een wereld zonder nucleaire wapens en dat de Verenigde Staten zich voor dit doel zou inzetten³⁶¹. Een jaar later publiceerde het Ministerie van Defensie de 'Nuclear Posture Review'³⁶², een uiteenzetting van het nucleair beleid. De NPR is in essentie gebaseerd op een dubbele gedachte. Ten eerste dat de Verenigde Staten een dwingend belang hebben bij het vermijden van enig gebruik van kernwapens en ten tweede dat dit doel bereiken gebaseerd moet zijn op coöperatie, eerder dan op afschrikking.³⁶³ Het effectieve gebruik van nucleaire wapens zou alleen overwogen worden in 'extreme omstandigheden'.³⁶⁴ De Verenigde Staten kunnen deze doelstelling het best bereiken door zowel de omvang van hun nucleair arsenaal als hun afhankelijkheid van kernwapens te verminderen.³⁶⁵ Ook het START-Verdrag³⁶⁶ met Rusland, dat de strategische nucleaire raketten met de helft zou verminderen, bleek een stap in de goede richting te zijn.

95. De NPR is een stuk genuanceerder dan de toespraak van Obama. Een wereld zonder nucleaire wapens wordt omschreven als een aspiratie op lange termijn. Hoewel men de kernwapens wenst te reduceren, blijft een zekere hoeveelheid nodig voor 'strategische stabiliteit'.³⁶⁷ Dit lijkt moeilijk verenigbaar met de vereiste dat de verdragspartijen een beleid dienen te voeren in overeenstemming met het doel een wereld zonder nucleaire wapens te bereiken.³⁶⁸ Hetzelfde kan geargumenteed worden met betrekking tot de intentie tot moderniseren van de nucleaire infrastructuur.³⁶⁹ Bilaterale akkoorden tussen de Verenigde Staten en Rusland mogen dan wel limieten plaatsen op het aantal kernwapens dat ingezet mag worden, het moderniseren van nucleaire arsenalen wordt niet verboden in deze akkoorden.³⁷⁰ De belofte de ingezette kernwapens te verminderen en het arsenaal op zijn geheel te verminderen, zijn ongetwijfeld stappen in de goede richting. Dit is een positieve verandering in vergelijking met het nucleair beleid in het verleden.³⁷¹ Intenties blijven echter

³⁵⁹ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 568.

³⁶⁰ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 62-65.

³⁶¹ The White House Office of the Press Secretary, *Remarks by president Barack Obama in Prague as Delivered*, 5 april 2009, beschikbaar op: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>.

³⁶² United States Department of Defense, *Nuclear Posture Review Report*, April 2010 (hierna: NPR 2010, zie *supra*, noot 362).

³⁶³ M. HALPERIN, "A New Nuclear Posture", *ACT* 2010, Vol. 40(4), (15) 15.

³⁶⁴ D. KIMBALL, "Trump's More Dangerous Nuclear Posture", *ACT* 2018, Vol. 48(1), (3) 3.

³⁶⁵ *Ibid.*

³⁶⁶ Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START Treaty), 8 april 2010.

³⁶⁷ NPR 2010, zie *supra*, noot 362, 19.

³⁶⁸ NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 20.

³⁶⁹ C. MOXLEY JR., "Obama's Nuclear Posture Review: An Ambitious Program for Nuclear Arms Control but a Retreat from the Objective of Nuclear Disarmament", *Fordham Int'l L.J.* 2011, Vol. 34, (734) 764 (hierna: C. MOXLEY JR., zie *supra*, noot 369).

³⁷⁰ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 573.

³⁷¹ C. MOXLEY JR., zie *supra*, noot 369, 774.

slechts een onderdeel van de verplichting. Effectieve verwezenlijkingen zijn ook vereist om te voldoen aan de resultaatsverplichting vervat in art. VI NPV. Het START-Verdrag mocht dan wel onder de Obama-administratie in werking zijn getreden, van effectieve ontwapeningsmaatregelen was geen sprake. Ook slaagde de administratie er niet in de inwerkingtreding van de CTBT te realiseren. De intenties van de Obama-administratie mogen dan wel enigszins realistisch geweest zijn, vanuit politiek oogpunt is het immers niet mogelijk een volledige realisatie van de doelstellingen in twee ambtstermijnen te bereiken, toch stonden bepaalde principes uit de NPR haaks op de principes geconcludeerd in de resolutie van de herzieningsconferentie van 2010.³⁷² De Obama-administratie kon aldus weinig vooruitgang boeken in het significant reduceren van het aantal kernwapens en de rol die zij spelen in de strategisch-defensieve doctrine.³⁷³

96. De Trump-administratie neemt een strenger standpunt in wat kernwapens betreft. Er werd verklaard dat de Verenigde Staten zijn kernwapencapaciteit diende te versterken en diende uit te breiden.³⁷⁴ De NPR van de Trump-administratie verklaart dat de Verenigde Staten verder zijn verplichtingen onder het non-proliferatieverdrag blijft eerbiedigen.³⁷⁵ In dezelfde paragraaf verklaren ze echter de garantie om zijn bondgenoten te beschermen te behouden.³⁷⁶ Wat betreft effectieve ontwapening worden geen concrete verplichtingen opgenomen en verklaard wordt ook dat het Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens en het CTBT-Verdrag niet ondertekend zullen worden.³⁷⁷ Ook inzake de situaties waarin de Verenigde Staten een eerste gebruik van kernwapens zou overwegen is een grote verandering waar te nemen in vergelijking met de Obama-administratie. Het beleid staat zonder twijfel haaks op bepaalde maatregelen vastgelegd in de eindresolutie van herzieningsconferentie van 2010. De maatregel waarbij de staten zich ertoe verbinden een beleid te voeren dat volledig verenigbaar is met het NPV en erop gericht is een wereld zonder kernwapens te bereiken³⁷⁸, wordt hier zonder twijfel niet nageleefd. Hetzelfde kan gesteld worden in verband met de maatregelen die betrekking hebben op nucleaire ontwapening³⁷⁹, gezien geen concrete voorstellen tot ontwapening worden opgenomen in het beleid. Ook de weigering om het CTBT te ondertekenen wijkt af van bepaalde stappen geconcludeerd op de conferentie van 2000.³⁸⁰

Dergelijke vaststellingen leiden mij tot de conclusie dat de Verenigde Staten hun verplichtingen die voortvloeien uit het non-proliferatieverdrag kennelijk niet naleven.

(ii) De Russische Federatie

97. De recente spanningen tussen de NAVO en Rusland als gevolg van Russische inmenging in onder andere Oekraïne hebben als gevolg dat Rusland zijn wapenbeleid heeft aangepast.³⁸¹ In de Militaire Doctrine vernoemt Rusland de NAVO expliciet als een extern militair gevaar voor de natie.³⁸² Als reactie hierop heeft Rusland, net als de Verenigde Staten, besloten om haar nucleaire moderniseringsprogramma's verder te ontwikkelen, eerder dan

³⁷² C. MOXLEY JR., zie *supra*, noot 369, 774.

³⁷³ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 575.

³⁷⁴ D. KIMBALL, "Trump Questions U.S. Nuclear Policies", *ACT* 2017, Vol. 47(2), (24) 24.

³⁷⁵ United States Department of Defense, *Nuclear Posture Review*, February 2018, 70.

³⁷⁶ *Ibid.*

³⁷⁷ *Ibid.*, 72.

³⁷⁸ NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 20.

³⁷⁹ *Ibid.*, 20-21.

³⁸⁰ NPT/CONF.2000/28, zie *supra*: noot 324, 14, §15, stappen 1 en 2.

³⁸¹ E. COLBY, "Russia's Evolving Nuclear Doctrine and its Implications", *New American Security Reports* 2016, 2.

³⁸² *The Military Doctrine of the Russian Federation*, 2010, 3, §8, a).

maatregelen te nemen die ontwapening inhouden.³⁸³ In het kader van dat programma worden diverse stappen genomen om de kernkoppen, zowel strategische als non-strategisch, te moderniseren. Hoewel er in het algemeen dus een lager aantal nucleaire wapens actief zal zijn, onderneemt Rusland stappen om haar volledig arsenaal te moderniseren.³⁸⁴ Recent presenteerde Rusland de krachtigste langeafstandsraket uit het Russische arsenaal.³⁸⁵ Dit is een actie die gekwalificeerd kan worden als zijnde in strijd met het doel en object van het non-proliferatieverdrag en aldus niet in lijn met de verplichtingen onderhandelingen te goeder trouw te voeren. Het hoeft geen uitgebreid betoog dat Rusland zijn verplichtingen onder artikel VI NPV niet naleeft. Het uitbreiden van nucleaire arsenalen is zonder twijfel een daad die gekwalificeerd kan worden als in strijd met de verplichting verdere inspanningen te leveren richting de volledige eliminatie van kernwapens en aldus in strijd met maatregel drie van de herzieningsconferentie van 2010.³⁸⁶ Het uitvoeren van tests gaat ook tegen de verplichting in zich te weerhouden nucleaire tests uit te voeren³⁸⁷ en gaat in tegen de geest van het CTBT, dewelke geratificeerd dient te worden. Het volledige nucleaire beleid, dat gebaseerd is op afschrikking en modernisatie van de kernarsenalen, staat haaks op wat de verdragspartijen als invulling gaven van de verplichting ex. artikel VI NPV.³⁸⁸ Ter conclusie kan gesteld worden dat Rusland er eveneens niet in slaagt haar verplichtingen onder artikel VI NPV na te leven.

(iii) China

98. Gedurende de Koude Oorlog bleef China op de achtergrond wat multilaterale onderhandelingen inzake ontwapening betreft. Ze namen slechts zeer zelden deel aan internationale initiatieven.³⁸⁹ Vandaag is China betrokken bij bijna alle internationale instituties die handelen over non-proliferatie en nucleaire veiligheid.³⁹⁰ Wat betreft ontwapeningsmaatregelen legt China de primaire verantwoordelijkheid bij de staten die de grootste nucleaire arsenalen in hun bezit hebben, waarmee ze de Verenigde Staten en Rusland viseert. Volgens China hebben deze staten een speciale en primaire verantwoordelijkheid voor nucleaire ontwapening. Slechts wanneer de omstandigheden 'rijp' genoeg zijn, dienen de andere kernmogendheden tot de negotiaties toe te treden.³⁹¹ De verplichtingen die voortvloeien uit het verdrag zijn verplichtingen die gelden voor *alle* verdragsstaten, zoals het IGH oordeelde (zie *supra*, nr. 72).³⁹² De visie aangehouden door China kan ook niet langer verdedigd worden. In de afgelopen jaren heeft de Chinese overheid haar kernwapenarsenaal ook aanzienlijk gemoderniseerd en uitgebreid.³⁹³ Daarmee is China de enige kernwapeestaat onder het non-proliferatieverdrag die actief haar nucleair arsenaal

³⁸³ D. KIMBALL, "The Disarmament Deficit", *ACT* 2015, Vol. 45(5), (3) 3.

³⁸⁴ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 577.

³⁸⁵ F. GADY, "Russia is Testing Its Most Powerful Intercontinental-Range Ballistic Missile", *The Diplomat* 2018, 1.

³⁸⁶ NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 20.

³⁸⁷ NPT/CONF.2000/28, zie *supra*: noot 324, 14, §15, stap 2.

³⁸⁸ Zie *supra*, noot 386.

³⁸⁹ L. BIN, zie *supra*, noot 57, 17.

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ 2015 Review Conference Preparatory Committee, *Working Paper Submitted by China*, April 27th, 2012, *UN Doc. NPT/CONF.2015/PC.II/WP.40*, 1, §5; 2015 Review Conference Preparatory Committee, *Nuclear Disarmament: Working Paper Submitted by China*, April 17th, 2013, *UN Doc. NPT/CONF.2015/PC.II/WP.29*, 2, §7.

³⁹² IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 264, §100.

³⁹³ K. DAVENPORT, "China Elevates Nuclear Rocket Force", *ACT* 2016, Vol. 46(2), (34) 34; H. KRISTENSEN, zie *supra*, noot 356, 12.

uitbreidt.³⁹⁴ Deze modernisering zou volgens de Chinese overheid enkel vereist zijn om de veiligheid, betrouwbaarheid en effectiviteit van haar nucleair arsenaal te verzekeren.³⁹⁵

Het stellen van deze innovatiehandelingen is mijns inziens in strijd met de betekenis toegekend aan de verplichting uit het non-proliferatieverdrag. Dergelijk beleid kan onmogelijk verenigbaar zijn met de geest van het non-proliferatieverdrag en de doelstelling een wereld zonder kernwapens te realiseren.³⁹⁶ Ook wat betreft het bereiken van dit ultieme doel, blijft de Chinese overheid vrij vaag en hecht ze niet zo veel belang aan het realiseren van dergelijk objectief in een korte tijdspanne. Eerst dienen de nucleaire grootmachten stappen te ondernemen en pas wanneer de omstandigheden ideaal zijn, dienen alle staten mee maatregelen te ondernemen. Ook pas dan dient de algemene en volledige ontwapening maar op een 'geschikt tijdstip' te geschieden aan de hand van een plan op 'lange termijn'.³⁹⁷ Dit staat loodrecht tegenover de verplichting voor staten om snel maatregelen te nemen die de algemene vermindering van het globale aantal aan kernwapens, van welke aard dan ook, tot gevolg zouden hebben.

2.3.2 Conclusie

99. Op alle staten rust een verbintenis te goeder trouw onderhandelingen na te streven met oog op het concluderen van effectieve maatregelen met als ultiem doel algemene en volledig ontwapening, evenals een verplichting om dit resultaat te bereiken. De interpretatie van deze effectieve maatregelen werd geleverd op diverse herzieningsconferenties waar een consensus bereikt kon worden, evenals door het IGH. Als gevolg van de theorie van de *subsequent practice* draagt deze invulling bij tot de interpretatie van de verdragsbepaling. Wanneer het beleid van bepaalde kernmogendheden getoetst wordt aan deze interpretatie dient de trieste vaststelling gemaakt te worden dat bijna vijftig jaar na het concluderen van het non-proliferatieverdrag, de verdragsstaten er niet in geslaagd zijn hun verplichtingen te voldoen. De NWS schenden aldus zowel individueel als collectief hun verplichtingen onder artikel VI non-proliferatieverdrag.³⁹⁸ Het voortdurend falen betekenisvolle vooruitgang te boeken inzake nucleaire ontwapening is dus niet alleen een schending van art. VI non-proliferatieverdrag, maar ondermijnt ook de doelstelling van non-proliferatie door de dagelijkse dreiging met nucleaire wapens te behouden.³⁹⁹ Het onthouden deel te nemen aan de onderhandelingen betreffende het nieuwe Verdrag dat kernwapens verbiedt, evenals geen intenties maken dit te ondertekenen, is nog maar eens een toonbeeld dat de kernmogendheden hun verplichtingen schenden (zie *infra*, nr. 193).

100. De VN Veiligheidsraad heeft de mogelijkheid deze schending vast te stellen. Wegens het vetorecht van de vijf permanente leden, die overigens allen nucleaire mogendheden zijn, zal dergelijk vaststelling echter nooit werkelijkheid worden.⁴⁰⁰ Een interessante denkroute bestaat erin het misbruik van dit vetorecht met betrekking ontwapeningsmaatregelen te koppelen aan de notie van goede trouw. Het beoogde doel van een degelijke functionering

³⁹⁴ H. KRISTENSEN en M. MCKINZIE, zie *supra*, noot 357, 582.

³⁹⁵ 2015 Review Conference Prep. Com., *Implementation of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons: Submitted by China*, April 29th, 2014, *UN Doc. NPT/CONF.2015/PC.III/13*, 5.

³⁹⁶ NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 20.

³⁹⁷ Zie *supra*, noot 395.

³⁹⁸ D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 66.

³⁹⁹ T. DUNWORTH, zie *supra*, noot 217, 619.

⁴⁰⁰ Zie *supra*, noot 398.

van een organisatie zoals de Veiligheidsraad wordt soms gezien als een limitatie op het gebruik van het vetorecht. De goede trouw is in dit geval een wettelijke richtsnoer om het misbruik van het vetorecht te sanctioneren.⁴⁰¹ Men zou dus kunnen stellen dat de verplichtingen te goeder trouw onderhandelingen na te streven met het oog op nucleaire ontwapening ook beperkingen legt op het gebruik van het vetorecht in de Veiligheidsraad. Een andere, meer aangewezen wijze om de schending vast te stellen zou de mogelijkheid zijn op te treden via de adviesbevoegdheid van het IGH.⁴⁰² Hoewel deze niet bindend zijn, heeft een advies van het IGH een hoge autoriteit. Zoals verder dieper op zal worden ingegaan had het IGH de mogelijkheid om met betrekking tot India, het Verenigd Koninkrijk en Pakistan een oordeel ten gronde te vellen over de verplichting tot ontwapening, doch weerhield ze zich daarvan omwille van procedurele gronden (zie *infra*, nr. 168). Het had hier bijvoorbeeld kunnen oordelen over de vraag of het moderniseren van de nucleaire arsenalen een schending inhoudt van de verplichting te goeder trouw onderhandelingen na te streven.⁴⁰³

⁴⁰¹ B. SIMMA, D. KHAN, G. NOLTE en A. PAULUS, zie *supra*, noot 298, 175.

⁴⁰² D.H. JOYNER, zie *supra*, noot 36, 66.

⁴⁰³ A. CANÇADO TRINDADE, *The Universal Obligation of Nuclear Disarmament*, Fundação Alexandre de Gusmão, 2017, 10 (hierna: A. CANÇADO TRINDADE, zie *supra*, noot 403).

Afdeling 3 De legaliteit van kernwapens in het internationaal recht

101. Over de vraag naar de legaliteit van nucleaire wapens in het internationaal recht is reeds veel inkt gevloeid. Het belang van deze vraag in het kader van dit onderzoek is vrij voor de hand liggend. Indien geconcludeerd zou worden dat kernwapens onwettig zijn, bestaat er geen enkele reden meer voor staten om dergelijke wapens in hun nationale arsenalen te hebben. Wat onwettig is, mag immers niet gebruikt worden en aldus niet behouden worden. Kortom, besluiten dat kernwapens onwettig zijn, ontnemt hun bestaan van elke reden. Bovendien is de analyse naar de legaliteit van kernwapens relevant in het kader van een multilateraal instrument dat deze wapens verbiedt. Dergelijk instrument maakt ongetwijfeld een *effectieve maatregel* uit in de zin van het non-proliferatieverdrag. Op juridisch vlak is het Advies inzake Kernwapens⁴⁰⁴ een mijlpaal in de beoordeling van de wettigheid van kernwapens. De aandacht zal dan ook uitvoerig gevestigd worden op de bespreking van dit Advies. Ondertussen is het Advies reeds meer dan twintig jaar oud, waardoor het mogelijks niet meer up-to-date is. Bovendien werd veel kritiek geuit op de beoordeling van het Hof. Beide elementen rechtvaardigen een bespreking van de hedendaagse situatie.

102. Recentelijk had het Hof opnieuw de mogelijkheid om een oordeel te vellen over het statuut van kernwapens. In de zaken ingesteld door de Marshalleilanden diende het Hof immers te oordelen over een mogelijke schending van de verplichting tot ontwapening in hoofde van de kernmogendheden.⁴⁰⁵ Het Hof oordeelde echter dat het niet op de grond van de zaak kon ingaan, aangezien er geen conflict was en ze aldus niet bevoegd was.⁴⁰⁶ Deze uitspraak was een spijtige vaststelling, het Hof had immers een duidelijk standpunt kunnen innemen inzake het statuut van kernwapens. Had ze immers geoordeeld dat de staten in de ontwapeningsverplichting had geschonden, dan kon daar mogelijks uit afgeleid worden dat kernwapens op zich illegaal waren. Wat niet mag bestaan, mag *a fortiori* immers ook niet gebruikt worden. Zo oordeelde het Hof dat het bezit van kernwapens tot gevolg heeft dat men bereid is deze wapens te gebruiken.⁴⁰⁷ Het IGH stelde reeds dat de vraag betreffende de legaliteit van nucleaire wapens nauw samenhangt met het ontwapeningsproces.⁴⁰⁸ Dit erkent ze ook door in haar advies inzake de Legaliteit van Kernwapens dieper in te gaan op het ontwapeningsluit van het non-proliferatieverdrag, hoewel dit niet specifiek verzocht werd door de Algemene Vergadering.⁴⁰⁹ Hier kon het Hof dan het omgekeerde gedaan hebben en de ontwapeningsproblematiek gekoppeld hebben aan de vraag betreffende de legaliteit van kernwapens.

Internationale instrumenten die exclusief betrekking hebben op het verkrijgen, vervaardigen, bezitten, ontwikkelen en testen van kernwapens kunnen een toekomstig algemeen verbod op het gebruik ervan voorspellen, ook al bevatten ze zelf dergelijk verbod niet.⁴¹⁰ Deze afdeling vangt aan met een bespreking van de impact van het Advies inzake Kernwapens waar een onderscheid gemaakt zal worden tussen de situatie voor het Advies en de situatie erna. Vervolgens wordt de situatie na het Advies onder de loep genomen, waar aandacht besteed zal worden aan belangrijke resoluties van de Algemene Vergadering, evenals de zaken

⁴⁰⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237.

⁴⁰⁵ Zie *supra*, noot 12.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, 573, §54; 274, §54; 856, §58.

⁴⁰⁷ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 246, §48.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, 233, §§2 en 17.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 263, §98 ev.

⁴¹⁰ *Ibid.*, 253, §62.

ingesteld door de Marshalleilanden. Ondanks er ten gronde geen uitspraak kwam, blijft het bijzonder nuttig de argumentatie van de betrokken staten onder de loep te nemen.

Onderafdeling 1 Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens

1.1 De situatie voorafgaand aan het advies

103. Het internationaal recht wordt gekenmerkt door het principe van de soevereiniteit van staten. Een verbod kan enkel voortvloeien uit de opname ervan in een specifieke verbodsbepaling, dan wel uit internationaal gewoonterecht (hoewel omtrent dit principe ook discussie bestaat, zie *infra*, nr. 121 ev.).⁴¹¹ Sinds het eerste gebruik van kernwapens is de discussie over de legaliteit van deze wapens onder het internationaal (gewoonte)recht nooit gaan liggen.⁴¹² De discussie had betrekking op de toepasbaarheid van bepaalde sets van rechtsregels evenals het bestaan van een gewoonterechtelijk verbod op kernwapens. De verschillende visies die in dat kader werden aangenomen worden, mooi weergegeven in de verklaringen van diverse staten gedurende de procedure van het Advies. Te diep ingaan op alle nuances die in de rechtspraak en op het internationaal forum werden geproclameerd zou de essentie van dit werk te buiten gaan.

Voorvechters van het bestaan van een gewoonterechtelijk verbod op kernwapens wijzen op het aanhoudende gebruik dat erin bestaat dat sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog geen gebruik werd gemaakt van kernwapens.⁴¹³ Uit dit gebruik zou het bestaan van een *opinio juris* volgen vanwege de staten in het bezit van nucleaire wapens.⁴¹⁴ Tegenstanders van dit argument stellen dat het niet-gebruiken van kernwapens louter te wijten is aan het feit dat hun gebruik nog niet vereist is geweest.⁴¹⁵ Een volgend argument dat op een gewoonterechtelijk verbod zou kunnen wijzen zijn diverse resoluties van de Algemene Vergadering die betrekking hebben op kernwapens. Deze instrumenten bevestigen met een zekere regelmaat de onwettigheid van nucleaire wapens, waardoor gesproken zou kunnen worden van een regel van internationaal gewoonterecht die erop zou kunnen wijzen dat het gebruik van dergelijke wapens verboden is.⁴¹⁶ Het is inderdaad zo dat, hoewel de meeste resoluties van de Algemene Vergadering op zich niet bindend zijn, ze toch kunnen bijdragen aan de vorming van het internationaal gewoonterecht.⁴¹⁷ Terecht werd gewezen op het ontbreken van de ondersteuning van deze resoluties door de nucleaire wapenstaten en bepaalde andere staten, dewelke de vorming van het internationaal gewoonterecht zou kunnen tegenhouden wegens gebrek aan *opinio juris*, het subjectieve element van gewoonterecht.⁴¹⁸

104. Ook omtrent de gevolgen van de toepasbaarheid van regelen van internationaal humanitair recht bestond veel discussie. Kernmogendheden wezen erop dat de

⁴¹¹ PIGH, *The Case of the SS Lotus* (France v. Turkey), September 7th, 1927, Series A, No. 10, 18-19 (hierna: PIGH, *Lotus*-zaak, zie *supra*, noot 411); IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273, 135, §269.

⁴¹² J. SHELDON, "Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the Use of Nuclear Weapons in All Circumstances?", *Fordham Int'l L.J.* 1996, (181) 182.

⁴¹³ M. KÜTT en J. STEFFEK, "Comprehensive Prohibition of Nuclear Weapons: An Emerging International Norm?", *The Non-Proliferation Review* 2015, Vol. 22(3), (401) 405.

⁴¹⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 253, §65.

⁴¹⁵ A.P. RUBIN, "Nuclear Weapons and International Law", *The Fletcher Forum* 1984, (45) 52 (hierna: A.P. RUBIN, zie *supra*, noot 415).

⁴¹⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 254, §68.

⁴¹⁷ T. RUYS, zie *supra*, noot 163, 166.

⁴¹⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 254, §68.

toepasbaarheid van IHL niet noodzakelijk tot gevolg heeft dat het terugvallen op nucleaire wapens *in se* verboden is. Niet elk gebruik van nucleaire wapens tegen militaire doeleinden zou een groot aantal aan burgerslachtoffers tot gevolg hebben, waardoor men niet van een absoluut verbod kan spreken.⁴¹⁹ Inderdaad zou geargumenteed kunnen worden dat in bepaalde, heel specifieke gevallen, een tactisch nucleair wapen gebruikt zou kunnen worden zonder het onderscheid tussen burgers en strijders, een kardinaal principe van IHL, te miskennen. Daartegen staat de zienswijze dat kernwapens in geen enkel geval in overeenstemming kunnen zijn met de principes die aan het Internationaal Humanitair Recht ten grondslag liggen.⁴²⁰ Ook de verenigbaarheid van het gebruik van nucleaire wapens en diverse internationale instrumenten die het milieu trachten te waarborgen werd herhaaldelijk in vraag gesteld.⁴²¹

Uit deze beknopte analyse blijkt dat omtrent heel wat aspecten controverses bestonden. Via UNGA Resolutie 49/75K⁴²² kreeg het IGH dan ook de ideale gelegenheid om zich te buigen over heel wat twistpunten in het internationaal recht omtrent kernwapens.

1.2 Het Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens

1.2.1 Algemeen

105. Na het oordelen over, en bevestigen haar zijn bevoegdheid⁴²³, diende het Hof nog enkele beoordelingen te maken inzake de formulering van de vraag om advies vanwege de Algemene Vergadering. Zoals het Hof zelf stelde was de doelstelling vrij duidelijk, namelijk oordelen over de wettigheid of de onwettigheid van het gebruik van, of het dreigen met kernwapens.⁴²⁴ De volgende stap bestond erin te bepalen welke internationale regels *in casu* toepasselijk waren en wat de gevolgen van deze toepasselijkheid op de concrete situatie was.

Hieronder worden de diverse aspecten van het internationaal recht die door het Hof als relevant geacht werden, evenals de gevolgen ervan op het gebruik van kernwapens, beknopt uiteengezet. Op de mogelijke toepasbaarheid van internationale en regionale mensenrechtenverdragen wordt niet dieper ingegaan, gezien het Hof daarover oordeelde dat de mogelijke schending van deze instrumenten moet beoordeeld worden in het licht van de toepasselijke *lex specialis*, namelijk de toepasbare wetgeving in tijden van oorlog.⁴²⁵ Later in deze scriptie wordt echter ingegaan op de mogelijke toepasbaarheid van internationale mensenrechten op het gebruik van kernwapens (zie *infra*, nr. 176 ev.). Wat de toepasbaarheid van het Genocideverdrag⁴²⁶ betreft, volstaat het ook te vermelden dat het Hof oordeelde dat dit instrument van toepassing kan zijn wanneer het gebruik van kernwapens doelbewust tegen een bepaalde groep personen aangewend wordt, zoals dit door de specifieke bepalingen wordt

⁴¹⁹ IGH, Advisory Opinion on Nuclear Weapons, *Written Comments of the United Kingdom*, June 16th, 1995, 53, §3.70; IGH, *Ibid.*, Letter from the Acting Legal Advisor to the Department of State, together with Written Statement of the Government of the United States of America, June 20th, 1995, 23.

⁴²⁰ N. GRIEF, "The Legality of Nuclear Weapons" in I. POGANY, *Nuclear Weapons and International Law*, Aldershot, Avebury, 1987, (22) 28 (hierna: N. GRIEF, zie *supra*, noot 420).

⁴²¹ *Ibid.*, 34; H. ALMOND, "War, Weapons and the Environment", *Geo Int'l Env'tl. L. Rev.* 1988, (167) 177-184.

⁴²² UNGA Resolutie 49/75K, 15 December 1994.

⁴²³ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 238, §19.

⁴²⁴ *Ibid.*, §20.

⁴²⁵ *Ibid.*, 240, §25.

⁴²⁶ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 december 1948, *UNTS*, Vol. 78, 277.

vereist.⁴²⁷ Op het einde van zijn Advies besteedt het Hof ook nog enige ruimte aan de interpretatie van artikel VI van het Non-Proliferatieverdrag.⁴²⁸ Gezien hierboven reeds dieper werd ingegaan op deze overwegingen zal hier geen verdere aandacht aan besteed worden. Voor een uiteenzetting hieromtrent, kan dan ook naar de relevant randnummers hierboven verwezen worden.

1.2.2 Toepasselijke wetgeving en implicaties op de legaliteit van kernwapens

1.2.2.1 Internationale regelgeving omtrent de bescherming van het leefmilieu

106. In hun argumenten ingediend voor het Hof argumenteerden bepaalde staten dat elk gebruik van kernwapens in strijd zou zijn met bepaalde regels betreffende het internationaal milieurecht in tijden van gewapende conflicten.⁴²⁹ De meest relevante internationale instrumenten dienaangaande zijn het Eerste Aanvullende Protocol bij de Conventies van Genève⁴³⁰ van 1977 (API) en het Verdrag inzake het Verbod op het Gebruik van Milieuveranderingstechnieken voor Militair of Ander Vijandig Gebruik⁴³¹ (ENMOD-Verdrag). Wat het eerste instrument betreft, hebben diverse kernwapenstaten bij de ratificatie ervan specifiek gesteld dat de regels louter van toepassing zijn op conventionele wapens en niet op kernwapens.⁴³² Het bepaalde in API omvat een verplichting de natuurlijke omgeving te beschermen tegen wijdverspreide, langdurige en ernstige schade aan het milieu. Het gaat hier om cumulatieve voorwaarden waarbij de drempel erg hooggelegen is.⁴³³ Het ENMOD-Verdrag heeft betrekking op het gebruik van het milieu als een wapen, een fundamenteel verschillend probleem dan de schade aangericht aan het milieu door het gebruik van een bepaald wapen.⁴³⁴

107. Het Hof erkent dat het leefmilieu onder een dagelijkse bedreiging staat en dat het gebruik van nucleaire wapens een ramp zou betekenen voor het milieu.⁴³⁵ Staten hebben de verplichting om te verzekeren dat de activiteiten die ze binnen hun jurisdictie uitoefenen geen schade toebrengen aan het leefmilieu. Deze verplichting behoort volgens het hof tot het *corpus* van het internationaal milieurecht.⁴³⁶ Hoewel de regels inzake de bescherming van het milieu van toepassing zijn gedurende een gewapend conflict, hebben zij niet het gevolg absolute verboden op te leggen. De bepalingen kunnen aldus het Hof niet de bedoeling gehad hebben staten hun recht op zelfverdediging te ontnemen. Desalniettemin dienen staten milieuoverwegingen in acht te nemen wanneer ze de noodzakelijkheid en proportionaliteit van een aanval op een legitiem militair doelwit analyseren.⁴³⁷ Wat de milieuoverwegingen betreft, concludeert het Hof dat de internationale regelgeving omtrent het milieu niet specifiek het gebruik van nucleaire wapens verbiedt. Bepaalde milieubeschermingsregelen dienen echter

⁴²⁷ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 240, §26 *in fine*.

⁴²⁸ *Ibid.*, 263-265, §§98-104.

⁴²⁹ IGH, *Advisory Opinion on Nuclear Weapons*, *Written Comments of the Government of Nauru*, June 15th, 1995, 11 en *Ibid.*, *Written Statement of the Government of Solomon Islands*, June 19th, 1995, 63.

⁴³⁰ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 juni 1977, *UNTS*, Vol. 1125, 3.

⁴³¹ Convention on the Prohibition of Military or any other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 december 1976, *UNTS*, Vol. 1108, 151.

⁴³² W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 16, 97-98.

⁴³³ W. BOOTHBY, *The Law of Targeting*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 203 (hierna: W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 433).

⁴³⁴ *Ibid.*, 206.

⁴³⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 241, §29.

⁴³⁶ *Ibid.*, 242, §29.

⁴³⁷ *Ibid.*, §30.

in acht genomen te worden bij de applicatie van regelgeving van toepassing in de context van een gewapend conflict.⁴³⁸ Het Hof laat aldus ruimte voor het gebruik van bepaalde ‘*tactische nucleaire wapens*’ die aldus mogelijks geen schending van de regels inzake het milieu met zich zouden meebrengen. De drempel die bereikt dient te worden, opdat het gebruik van dergelijke wapens een schending zou uitmaken, ligt immers zeer hoog zodat het gebruik van bepaalde moderne kernwapens deze drempel niet zou halen. Uiteraard zijn de milieubeschermingsregelen slechts een deel van de toepasselijke regelgeving die het Hof in acht neemt, waardoor het gebruik van kernwapens nog steeds onwettig kan zijn, ook al is ze in overeenstemming met de milieuregelgeving.

1.2.2.2 Bepalingen omtrent het gebruik van geweld (*jus ad bellum*)

108. Wanneer geoordeeld wordt over de legaliteit van het dreigen met en het gebruik van kernwapens zijn zowel de relevante regelen betreffende het gebruik van geweld (*jus ad bellum*) als de regelen van toepassing gedurende het gewapend conflict, IHL (*jus in bello*), van belang. Het doel van deze eerste set regels is om oorlog als wijze van geschillenbeslechting te verbieden.⁴³⁹ Hoe beide instrumenten in dit aspect samenwerken is niet steeds duidelijk. De vraag of staten gebruik mogen maken van geweld is logischerwijs de voorganger van de vraag naar de legaliteit van de middelen van oorlogsvoering aangewend in dat geweld.⁴⁴⁰ Aan de andere kant beperkt het internationaal humanitair recht bepaalde vormen van geweld *ongeacht* of het initiële ressorteren naar geweld al dan niet gerechtvaardigd was.⁴⁴¹ Het komt er dus op aan beide sets van regelen afzonderlijk te behandelen.

109. Het verbod op het dreigen met, of het gebruik van geweld, zoals vervat in art. 2(4) VN Charter, is de hoeksteen van dit internationale instrument.⁴⁴² Deze verplichting vloeit niet enkel voort uit een verdragsbepaling, maar maakt ook deel uit van het internationaal gewoonterecht en is een regel van *jus cogens*.⁴⁴³ Het verbod op het gebruik van geweld heeft geen betrekking op specifieke wapens. Het verbiedt niet het gebruik van enig wapen, noch wordt het gebruik ervan specifiek toegelaten.⁴⁴⁴ Zoals het Hof in zijn advies zelf aangeeft moet het verbod op gebruik van geweld bekeken worden samen met het inherent recht op individuele en collectieve zelfverdediging (art. 51 VN Charter).⁴⁴⁵ Het recht op zelfverdediging vormt de primaire uitzondering op het verbod op het gebruik van geweld en maakt deel uit van het internationaal gewoonterecht.⁴⁴⁶ Het gewoonterecht verbindt ook specifieke vereisten aan de uitoefening van dit recht op zelfverdediging, zijnde de vereiste van noodzakelijkheid en proportionaliteit.⁴⁴⁷ Wat betreft kernwapens concludeert het Hof dat het proportionaliteitscriterium op zichzelf het gebruik van kernwapens niet verbiedt, doch moeten

⁴³⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 243, §33.

⁴³⁹ H. GASSER, “International Humanitarian Law” in F. LACHENMANN en R. WOLFRUM (eds.), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, (480) 480 (hierna: H. GASSER, zie *supra*, noot 439).

⁴⁴⁰ S. KADELBACH, “Nuclear Weapons and Warfare” in F. LACHENMANN en R. WOLFRUM (eds.), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, (836) 846.

⁴⁴¹ *Ibid.*

⁴⁴² IGH, *Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), December 19th, 2005, *ICJ Rep.* 2005, 223, §148 (hierna: IGH, *Congo v. Uganda*, zie *supra*, noot 442).

⁴⁴³ IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273, 100-101, §190.

⁴⁴⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 244, §39.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, §38.

⁴⁴⁶ IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273, 102, §193.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, 94, §176.

de regels van internationaal humanitair recht nageleefd worden.⁴⁴⁸ Opnieuw vindt het Hof geen rechtsgrond om het gebruik van nucleaire wapens in *alle* omstandigheden als illegaal te bestempelen.

1.2.2.3 Recht toepasselijk gedurende gewapende conflicten (*jus in bello*)

1.2.2.3.1 Algemeen

110. De regels van internationaal humanitair recht trachten vanuit het doel het lijden en de vernieling gedurende een gewapend conflict te beperken, bepaalde beperkingen op te leggen op het voeren van vijandigheden.⁴⁴⁹ Deze regels beperken onder andere de rechten van de partijen met betrekking tot het gebruik van bepaalde methoden of middelen van oorlogsvoering. Hoewel beide termen geen algemeen aanvaardde definitie kennen, wordt aanvaard dat middelen van oorlogsvoering betrekking hebben op wapens, lancerings- en leveringsmiddelen van wapens⁴⁵⁰. Middelen van oorlogsvoering slaan op bepaalde tactieken die aangewend worden gedurende de gevechten.⁴⁵¹ In het kader van het bepalen van de (il)legaliteit van kernwapens zijn vooral de regelen omtrent de middelen van oorlogsvoering, evenals de algemene regelen van het internationaal humanitair recht, van belang. Naast specifieke verboden ingevoerd bij verdrag blijft het gebruik van wapens niet geheel vrij.⁴⁵² Het gebruiken van middelen van oorlogsvoering blijft onderhevig aan verschillende principes die aan het internationaal humanitair recht ten grondslag liggen. De werkwijze van het IGH bestond erin ten eerste na te gaan of een algeheel verbod bestond op het dreigen met, of het gebruik van kernwapens, in het internationaal verdragsrecht, dan wel in het internationaal gewoonterecht. Ten tweede ging het Hof na of specifieke regelen van internationaal humanitair recht dergelijk verbod met zich meebrachten.

1.2.2.3.2 Algemeen verdragsrechtelijk of gewoonterechtelijk verbod

111. Het Hof stelde vast dat op het moment van het Advies geen instrument voorhanden was dat het dreigen met, of het gebruik van kernwapens in zijn geheel verbiedt. Bepaalde instrumenten die betrekking hebben op het verkrijgen, bezitten, vervaardigen, gebruiken of testen van nucleaire wapens kunnen slechts een algemeen verbod voorspellen, maar brengen dergelijk verbod niet met zich mee. Uit diverse regionale instrumenten en verklaringen gemaakt door kernmogendheden kan afgeleid worden dat een aantal staten de verplichting op zich heeft genomen om in bepaalde zones, of tegen bepaalde andere staten, geen nucleaire wapens te gebruiken. Deze staten behouden zich echter steeds het recht voor om kernwapens te gebruiken in bepaalde specifieke omstandigheden.⁴⁵³ Deze elementen kunnen niet tot

⁴⁴⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 245, §42.

⁴⁴⁹ H. GASSER, zie *supra*, noot 439, 480.

⁴⁵⁰ Wanneer in deze tekst gewag wordt gemaakt van 'wapens' mag dit geïnterpreteerd worden als slaande op de noties '*means of warfare*'.

⁴⁵¹ B. DEMEYERE en T. RUYSS, "Means and Methods of Warfare" in J. WOUTERS, P. DE MAN en N. VERLINDEN (eds.), *Armed Conflict and The Law*, Antwerpen, Intersentia, 2016, (305) 305 (hierna: B. DEMEYERE en T. RUYSS, zie *supra*, noot 451).

⁴⁵² Art. 35, API.

⁴⁵³ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 253, §62.

gevolg hebben dat er een universeel *verdragsrechtelijk* verbod op het gebruik, of het dreigen met het gebruik van nucleaire wapens bestaat.⁴⁵⁴

112. Een volgende stap voor het Hof bestond erin te oordelen of dergelijk verbod afgeleid kon worden uit het internationaal gewoonterecht. Essentieel bij het beoordelen van het bestaan van internationaal gewoonterecht is de aanwezigheid van de twee basiselementen, statenpraktijk en *opinio juris*.⁴⁵⁵ Het eerste element bestaat erin dat staten zich op een bepaalde wijze gedragen en dat deze gedragingen een zekere consistentie, algemeenheid en duurzaamheid doorheen de tijd vertonen.⁴⁵⁶ Het subjectieve element, *opinio juris*, bestaat erin dat er een vorm van aanvaarding of erkenning moet zijn vanwege staten dat de praktijk een rechtsnorm weerspiegelt.⁴⁵⁷

De internationale gemeenschap was verdeeld over de aanwezigheid van *opinio juris*. De weerhouding toevlucht te nemen tot kernwapens zou volgens sommigen tot gevolg hebben dat er een *opinio juris* betreffende de onwettigheid van kernwapens geconcludeerd kan worden. Anderen steunen deze gevolgtrekking niet en argumenteren dat dit louter het gevolg is van het feit dat dergelijk gebruik nog niet nodig is geweest. Deze onenigheid leidt het Hof ertoe te concluderen dat de vereiste *opinio juris* niet voorhanden is.⁴⁵⁸ Ook de diverse resoluties aangenomen door de Algemene Vergadering hebben volgens het Hof niet de creatie van de vereiste *opinio juris* tot gevolg, vanwege het substantieel aantal tegenstemmen en onthoudingen.⁴⁵⁹ Ook de afwezigheid van verwijzing naar een gewoonterechtelijk verbod in de eerste resolutie van de Algemene Vergadering, die specifiek de onwettigheid van kernwapens vooropstelt, zou tot gevolg hebben dat dergelijk verbod niet bestaat op basis van het gewoonterecht, anders had de Algemene Vergadering er wel een verwijzing naar opgenomen.⁴⁶⁰ Dergelijk argument heeft mijns inziens slechts weinig waarde, gezien in de periode tussen deze resolutie en de uitspraak van het Hof, dewelke ruim dertig jaar bedraagt, er heel wat veranderingen konden geweest zijn. Als algemene conclusie stelt het Hof dat er geen sprake kan zijn van een gewoonterechtelijk verbod op kernwapens omwille van het gebrek aan *opinio juris* en het voortdurend gebruik van de *deterrence*-strategie van de nucleaire grootmachten.⁴⁶¹

1.2.2.3.3 Algemene beginselen van internationaal humanitair recht

113. Bij afwezigheid van een algemeen verdrags- of gewoonterechtelijk verbod diende het Hof te analyseren of het gebruik van kernwapens onwettig was in het licht van specifieke bepalingen van *internationaal humanitair recht*, evenals de wetgeving betreffende de *neutraliteit*. Het Hof gaf aan dat het belangrijk was de vraag die zij voorgeschoteld had gekregen te analyseren in het licht van twee kardinale principes die ten grondslag liggen van het internationaal humanitair recht.⁴⁶² Het eerste principe stelt dat steeds een onderscheid

⁴⁵⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 254, §63.

⁴⁵⁵ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 28-29, §37.

⁴⁵⁶ T. Ruys, zie *supra*, noot 163, 39.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, 40.

⁴⁵⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 254, §67.

⁴⁵⁹ *Ibid.*, 255, §71.

⁴⁶⁰ *Ibid.*, §72.

⁴⁶¹ *Ibid.*, §73.

⁴⁶² *Ibid.*, 257, §78.

dient te worden gemaakt tussen burgers en personen die deelnemen aan de gevechten.⁴⁶³ Dit is het discriminatiebeginsel (*principle of distinction*). Daaruit volgt ook dat men geen wapens mag gebruiken die niet in staat zijn een onderscheid te maken tussen burgers en militaire doelwitten. Het tweede principe stelt dat het verboden is onnodig leed toe te brengen aan strijders (*prohibition of unnecessary suffering*). Het Hof erkent in deze uitspraak ook expliciet het gewoonterechtelijk karakter van beide principes.⁴⁶⁴ Wat de internationale regelgeving inzake neutraliteit betreft kan algemeen gesteld worden dat het principe van neutraliteit met zich meebrengt dat een neutrale staat het recht heeft gedistantieerd te blijven van, en niet negatief beïnvloed te worden door, het conflict.⁴⁶⁵ De relevantie met betrekking tot nucleaire wapens bestaat erin dat de effecten van het gebruik van kernwapens niet over de grenzen van de staten te controleren zijn.

114. Na expliciet de toepasselijkheid van internationaal humanitair recht en het principe van neutraliteit op nucleaire wapens bevestigd te hebben, boog het Hof zich over de gevolgen van de toepasbaarheid van deze regels. Wat de regelen van IHL betreft, stelt het Hof dat gezien het unieke karakter van nucleaire wapens, het gebruik van dergelijk wapens nauwelijks verenigbaar lijkt met deze principes.⁴⁶⁶ Het Hof moet echter vaststellen dat het niet over voldoende elementen beschikt om met zekerheid te oordelen dat het gebruik van kernwapens in *alle* omstandigheden niet verenigbaar is met de principes en regels van toepassing gedurende een gewapend conflict.⁴⁶⁷ Het fundamentele recht van elke staat op zijn overleving, waaraan het recht op zelfverdediging gekoppeld is, brengt met zich mee dat het Hof geen definitief oordeel kan vellen over de wettigheid of onwettigheid van het gebruik van nucleaire wapens door een staat in uitzonderlijke omstandigheden waarbij de overleving van de staat in kwestie op het spel staat en beroep wordt gedaan op het recht op zelfverdediging.⁴⁶⁸

1.2.3 Conclusie van het Hof

1.2.3.1 *Exitus acta probat?*

115. Ter conclusie stelt het Hof dat er noch in het internationaal gewoonterecht, noch in internationale verdragen een uitgebreid en universeel verbod op het dreigen met, of het gebruik van nucleaire wapens *in se* vervat is.⁴⁶⁹ Het gebruik van kernwapens dient in overeenstemming te zijn met de vereisten van het internationaal recht van toepassing gedurende een gewapend conflict, in het bijzonder met het internationaal humanitair recht en andere specifieke verplichtingen die expliciet handelen over nucleaire wapens.⁴⁷⁰ In het algemeen, aldus het Hof, is het gebruik van nucleaire wapens in strijd zijn met het normatief kader van toepassing gedurende een gewapend conflict. Finaal stelt het Hof dat gezien de huidige stand van het internationaal recht, het niet mogelijk is definitief te concluderen dat het dreigen met, of het gebruik van kernwapens wettig of onwettig zou zijn in extreme gevallen

⁴⁶³ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 16, 69; A. CASSESE, *The Human Dimensions of International Law: Selected Papers*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 177 (hierna: A. CASSESE, zie *supra*, noot 463).

⁴⁶⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 257, §79.

⁴⁶⁵ M. BOTHE, "Neutrality, Concept and General Rules", in F. LACHENMANN en R. WOLFRUM (eds.), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, (786) 786.

⁴⁶⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 262, §95.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, 263, §95 *in fine*.

⁴⁶⁸ *Ibid.*, §§96-97 *in fine*.

⁴⁶⁹ *Ibid.*, 266, (2) B.

⁴⁷⁰ *Ibid.*, (2) D.

van zelfverdediging waar het bestaan van de staat in kwestie op het spel staat.⁴⁷¹ Deze laatste beslissing kon pas genomen worden via de doorslaggevende stem van de voorzitter van het Hof, bewijs van het feit dat er verre van consensus was binnen het Hof en de beslissing allerminst vanzelfsprekend was.

116. Het is spijtig vast te stellen dat het Hof in zijn conclusie door de verwijzing naar het recht op zelfverdediging geen duidelijk onderscheid behoudt tussen het *jus ad bellum* en het *jus in bello*. Dit onderscheid is nochtans fundamenteel in het internationaal veiligheidsrecht.⁴⁷² Een fundamenteel kenmerk van het *jus in bello* bestaat erin dat de principes en regelen van toepassing zijn *ongeacht* het achterliggende motief van de conflicterende partijen bepaald volgens de principes van het *jus ad bellum*.⁴⁷³ Interpreteren dat het Hof met zijn uitspraak beoogde dat in bepaalde omstandigheden de regelen van *jus ad bellum* deze van *jus in bello* kunnen opzijzetten, zou nefaste gevolgen hebben. De regels van *jus in bello* zouden maar zelden worden toegepast aangezien alle partijen hun gebruik van geweld als rechtvaardig zouden zien als gevolg van extreme omstandigheden van zelfverdediging.⁴⁷⁴ Recent staat dit onderscheid meer en meer op de helling, zowel in de doctrine als in de statenpraktijk.⁴⁷⁵ Wegens het beperkte onderwerp van dit bestek wordt hier echter niet verder op ingegaan. Dergelijke uitspraak impliceert ook dat *het doel* van het gebruik van kernwapens, namelijk het overleven van de staat, de *middelen heiligt*, zijnde het gebruik van nucleaire wapens.⁴⁷⁶ Het is spijtig te moeten vaststellen dat het Hof niet de mogelijkheid heeft genomen te bepalen dewelke de uitzonderlijke omstandigheden zijn waarin het terugvallen op nucleaire wapens legaal kan zijn.⁴⁷⁷

1.2.3.2 Evaluatie het Advies

1.2.3.2.1 Reacties van de internationale gemeenschap op het Advies

117. Dat het Advies allerminst duidelijkheid creëerde in de internationale gemeenschap valt af te leiden uit de reacties van de diverse staten, al dan niet in het bezit van nucleaire wapens. De kernmogendheden waren van mening dat het Advies een bevestiging vormde van hun visie dat het gebruik van nucleaire wapens niet in alle omstandigheden in strijd was met het internationaal recht.⁴⁷⁸ Daarenboven waren ze van mening dat, gezien het niet-bindend karakter van een advies van het IGH, ze hierdoor niet gebonden waren. China nam een aparte positie in waarbij ze stelde dat het Advies hun beleid, waarbij ze de onvoorwaardelijke verbintenis aannemen nooit als eerste kernwapens te gebruiken tegen niet-nucleaire mogendheden of kernwapenvrije zones, bevestigde.⁴⁷⁹ Over het algemeen kan dus gesteld

⁴⁷¹ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 266, (2) E.

⁴⁷² B. DEMEYERE en T. RUYS, zie *supra*, noot 451, 315.

⁴⁷³ Y. DINSTEIN, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 85 (hierna: Y. DINSTEIN, zie *supra*, noot 473); J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 34; J. MOUSSA, "Nuclear Weapons and the Separation of *jus ad bellum* and *jus in bello*", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (59) 59 (hierna: J. MOUSSA, zie *supra*, noot 473).

⁴⁷⁴ G. NYSTUEN en K. EGELAND, zie *supra*, noot 348, 9.

⁴⁷⁵ Voor meer informatie, zie: J. MOUSSA, zie *supra*, noot 473, 59.

⁴⁷⁶ Y. DINSTEIN, zie *supra*, noot 473, 85.

⁴⁷⁷ *Ibid.*, 86; M. SCHMITT, "The International Court of Justice and the Use of Nuclear Weapons", *NWCR* 1998, Vol. 51(2), (91) 107 (hierna: M. SCHMITT, zie *supra*, noot 477).

⁴⁷⁸ V. NANDA en D. KRIEGER, *Nuclear Weapons and the World Court*, New York, Transnational Publishers, 1998, 153 (hierna: V. NANDA en D. KRIEGER, zie *supra*, noot 478).

⁴⁷⁹ *Ibid.*

worden dat de kernmogendheden als 'winnaars' gezien werden na het Advies. Dit veruitwendigde zich dan ook in het feit dat het kernwapenbeleid van de grootmachten geen essentiële veranderingen kende na het Advies.⁴⁸⁰

118. Staten niet in het bezit van nucleaire wapens vestigden de aandacht op de constatacie van Hof dat het gebruik van kernwapens in het algemeen in strijd zou zijn met het internationaal recht, in het bijzonder het internationaal humanitair recht.⁴⁸¹ Aangehaald wordt ook dat het Hof niet tot het besluit kon komen dat enig gebruik van kernwapens, of het dreigen ermee, wettelijk zou zijn.⁴⁸² Ook de unanieme conclusie van het Hof dat een verplichting bestaat onderhandelingen na te streven, en deze te concluderen, met het oog op nucleaire ontwapening, wordt herhaaldelijk aangehaald door niet-kernmogendheden. In een Resolutie werd dan ook aangezet dit aspect van het Advies ter harte te nemen en de verplichting onderhandelingen aan te gaan te starten.⁴⁸³ Het advies had aldus als effect dat de internationale gemeenschap voor de eerste keer ocriep tot het concluderen van een Verdrag betreffende Nucleaire Wapens.⁴⁸⁴

1.2.3.2.2 *Implicaties van het Advies*

119. Hoewel in de doctrine vooral de nadruk wordt gelegd op de negatieve aspecten van het Advies, kunnen ook enkele positieve punten aangestipt worden. Hoewel het gebruik niet helemaal uitgesloten wordt, worden de situaties waarin het gebruik van een nucleair wapen wettig *kan* zijn, beperkt.⁴⁸⁵ Een eerste aanval met een kernwapen werd impliciet uitgesloten door het Hof. Enkel in situaties van zelfverdediging, waarbij het bestaan van de staat in het gedrang komt, die legitiem zijn volgens art. 51 VN Charter, aangevuld met de principes van noodzakelijkheid en proportionaliteit, *kan* het gebruik van, of het dreigen met kernwapens *mogelijks* wettelijk zijn.⁴⁸⁶ Bepaalde doctrine concludeert daaruit dat de *deterrence*-praktijk in strijd zou zijn met het internationaal recht. Door ten allen tijde te dreigen met nucleaire wapens, ook in gevallen waar het voorbestaan van de staat niet het gedrang komt, schenden de kernmogendheden het internationaal recht.⁴⁸⁷ Daarenboven is de taal die het Hof gebruikt met betrekking tot de consequenties van het gebruik van kernwapens, lettende op hun unieke kenmerken, vrij streng, wat de drempel voor een *mogelijk* wettelijk gebruik zeer hoog plaatst.⁴⁸⁸ Tenslotte kan gesteld worden dat het feit dat het Hof er de nadruk op legt dat het gebruik van kernwapens in het algemeen in strijd zou zijn met de principes die aan het humanitair recht ten grondslag liggen ook een positief punt van het Advies uitmaakt. Desalniettemin blijft de algemene evaluatie toch -terecht- negatief.

⁴⁸⁰ J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 33.

⁴⁸¹ V. NANDA en D. KRIEGER, zie *supra*, noot 478, 158.

⁴⁸² *Ibid.*

⁴⁸³ UNGA Resolutie 51/45M, 10 januari 1997, (aangenomen met 115 stemmen tegenover 22 tegenstemmen en 32 onthoudingen).

⁴⁸⁴ V. NADA en D. KRIEGER, zie *supra*, noot 478, 159.

⁴⁸⁵ *Ibid.* 164.

⁴⁸⁶ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 144.

⁴⁸⁷ V. NANDA en D. KRIEGER, zie *supra*, noot 478, 164-165.

⁴⁸⁸ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 144.

1.2.3.2.3 Onenigheid binnen het Internationaal Gerechtshof

120. Door te oordelen dat het dreigen met, of het gebruik van nucleaire wapens noch legaal, noch illegaal is en het mogelijks wettelijk *kan* zijn in uitzonderlijke gevallen van zelfverdediging heeft het Hof allerm minst duidelijkheid geschapen. Het Hof wordt dan ook wel eens verweten een *non liquet* uitgesproken te hebben, zijnde een uitspraak waar geen antwoord gegeven wordt op de voorgeschotelde vraag.⁴⁸⁹ Niettegenstaande de adviezen van het IGH niet als dusdanig bindend zijn, genieten ze groot gezag in de internationale gemeenschap.⁴⁹⁰ De mate van dit gezag wordt medebepaald door het aantal *dissenting opinions* dat aan het Advies werden gevoegd.⁴⁹¹

Hoewel hij als voorzitter van het Hof met zijn beslissende stem de controversiële conclusie liet aannemen, valt uit de verklaring van M. BEDJAOUI af te leiden dat ook hij het advies anders gewenst had. Het Hof bleef, aldus de voorzitter, echter gebonden door de wens om het internationaal recht weer te geven zoals het toen bestond.⁴⁹² BEDJAOUI hoopt dat het Advies tot gevolg heeft dat de internationale gemeenschap de imperfecties van het internationaal recht erkent en ze corrigeert, gezien het Hof in zijn Advies beperkt was door de gebrekkigheden die het recht kenmerkt op dit vlak.⁴⁹³ In de ontwapeningszaken ingesteld door de Marshall-eilanden kwam BEDJAOUI in zijn *dissenting opinion* terug op zijn eerdere verklaring. De internationale gemeenschap had tot zijn grote spijt geen gevolg gegeven aan de aansporing vervat in het Advies. De boodschap die volgens hem in het advies verweven zat, zijnde dat nucleaire wapens fundamenteel en radicaal onverenigbaar zijn met IHL en dat er een dubbele verplichting in verband met ontwapeningsonderhandelingen bestaat, werd door de internationale gemeenschap niet ten harte genomen.⁴⁹⁴ Het onverwachts, door sommigen beoordeeld als *ultra vires*⁴⁹⁵, aanklaarten van het belang van de ontwapeningsverplichting, vervat in artikel VI NPV, in het Advies wijst op de verantwoordelijkheid die hieromtrent op de internationale gemeenschap rust.⁴⁹⁶

1.2.3.2.4 Afstand van het Lotus-principe?

121. Zoals hierboven werd omschreven, kan de conclusie van het Hof geïnterpreteerd worden in die zin dat het mogelijk is om kernwapens te gebruiken. De voorzitter van het Hof interpreteert dit beschikkend gedeelte echter op een andere manier. Het internationaal recht zou geëvolueerd zijn van het principe, voortvloeiend uit de *Lotus*-zaak⁴⁹⁷, dewelke stelt dat hetgeen niet expliciet verboden is, toegelaten is, naar de visie dat geen uitspraak wordt gedaan over het al dan niet toegelaten karakter van een bepaalde handeling, *in casu* het gebruik van nucleaire wapens.⁴⁹⁸ Volgens BEDJAOUI is hetgeen niet expliciet verboden is, aldus niet *per se* toegelaten. Uit de verklaring van de voorzitter kan mijns inziens afgeleid worden dat het Hof

⁴⁸⁹ T. McCORMACK, "A Non Liqueur on Nuclear Weapons – The ICJ Avoids the Application of General Principles of International Humanitarian Law", *IRRC* 1997, (76) 77 (hierna: T. McCORMACK, zie *supra*, noot 489).

⁴⁹⁰ T. RUYLS, zie *supra*, noot 163, 174.

⁴⁹¹ *Ibid.*, 54.

⁴⁹² IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Decl. Pres. BEDJAOUI, 269, §7.

⁴⁹³ *Ibid.*, §8.

⁴⁹⁴ IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge BEDJAOUI, 1109, §1.

⁴⁹⁵ C. FORD, zie *supra*, noot 216, 402.

⁴⁹⁶ J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 33.

⁴⁹⁷ PIGH, *Lotus*-zaak, zie *supra*, noot 411, 31.

⁴⁹⁸ Zie *supra*, noot 492, 269, §14.

geprefereerd had kernwapens definitief illegaal te verklaren, doch hiertoe niet de mogelijkheid had wegens de beperkingen van het internationaal recht. Het Hof mocht het *bestaande* internationaal recht niet verwarren met het *gewenste* internationaal recht, aldus vicevoorzitter van het Hof, SCHWEBEL.⁴⁹⁹

De uitspraak van het Hof gaf inderdaad aanleiding tot een vernieuwing van het debat omtrent het *Lotus*-principe.⁵⁰⁰ Zoals rechter CANÇADO TRINDADE in zijn *dissenting opinion* bij de ontwapeningszaken door de Marshalleilanden aangeeft, is het *Lotus*-principe enkel werkbaar in een situatie die men als 'politiek veilig' kan zien. Dit kan niet gezegd worden van de huidige nucleaire era, die gekenmerkt wordt door toenemende complexiteit.⁵⁰¹ Ook de doctrine neemt deze zienswijze meer en meer aan.⁵⁰² Het principe zou geen plaats meer mogen hebben in het hedendaagse internationaal recht, zeker niet wanneer het aankomt op een wapen dat de mogelijkheid heeft de gehele mensheid te vernietigen.⁵⁰³ Voorgesteld wordt dan ook om alles dat niet uitdrukkelijk toegelaten is, als verboden te zien.⁵⁰⁴ Dergelijke redenering lijkt mij echter een stap te ver en praktisch niet werkbaar. Daarom sluit ik mij eerder aan bij de visie die BEDJAOUI proclameert, namelijk dat er geen uitspraak wordt gedaan over het al dan niet toegelaten karakter, eerder dan onmiddellijk een verbod te zien. Via de toepassing van algemene principes zou men dan kunnen oordelen over het karakter van de handeling *in concreto*. Dergelijke aanpak zou het mogelijk maken uit te gaan van een aanpak die de mensheid op de voorgrond stelt. Mijns inziens is de toepassing van de Martensclausule, die van dergelijke algemene normen, evenals van de publieke opinie uitgaat, een verwezenlijking van deze nieuwe zienswijze (zie *infra*, nr. 166).

1.2.3.2.5 Conclusie

122. Hoewel aan het Advies een heel reeks verklaringen, *dissenting*- en *separate* opinions verbonden zijn, waren alle rechters van het Hof het erover eens dat het moeilijk zou zijn een nucleair wapen te gebruiken op een wijze die in overeenstemming is met het internationaal recht.⁵⁰⁵ Hoewel moeilijk, is het dus wel nog steeds mogelijk, doch vanuit humanitair standpunt ongewenst. De internationale gemeenschap werd aldus achtergelaten met een Advies dat meer onduidelijkheden dan verduidelijkingen creëerde. De visie dat het Advies inzake kernwapens geheel zonder waarde zou zijn, kan echter niet bijgestaan worden. In een internationale gemeenschap, die aan de ene kant gekenmerkt wordt door aanhoudende grote uitgaven voor de modernisering van het nucleaire arsenaal, en aan de andere kant door een steeds hogere waarde gevestigd aan humanitaire overwegingen, is het Advies een essentiële leidraad.⁵⁰⁶ Daarnaast zal het Advies ongetwijfeld dienen als drijfkracht voor het concluderen van een alomvattend instrument dat nucleaire wapens verbant, zeker binnen het *framework*

⁴⁹⁹ Zie *supra*, noot 239, 311.

⁵⁰⁰ M. McCONNELL, "Nuclear Weapons, the ICJ and the Limits of Permissible Violence: The SS Lotus Rises Once Again", *Vancouver Advocate* 1997, Vol. 55(3), (365) 365-372.

⁵⁰¹ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 395, §197.

⁵⁰² D. THÜRER, en M. ZOBL, "Are Nuclear Weapons Really Legal? Thoughts on the Sources of International Law and a Conception of the Law *Imperio Rationis* Instead of *Ratione Imperii*" in U. FASTENRATH, R. GEIGER, D.E. KHAN, A. PAULUS, S. VON SCHORLEMER, en C. VEDDER, (eds.), *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honor of Judge Bruno Simma*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 187.

⁵⁰³ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 147-148.

⁵⁰⁴ *Ibid.*

⁵⁰⁵ M. SCHMITT, zie *supra*, noot 477, 107.

⁵⁰⁶ J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 36.

van de Verenigde Naties.⁵⁰⁷ Het Advies gaf immers een interpretatie aan artikel VI NPV dat de internationale gemeenschap ertoe moest aanzetten concrete onderhandelingen te voeren die tot *resultaat* moesten leiden. Ondertussen is het Advies meer dan twintig jaar oud, waardoor een herziening ervan gerechtvaardigd is. De vraag kan gesteld worden of het Hof vandaag tot dezelfde conclusie zou komen.

Onderafdeling 2 Onwettigheid van nucleaire wapens, *quo vadis?*

2.1 Inleiding

123. Gedurende de Koude Oorlog werd relatief weinig tijd besteed aan de vraag omtrent de legaliteit van kernwapens. Dit was te wijten aan het ‘succes’ van het afschrikingsbeleid, waardoor debatten omtrent de legaliteit vaak gemarginaliseerd werden.⁵⁰⁸ Na de Koude Oorlog kwam het debat steeds meer op de agenda en na het Advies van het IGH is de aandacht voor het vraagstuk niet gaan liggen. De Algemene Vergadering nam sinds het Advies jaarlijks een Resolutie aan betreffende de opvolging van het Advies. De laatste in deze reeks van Resoluties dateert van 13 december 2017⁵⁰⁹. Via deze reeks resoluties wijst de Algemene Vergadering elk jaar op het belang van het bereiken een instrument dat nucleaire wapens verbiedt en van algemene nucleaire ontwapening. Ook wijst de Algemene Vergadering op de plicht onderhandelingen te voeren en deze tot een conclusie te brengen, zoals vervat in het NPV. De koppeling van de thematiek inzake nucleaire ontwapening en de vraag betreffende de legaliteit van kernwapens wordt dus jaarlijks bevestigd door de Algemene Vergadering. Deze resoluties kunnen echter niet rekenen op de onvoorwaardelijke steun van de gehele internationale gemeenschap.⁵¹⁰

124. Daarnaast is sinds het Advies een evolutie waar te nemen waarbij *humanitaire overwegingen* meer aandacht krijgen.⁵¹¹ Initieel werd de toepasselijkheid van IHL gemarginaliseerd en zelfs uitgesloten doordat vaak reservaties werden aangenomen bij het ratificeren van bepaalde internationale instrumenten. Zo zou het proportionaliteitsprincipe, de regels betreffende de bescherming van het milieu en het verbod op vergeldingsmaatregelen tegen burgers niet van toepassing zijn op nucleaire wapens.⁵¹² In deze vernieuwde setting wordt de focus van het debat niet langer op strategische stabiliteit gelegd, maar op de impact van nucleaire wapens zelf.⁵¹³ Dit *humanitair initiatief* benadrukt de onmenselijke gevolgen van nucleaire wapens en de daaruit volgende onverenigbaarheid met het internationaal recht als

⁵⁰⁷ M. MOHR, “Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Use of Nuclear Weapons under International Law: A Few Thoughts on its Strengths and Weaknesses”, *IRRC* 1997, No. 316, (92) 98 (hierna: M. MOHR, zie *supra*, noot 507).

⁵⁰⁸ D. FLECK, “Nuclear Weapons in International Law”, in R. LIIVOJA en T. MCCORMACK (eds.), *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, Oxon, Routledge, 2016, (233) 234 (hierna: D. FLECK, zie *supra*, noot 508).

⁵⁰⁹ UNGA Resolutie 72/58, 13 december 2017.

⁵¹⁰ J. BURROUGHS, zie *supra*, noot 265, 33.

⁵¹¹ R. SLADE, R. TICKNER, P. WYNN-POPE, “Protecting Humanity from the Catastrophic Humanitarian Consequences of Nuclear Weapons: Reframing the Debate Towards the Humanitarian Impact”, *IRRC* 2015, Vol. 97, (731) 743-744 (hierna: R. SLADE, R. TICKNER en P. WYNN-POPE, zie *supra*, noot 511); A. KMENTT, “The Development of the International Initiative on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons and its Effect on the Nuclear Weapons Debate”, *IRRC* 2015, Vol. 97, (681) 682 (hierna: A. KMENTT, zie *supra*, noot 511); B. DEMEYERE en T. RUYLS, zie *supra*, noot 451, 314.

⁵¹² D. FLECK, zie *supra*, noot 508, 236-237.

⁵¹³ E. MINOR, “Changing the Discourse on Nuclear Weapons: The Humanitarian Initiative”, *IRRC* 2015, Vol. 97, (711) 711 (hierna: E. MINOR, zie *supra*, noot 513).

basispremissen om kernwapens te verbieden.⁵¹⁴ Een verbod op kernwapens zal niet automatisch resulteren in de eliminatie ervan, maar het is een noodzakelijke katalysator voor hun uiteindelijke eliminatie.⁵¹⁵ De volledige eliminatie zal een werk van lange adem zijn, maar een duidelijke internationale verwerping van kernwapens is een essentieel onderdeel van toekomstige ontwapeningsmaatregelen.⁵¹⁶ Deze beweging heeft de laatste jaren veel steun gekregen op het internationaal niveau en de implicaties van kernwapens worden erkend door zowel bepaalde kernmogendheden als niet-nucleaire wapenstaten.⁵¹⁷ Daarnaast zijn ook overwegingen vanuit het domein van de mensenrechten en het milieurecht opgekomen die van toepassing zijn op het testen, overdragen en gebruiken van nucleaire wapens.⁵¹⁸ Deze evoluties en het feit dat de aandacht betreffende nucleaire wapens versterkt is sinds het Advies van het IGH, rechtvaardigen een nieuwe analyse naar de legaliteit van nucleaire wapens. Hierna wordt ingegaan op een mogelijke verandering in *opinio juris* in de internationale gemeenschap en de impact van het humanitaire initiatief en mensenrechtenoverwegingen op de legaliteit van kernwapens.

2.2 Shift in *opinio juris* in de internationale gemeenschap?

2.2.1 Traditionele werkwijze van het IGH

125. In 1961 nam de Algemene Vergadering voor het eerst een Resolutie⁵¹⁹ aan die erop wees dat het gebruik van nucleaire wapens onwillekeurig leed met zich zou meebrengen en in een grotere mate dan conventionele wapens in strijd zou zijn met het humanitair recht en het internationaal recht. Elke staat die nucleaire wapens gebruikt zou daardoor in strijd handelen met het VN Handvest en een misdad tegen de mensheid begaan. De waarde van deze resolutie als katalysator voor internationaal gewoonterecht wordt door bepaalde staten, vooral nucleaire wapenstaten en hun bondgenoten, gebagatelliseerd.⁵²⁰ Naast het feit dat de Resolutie geen bindende waarde op zich heeft, zou de gewoonterechtelijke waarde nihil zijn wegens de verdeeldheid bij de stemming van de Resolutie.⁵²¹ Het vestigde wel de aandacht op het feit dat een groot deel van de internationale gemeenschap nucleaire wapens als onwettig beschouwde.⁵²² Op deze Resolutie volgden nog een heel reeks andere resoluties⁵²³, die dezelfde inhoud proclameerden. In zijn Advies oordeelde het IGH echter dat de onenigheid in de stemmen tot gevolg had dat er geen sprake kon zijn van een gevestigde *opinio juris* betreffende de onwettigheid van kernwapens (zie *supra*, nr. 111).

126. Eerder werd geconcludeerd dat het IGH beperkt werd door het internationaal recht in het onwettig verklaren van kernwapens. BEDJAOUI spoorde de internationale gemeenschap

⁵¹⁴ T. SAUER en J. PRETORIUS, "Nuclear Weapons and the Humanitarian Approach", *Global Change, Peace and Security* 2014, Vol. 26(3), (233) 237 (hierna: T. SAUER en J. PRETORIUS, zie *supra*, noot 514).

⁵¹⁵ B. FIHN, "A New Humanitarian Era: Prohibiting the Unacceptable", *ACT* 2015, Vol 45(6), (19) 21 (hierna: B. FIHN, zie *supra*, noot 515).

⁵¹⁶ *Ibid.*

⁵¹⁷ *Ibid.*

⁵¹⁸ S. CASEY-MASLEN, "The Use of Nuclear Weapons and Human Rights", *IRRC* 2015, Vol. 97, (663) 664 (hierna: S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518).

⁵¹⁹ UNGA Resolutie 1653 (XIV), 24 november 1961.

⁵²⁰ A. CASSESE, zie *supra*, noot 463, 180.

⁵²¹ *Ibid.*

⁵²² *Ibid.*

⁵²³ Zie o.a.: UNGA Resolutie 2164 (XXI), 5 december 1966; UNGA Resolutie 2289 (XXII), 8 december 1967; UNGA Resolutie 2936 (XXVII), 29 december 1972.

dan ook aan om de beperkingen van het internationaal recht te erkennen en ze te corrigeren.⁵²⁴ De Algemene Vergadering gaf hier gehoor aan en nam sinds het Advies jaarlijks een Resolutie aan waarbij ze aanspoorde tot definitieve en volledige ontwapening en de aandacht vestigt op de boodschap voortkomend uit het Advies. Daarnaast werd ook na het Advies nog steeds jaarlijks een resolutie aangenomen die verder bouwt op Resolutie 1653 (XIV). Deze resoluties⁵²⁵ herhalen de zienswijze dat het gebruik van nucleaire wapens een misdadig tegen de mensheid inhoudt en in strijd is met het Charter van de VN. Kortom, door akkoord te gaan met deze Resolutie bevestigden de staten dat ze kernwapens als onwettig beschouwen. De internationale gemeenschap wordt dan ook aangespoord een instrument te besluiten dat het gebruik van kernwapens in alle omstandigheden verbiedt. Ook zonder het finaliseren van dergelijk instrument zou een verbod kunnen ontstaan bij wijze van gewoonterecht.

127. Het antwoord op de vraag of vereiste *opinio juris* nog steeds niet voorhanden is, is niet eenduidig. Interessant daarbij is het analyseren van de relevante resoluties van de Algemene Vergadering. De aan- of afwezigheid van *opinio juris* kan inderdaad onder andere afgeleid worden uit de houding van staten ten aanzien van Resoluties.⁵²⁶ Wanneer de resultaten van de stemmingen in de Algemene Vergadering onder de loep worden genomen moet immers vastgesteld worden dat sinds het Advies de stemmen tegen de Resoluties zijn toegenomen. Op de stemming van de laatste twee Resoluties werd een bijna historische hoog aantal tegenstemmen behaald. Staten in het bezit van kernwapens, alsook de staten die genieten van de nucleaire bescherming van de grootmachten, of wapens stockeren, stemmen stevast tegen de resoluties. België blijft bijvoorbeeld consequent de resoluties niet ondersteunen. Ook de Resoluties aangenomen ter opvolging van het Advies van het IGH, waarbij een snellere realisatie van een verdrag inzake het verbod op nucleaire wapens in overeenstemming met artikel VI NPV wordt gevraagd, kunnen maar op weinig ondersteuning rekenen. Daarmee geven staten, vooral kernmachten en hun bondgenoten, aan geen prioriteit te geven aan de boodschap voortkomend uit het Advies en de plicht tot algemene en volledige ontwapening. De statenpraktijk, bestaande uit de diverse resoluties aangenomen sinds het Advies, kan hierdoor geargumenteed worden niet voldoende algemeen te zijn. Het feit dat het niet mogelijk is op deze vereiste een kritische massa te plakken, maakt deze analyse bijzonder moeilijk.⁵²⁷

2.2.2 Vernieuwde kijk op *opinio juris*?

128. Wanneer men de werkwijze van het IGH met betrekking tot het bepalen van de aan- of afwezigheid van *opinio juris* zou volgen, moet men mijns inziens besluiten dat dergelijke *opinio juris* ook vandaag niet voorhanden is. De statenpraktijk lijkt niet algemeen genoeg te zijn en het groot aantal tegenstemmen wijst op de afwezigheid van een *opinio juris* bij een deel van de internationale gemeenschap.

Men dient zich echter af te vragen of deze werkwijze wel de correcte is. Het stemgedrag in de Algemene Vergadering geeft inderdaad een indicatie voor *opinio juris*, doch zelf vanuit het IGH

⁵²⁴ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Decl. Pres. BEDJAOUÏ, 269, §8.

⁵²⁵ Zie o.a.: UNGA Resolutie 64/59, 14 januari 2010; UNGA Resolutie 65/80, 11 januari 2011; UNGA Resolutie 66/57, 13 december 2011; UNGA Resolutie 67/64, 11 december 2012; UNGA Resolutie 68/58, 11 december 2013; UNGA Resolutie 69/69, 11 december 2014; UNGA Resolutie 70/62, 11 december 2015; UNGA Resolutie 71/75, 15 december 2016; UNGA Resolutie 72/59, 13 december 2017.

⁵²⁶ IGH, *Nicaragua v. United States*, zie *supra*, noot 273, 100, §188.

⁵²⁷ T. Ruys, zie *supra*, noot 163, 42.

wordt kritiek gegeven op de werkwijze van het Hof in zijn Advies.⁵²⁸ In de doctrine wordt geargumenteed dat het Hof het belang van de Resoluties die nucleaire wapens beoordelen als zijnde in strijd met het Charter van de VN minimaliseert.⁵²⁹ Het Hof stelde immers dat het afschrikingsbeleid het bestaan van *opinio juris* in de weg staat en er ten hoogste sprake kan zijn van een opkomende *opinio juris (opinio juris nascenti)*.⁵³⁰ Hiermee stelt het Hof de belangen van een kleine groep staten boven deze van de internationale gemeenschap als een geheel⁵³¹, waarbij het kennelijk vergeet dat de overleving van een staat op zich niet kan primeren op het recht op overleven van de mensheid.⁵³² De vraag stelt zich of het afhankelijk zijn van het afschrikingsbeleid door een paar staten de zienswijze aangehouden door een groter deel van de internationale gemeenschap kan vernietigen.⁵³³ In zijn *dissenting opinion* bij de ontwapeningszaken is rechter CAÑADO TRINDADE in ieder geval van oordeel dat een kleine groep staten de resoluties in kwestie niet kan minimaliseren louter omdat ze tegen stemden of zich onthielden.⁵³⁴ De positie die het Hof aanneemt maakt duidelijk dat een zaak die de gehele mensheid aanbelangt, zoals de vraag naar de legaliteit van kernwapens, niet meer louter vanuit een interstatelijke perspectief kan worden behandeld.⁵³⁵

129. Wanneer men niet te sterk vasthoudt aan de tegenstemmen bij de verschillende resoluties die betrekking hebben op de legaliteit van kernwapens, kan men vaststellen dat een steeds toenemende en sprekende hoeveelheid niet-nucleaire staten, die de meerderheid van de internationale gemeenschap vormt, dergelijke resoluties ondersteunt.⁵³⁶ De resoluties mogen dan wel niet bindend zijn, ze kunnen wel het bestaan van algemene principes erkend door de gemeenschap aangeven.⁵³⁷ Het universeel rechtsbewustzijn, dat de bovenhand dient te krijgen op de wil van individuele staten, vindt zijn weerklank in de resoluties van de Algemene Vergadering. Deze vinden op hun beurt inspiratie in de algemene principes van het recht die een beeld geven van de waarden en aspiraties van de gehele internationale gemeenschap.⁵³⁸ Dit hangt samen met de zienswijze dat het gevaar van kernwapens dient te vertrekken vanuit overwegingen van de mensheid, eerder dan interstatelijke belangen. Deze vaststelling, samengenomen met de werking van het non-proliferatieverdrag en zijn herzieningsconferenties, de vestiging van regionale kernwapenvrije zones en andere initiatieven zoals de conferenties gerelateerd aan het humanitaire initiatief, geven het bewijs van een gewoonterechtelijk verbod op nucleaire wapens.⁵³⁹

Het vestigen van ‘*nuclear-weapon-free-zones*’ draagt zonder twijfel bij aan de *opinio juris* betreffende de onwettigheid van kernwapens. Het concept dient niet gezien te worden als een alternatief voor het Non-Proliferatieverdrag, maar als een set van krachtige instrumenten die het verdrag aanvullen.⁵⁴⁰ Dergelijke initiatieven veruitwendigen de groeiende afkeur van het

⁵²⁸ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CAÑADO TRINDADE, 386.

⁵²⁹ A. CAÑADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 417.

⁵³⁰ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 255, §73.

⁵³¹ E. DAVID, “The Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Use of Nuclear Weapons”, *JRRC* 1997, No. 316, (21) 28.

⁵³² IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CAÑADO TRINDADE, 387, §175.

⁵³³ M. MOHR, zie *supra*, noot 507, 99.

⁵³⁴ Zie *supra*, noot 532, 435, §311.

⁵³⁵ A. CAÑADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 418; D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 156.

⁵³⁶ A. CAÑADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 421.

⁵³⁷ B. SLOAN, “General Assembly Resolutions Revisited (Forty Years Later)”, *BYIL* 1987, (39) 80.

⁵³⁸ A. CAÑADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 129-132.

⁵³⁹ *Ibid.*, 421.

⁵⁴⁰ *Yearbook of the United Nations* 1975, Vol. 29, 8.

bezit van kernwapens door de internationale gemeenschap.⁵⁴¹ Ze onthullen de tekortkomingen en de onnatuurlijkheid van het afschrikingsbeleid gevoerd door de kernmogendheden.⁵⁴² In die zin vormen ze ook een veruitwendiging van het humanitaire initiatief. Ze drukken gemeenschappelijke waarden uit en promoten deze ook, waardoor ze belangrijke aanvullende documenten bij het NPV vormen.⁵⁴³ Ook de brede participatie op de humanitaire conferenties, bestaande uit een overweldigend aantal staten, humanitaire organisaties en ngo's, verdedigt de aanwezigheid van een *opinio juris* in de internationale gemeenschap.

130. Ook het begrip *opinio juris* kent een evolutie. Deze evolutie kan vernieuwde inzichten opleveren in de analyse die hier gevoerd wordt. Ten eerste wordt in bepaalde doctrine geargumenteerd dat bij het bepalen van *opinio juris* de nadruk dient te liggen op de *wenselijkheid* van een nieuwe regel, eerder dan de het geloof dat een bepaalde regel reeds bestaat.⁵⁴⁴ De overtuigingen van staten hoe het internationaal recht er zou moeten uitzien, zou de wet moeten kunnen veranderen.⁵⁴⁵ Dit alles zou het concept *opinio juris* meer dynamisch moeten maken.⁵⁴⁶ Ten tweede zou de focus niet langer gelegd mogen worden op de wil van staten, maar op de wil van naties, volkeren en de internationale gemeenschap in zijn geheel, waardoor *opinio juris* een expressie is van het algemeen rechtsbewustzijn (*juridical conscience*).⁵⁴⁷ *Opinio juris* zou niet langer louter een constitutioneel aspect van een formele bron van internationaal recht vormen, maar een grondbestanddeel van het recht zelf.⁵⁴⁸

2.2.3 Conclusie

131. Ter conclusie kan gesteld worden dat de werkwijze die het IGH hanteerde in zijn Advies om tot de afwezigheid van *opinio juris* te concluderen niet langer aangehouden kan worden. De beoordeling dient te geschieden door middel van een analyse waar de subjecten van de staten, de internationale gemeenschap, centraal staan, eerder dan de staten zelf. Wanneer men dan zicht krijgt op alle verwezenlijkte initiatieven, intenties en algemene publieke opinie, kan men wel degelijk besluiten dat de *opinio juris* aanwezig is. Hoewel de overgrote meerderheid van de internationale gemeenschap voorstander is van een verbod op nucleaire wapens, zijn de staten die dat niet zijn ook nog steeds van belang. Vastgesteld dient te worden dat zij zich nog steeds niet wensen te scharen achter de Resoluties. Deze vaststelling is het resultaat van het gedrag en mentaliteit van kernmachten en hun bondgenoten.

Dit wordt duidelijk wanneer men de resoluties van de Algemene Vergadering vergelijkt met deze van de VN Veiligheidsraad.⁵⁴⁹ In zijn Resolutie 1887⁵⁵⁰ maakt de Veiligheidsraad gewag van de wens omstandigheden te creëren voor een wereld zonder nucleaire wapens, maar dit

⁵⁴¹ A. CANÇADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 405; R. THAKUR, *Nuclear Weapons and International Security: Collected Essays*, Oxon, Routledge, 2015, 163; A.P. RUBIN, zie *supra*, noot 415, 48; G. NYSTUEN en K. EGELAND, zie *supra*, noot 348, 11.

⁵⁴² A. CANÇADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 409.

⁵⁴³ Report of the Disarmament Commission, 1999, *UN Doc. A/54/42*, 7, §§10 en 12

⁵⁴⁴ B.D. LEPARD, "Customary International Law as a Dynamic Process", in C.A. BRADLEY (ed.), *Custom's Future: International Law in a Changing World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, (62) 82.

⁵⁴⁵ *Ibid.*

⁵⁴⁶ *Ibid.*, 83.

⁵⁴⁷ A. CANÇADO-TRINDADE, zie *supra*, noot 109, 137.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, 138.

⁵⁴⁹ H. NAKANISHI, "Towards a Nuclear-Weapon-Free World: How can the World Resolve the Disharmony between the UNSC and UNGA", *VWULR* 2012, Vol. 43(4) (617) 618 (hierna: H. NAKANISHI, zie *supra*, noot 549).

⁵⁵⁰ UNSC Resolutie 1887, 24 september 2009.

gebaseerd op het principe van *onverminderde veiligheid*. Daarmee maakt de Veiligheidsraad duidelijk het non-proliferatieprincipe hoger op de ladder der prioriteiten te plaatsen dan het ontwapeningsdoel.⁵⁵¹ In Resolutie 1874⁵⁵², waar het de nucleaire tests uitgevoerd door Noord-Korea veroordeelt, bevestigt de Veiligheidsraad dat de *proliferatie* van nucleaire wapens een bedreiging inhoudt voor de internationale vrede en veiligheid. Van het onweerlegbare feit dat nucleaire wapens zelf een bedreiging inhouden voor de internationale veiligheid wordt echter geen gewag gemaakt. Hieruit wordt opnieuw duidelijk dat ontwapening geen echte prioriteit is voor de Veiligheidsraad. Uit andere Resoluties die betrekking hebben op Noord-Korea⁵⁵³ of Iran⁵⁵⁴ kan hetzelfde worden afgeleid. De Resoluties hebben steeds betrekking op het verhinderen van het verspreiden van nucleaire wapens en niet op het verminderen van nationale arsenalen.⁵⁵⁵ Resolutie 984⁵⁵⁶ mag dan wel gewag maken van het feit dat elk gebruik van kernwapens de internationale vrede en veiligheid in het gedrag zou brengen, een recentere resolutie die dezelfde inhoud proclameert kan niet teruggevonden worden.

Dergelijk vaststelling is zonder twijfel toe te schrijven aan het feit dat de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad over een vetorecht beschikken en hierdoor praktisch onmogelijk beslissingen zullen worden genomen die de nood tot ontwapening of *a fortiori* de onwettigheid van kernwapens bevestigen.

2.3 Het Humanitaire initiatief

2.3.1 Inleiding

132. De huidige visie op ontwapening vertrok steeds binnen de parameters van de nucleaire afschrikkingstheorie en de notie dat nucleair-strategische stabiliteit behouden dient te worden.⁵⁵⁷ De zekerheid dat wanneer men optreedt met nucleaire wapens, de gevolgen voor de inzetter geëvenaard zullen worden, vormt nog steeds de ruggengraat van het strategisch veiligheidsbeleid.⁵⁵⁸ Zoals in de inleiding werd benadrukt heeft er zich de laatste jaren een trend voorgedaan waarbij humanitaire- en mensenrechtenoverwegingen steeds meer op de voorgrond worden geplaatst. Hierdoor is het noodzakelijk het advies van het IGH in 1996 te herzien. Hoewel de koppeling van humanitaire overwegingen even oud is als nucleaire wapens zelf, kent deze aanpak de laatste jaren vernieuwde aandacht.⁵⁵⁹ Reeds tijdens de eerste procedure voor het IGH die betrekking had op nucleaire wapens werd gealludeerd op de humanitaire consequenties van kernwapens, echter niet in de mate waarin de problematiek vandaag aangekaart wordt.⁵⁶⁰ Dit *humanitaire initiatief* kan gezien worden als de grootste bedreiging voor de nucleaire afschrikkingstheorie.⁵⁶¹ Deze aanpak wijst de gevolgen van

⁵⁵¹ H. NAKANISHI, zie *supra*, noot 549, 619; S. LODGAARD, *Nuclear Disarmament and Non-Proliferation: Towards a Nuclear-Weapon-Free World?*, New York, Routledge, 2011, 198 (hierna: S. LODGAARD, zie *supra*, noot 551).

⁵⁵² UNSC Resolutie 1874, 12 juni 2009.

⁵⁵³ UNSC Resolutie 1928, 7 juni 2010; UNSC Resolutie 1985, 10 juni 2011; UNSC Resolutie 2050, 12 juni 2012; UNSC Resolutie 2094, 7 maart 2013; UNSC Resolutie 2407, 21 maart 2018.

⁵⁵⁴ UNSC Resolutie 1929, 9 juni 2010; UNSC Resolutie 2159, 9 juni 2014.

⁵⁵⁵ UNSC Resolutie 2231, 20 juli 2015.

⁵⁵⁶ UNSC Resolutie 984, 11 april 1995.

⁵⁵⁷ A. KMENTT, zie *supra*, noot 511, 682.

⁵⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁵⁹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 144.

⁵⁶⁰ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, *Application Instituting Proceedings*, 8, §28.

⁵⁶¹ E. MINOR, zie *supra*, noot 513, 711.

nucleaire wapens met de vingers en pleit voor een totaalverbod op kernwapens.⁵⁶² Deze nieuwe trend wordt mooi omschreven door A. KMENTT:

*“The concept of nuclear deterrence for the purpose of maintaining military security is juxtaposed in the context of the humanitarian discourse with up-to-date research on the scope and scale of the consequences of nuclear weapons detonation, either in cases where nuclear deterrence fails or through accidents involving nuclear weapons.”*⁵⁶³ [eigen cursivering]

133. Het humanitaire initiatief werd ook naar voor geschoven op de herzieningsconferentie van het NPV in 2010. Het finale stappenplan maakte een duidelijke referentie naar de humanitaire consequenties van het gebruik van kernwapens.⁵⁶⁴ De opname in het finale document, dat bij consensus besloten werd, maakt duidelijk dat de humanitaire gevolgen van nucleaire wapens de internationale gemeenschap niet ontgaan waren. Het hield *de facto* het mandaat in voor de verdragsstaten om het humanitaire initiatief na te streven als wijze van implementatie van het non-proliferatieverdrag.⁵⁶⁵ Deze kleine opname in het finale tekst groeide uit tot een vrucht veel groter dan de kernmogendheden verwacht hadden.⁵⁶⁶ Interregionale verklaringen werden afgelegd en specifieke conventies betreffende de humanitaire consequenties van kernwapens werden gehouden naar aanloop van de herzieningsconferentie van 2015.⁵⁶⁷ Uit de conferenties van Oslo, Nayarit en Wenen werd geconcludeerd dat de internationale gemeenschap de legaliteit van kernwapen vanuit een humanitair perspectief diende aan te pakken en daar zo veel mogelijk actoren bij diende te betrekken.⁵⁶⁸ De conferenties hadden de bedoeling om een internationaal forum te voorzien waar dialoog gevoerd kon worden om zo tot een beter begrip te komen wat de humanitaire consequenties van kernwapens betreft.⁵⁶⁹

Naar aanleiding van de volgende herzieningsconferentie werd een document aangenomen, de *humanitarian pledge*. Dit document vertrekt vanuit de realiteit dat nucleaire wapens niet expliciet verboden zijn en wenst deze onacceptabele lacune op te vullen. Door deze gelofte te ondersteunen wijdt de meerderheid van de verdragspartijen bij het non-proliferatieverdrag zich toe tot het nastreven van effectieve maatregelen die erin bestaan de wettelijke lacune op te vullen.⁵⁷⁰ De *humanitarian pledge* werd later aangenomen in een Resolutie van de Algemene Vergadering (zie *infra*, nr. 134). Ook al eindigde de conferentie van 2015 zonder een consensus, het humanitaire initiatief kwam hier nog in een grotere mate naar boven in vergelijking met de vorige herzieningsconferentie.⁵⁷¹

Te diep ingaan op alle regionale- en interregionale initiatieven en overige conferenties zou de essentie van dit werk te buiten gaan, doch het hoeft geen uitvoerig betoog dat het humanitaire initiatief een grote impact zou gaan hebben op het ontwapeningsklimaat en de wettigheid van kernwapens.⁵⁷² De vernieuwde aandacht voor de humanitaire consequenties kan het debat inzake de wettelijkheid van kernwapens de nodige impulsen geven om effectief tot resultaten

⁵⁶² T. SAUER en J. PRETORIUS, zie *supra*, noot 514, 233.

⁵⁶³ A. KMENTT, zie *supra*, noot 511, 683.

⁵⁶⁴ NPT/CONF.2010/50, Vol. 1, zie *supra*, noot 327, 19, A, V.

⁵⁶⁵ A. KMENTT, zie *supra*, noot 557, 684.

⁵⁶⁶ *Ibid.*, 686.

⁵⁶⁷ L. MARESCA, E. MITCHELL, “The Human Costs and Legal Consequences of Nuclear Weapons under International Humanitarian Law”, *IRRC* 2015, Vol. 97, (621) 622 (hierna: L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567).

⁵⁶⁸ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 151.

⁵⁶⁹ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge Cançado Trindade, 419, §264.

⁵⁷⁰ B. FIHN, zie *supra*, noot 515, 20.

⁵⁷¹ A. KMENTT, zie *supra*, noot 511, 703.

⁵⁷² *Ibid.*, 709.

te leiden.⁵⁷³ Voor vele staten is het nastreven van het humanitaire initiatief de manier om tot verdrag inzake een verbod op kernwapens te komen. Dergelijk instrument zou het normatieve en praktische effect hebben nucleaire ontwapening te faciliteren en een groot deel van de lacunes te vullen die momenteel voorhanden zijn in het internationaal recht betreffende nucleaire wapens.⁵⁷⁴ In het verleden heeft dit initiatief reeds tot de conclusie van instrumenten geleid die een bepaalde categorie van wapens verbieden. Het Verbod op Clustermunitie⁵⁷⁵ en het Verbod op Antipersoneelsmijnen⁵⁷⁶ zijn de perfecte voorbeelden van specifieke verboden voortvloeiend uit deze humanitaire overwegingen.

134. Dat het humanitaire initiatief erkend wordt door een significant deel van de internationale gemeenschap hoeft geen uitvoerend betoog. Een Resolutie van de Algemene Vergadering, die specifiek betrekking heeft op dit initiatief als wijze voor een verbod op, en het elimineren van kernwapens, geeft hier uitdrukking aan.⁵⁷⁷ De Resolutie stelt dat humanitaire overwegingen de kern moeten vormen van de discussies omtrent nucleaire ontwapening en dat de maatregelen aangenomen hierop gebaseerd moeten zijn. Het instrument kon in de Algemene Vergadering rekenen op de steun van 139 staten. Staten in het bezit van kernwapens stemden echter tegen de Resolutie, of besloten zich te onthouden. Ook België en Nederland stemden tegen de Resolutie.

135. Hieronder wordt enerzijds dieper ingegaan op de relevante regelen van internationaal humanitair recht en de gevolgen van de toepassing ervan op de legaliteit van kernwapens. De visie die het IGH in 1996 aannam is op diverse punten verouderd en dient daardoor opnieuw in overweging genomen te worden. Vernieuwde inzichten veranderen de analyse met betrekking tot de verenigbaarheid van regelen van internationaal humanitair recht met het gebruik van kernwapens. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de gevolgen van dit humanitair initiatief, waarbij specifiek dieper wordt ingegaan op het Verdrag inzake het Verbod op Nucleaire wapens, de ultieme vrucht van dit humanitaire initiatief.

2.3.2 Internationaal humanitair recht en kernwapens

136. Het gebruik van nucleaire wapens of dreigen ermee is in het algemeen in strijd met de regels van internationaal humanitair recht.⁵⁷⁸ Het IGH oordeelde dat deze wapens over 'unieke kenmerken' beschikken.⁵⁷⁹ De vernielende kracht inherent aan kernwapens kan volgens het Hof niet beperkt worden in tijd en ruimte. Het gebruik van een kernwapen kan mogelijks een gehele bevolking vernietigen, evenals een volledig ecosysteem. Nucleaire explosies beïnvloeden niet enkel de gezondheid, agricultuur, natuurlijke bronnen en demografie over een groot gebied. Daarnaast hebben ze ook het potentieel een groot gevaar te zijn voor toekomstige generaties.⁵⁸⁰ Een hele reeks studies maakte de verschrikkelijke gevolgen van

⁵⁷³ K. LAWAND en I. ROBINSON, "Development of Treaties Limiting or Prohibiting the Use of Certain Weapons: The Role of the International Committee of the Red Cross" in R. GEIB, A. ZIMMERMAN en S. HAUMER (eds.), *Humanizing the Laws of War: The Red Cross and the Development of International Humanitarian Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, (141) 181-182.

⁵⁷⁴ E. MINOR, zie *supra*, noot 513, 728.

⁵⁷⁵ Convention on Cluster Munitions, 30 mei 2008, *UNTS*, 2688, 39.

⁵⁷⁶ Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction, 18 september 1997, *UNTS*, 2056, 211.

⁵⁷⁷ UNGA Res. 70/48, 11 december 2015.

⁵⁷⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 266, 2E.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, 243, §35.

⁵⁸⁰ UNGA, *Comprehensive Study on Nuclear Weapons*, 18 september 1990, A/45/737.

nucleaire wapens op de samenleving en het leefmilieu duidelijk.⁵⁸¹ Net zoals het Hof besliste met deze unieke karakteristieken rekening te houden bij zijn oordeel, wordt hier ook rekening mee gehouden bij de toetsing aan de principes die aan het internationaal humanitair recht ten grondslag liggen. De specifieke kenmerken van kernwapens kunnen deze analyse immers beïnvloeden.⁵⁸²

137. Het Verdrag dat nucleaire wapens verbiedt is nog niet in werking getreden omdat nog te weinig staten het verdrag ratificeerden (zie *infra*, nr. 186). Aldus bestaat er vooralsnog geen werkend instrument dat het gebruik van nucleaire wapens expliciet verbiedt.⁵⁸³ Het internationaal humanitair recht bevat een aantal fundamentele principes die op gewapende conflicten van toepassing zijn en gewoonterecht uitmaken. Dit zowel in internationale, als niet-internationale gewapende conflicten.⁵⁸⁴ Vele van deze principes zijn ook terug te vinden in het Eerste Aanvullende Protocol bij de Conventies van Geneve. Het feit dat vele van deze principes vervat zijn in het gewoonterecht is van belang aangezien diverse staten, zowel nucleaire grootmachten als andere staten, bij de ratificatie van API een voorbehoud maakten en stelden dat de provisies enkel van toepassing waren op conventionele wapens.⁵⁸⁵ Ook België maakte dergelijke verklaring bij het ratificeren van het Protocol.⁵⁸⁶ Het IGH verklaarde, zonder zich specifiek uit te spreken over de voorbehouden en verklaringen, dat de regels vervat in het Protocol een veruitwendiging waren van eerder bestaand gewoonterecht.⁵⁸⁷ Omwille van deze verklaring zijn de voorbehouden gemaakt door de diverse staten van weinig belang.⁵⁸⁸ Hieronder zullen de principes die IHL kenmerken achtereenvolgens besproken worden. Op elk principe worden de ‘unieke kenmerken’ van nucleaire wapens losgelaten en worden de gevolgen hiervan voor de wettigheid van kernwapens besproken.

2.3.2.1 Het discriminatiebeginsel

138. Een van de fundamentele basisprincipes van IHL, het *discriminatiebeginsel* (principle of distinction), houdt in dat steeds een onderscheid dient gemaakt te worden tussen strijders en burgers en tussen militaire doeleinden en burgerlijke doeleinden.⁵⁸⁹ Dit onderscheid geeft een *primaire status* aan een persoon, dewelke ten eerste een verschillende graad aan bescherming met zich meebrengt en ten tweede verschillende gevolgen toekent aan het gedrag van de persoon gedurende het gewapende conflict.⁵⁹⁰ Een aanval mag enkel gericht zijn tegen een strijder of tegen een militair objectief.⁵⁹¹ Samenhangend met deze verplichting is dat men steeds voldoende voorzorgmaatregelen dient te nemen om burgers te beschermen

⁵⁸¹ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 625.

⁵⁸² *Ibid.*, 626.

⁵⁸³ Y. DINSTEIN, zie *supra*, noot 473, 83.

⁵⁸⁴ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 622.

⁵⁸⁵ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 16, 217.

⁵⁸⁶ *Ibid.*, 217.

⁵⁸⁷ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 259, §84.

⁵⁸⁸ S. CASEY-MASLEN, “The Use of Nuclear Weapons under Rules Governing the Conduct of Hostilities”, in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (91) 92.

⁵⁸⁹ Art. 48, API.

⁵⁹⁰ K. IPSEN, “Combatants and Non-Combatants”, in D. FLECK (ed.), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 2013, (79) 79; Draft Chapter uit J. WOUTERS, C. RYNGAERT, T. RUYS en G. DE BAERE, *International Law: a European Perspective*, Oxford, Hart Publishing, 2018, (nog niet gepubliceerd) (hierna: J. WOUTERS, C. RYNGAERT, T. RUYS en G. DE BAERE, zie *supra*, noot 590).

⁵⁹¹ Art. 43, API.

tegen het effect van het gebruikte wapen.⁵⁹² Het IGH heeft over dit beginsel gesteld dat het een onoverschrijdbaar principe van internationaal gewoonterecht uitmaakt.⁵⁹³ Uit de specifieke kenmerken die het IGH heeft toegekend aan kernwapens kan afgeleid worden dat nucleaire wapens haaks staan op het discriminatiebeginsel. Een aanval met een nucleair wapen zou moeten gevoerd worden tegen een specifiek militair doel. Hierdoor is een aanval op een stad, dorp of andere groep van burgers of burgerdoelen in strijd met het discriminatiebeginsel.⁵⁹⁴

139. Een meer genuanceerde analyse dient gevoerd te worden met betrekking tot *tactische nucleaire wapens*. In zijn Advies kon het Hof geen uitspraak doen over de mogelijke omstandigheden waarbinnen het gebruik van dergelijke wapens toegelaten zou zijn, gezien het hieromtrent niet gevraagd werd te oordelen.⁵⁹⁵ Het Hof beperkte zijn conclusie door te stellen dat nucleaire wapens *amper* verenigbaar zijn met de principes van het recht der gewapende conflicten.⁵⁹⁶ Het argument kan inderdaad gemaakt worden dat in een afgelegen omgeving, waar enkel strijders aanwezig zijn, een aanval met een tactisch kernwapen zou voldoen aan het discriminatiebeginsel.⁵⁹⁷ Een voorbeeld hiervan werd aangehaald door het Verenigd Koninkrijk in de procedure voorafgaand aan het Advies en betreft het gebruik van dergelijke wapens op zee of in dunbevolkte gebieden.⁵⁹⁸

Een correcte toepassing van dit principe impliceert ook dat men naast de directe gevolgen van de aanval ook rekening moet houden met de voorzienbare *toekomstige* gevolgen.⁵⁹⁹ Wetenschappelijk onderzoek heeft erop gewezen dat het gebruik van tactische kernwapens evenzeer gevolgen kan hebben voor de omgeving, de ecosystemen en toekomstige generaties.⁶⁰⁰ Ongeacht de grootte van het wapen, zijn de effecten na de detonatie niet controleerbaar, waardoor ze haaks staan op het discriminatiebeginsel.⁶⁰¹ Een ander mogelijk gevolg waar rekening mee moet worden gehouden is het risico op escalatie wanneer een staat een nucleair wapen aanwendt.⁶⁰² Deze specifieke kenmerken, die ook toebehoren aan deze bijzondere types van kernwapens, in achtgenomen leiden tot de conclusie dat ook deze wapens niet verenigbaar zijn met het discriminatiebeginsel.⁶⁰³ Heel specifieke omstandigheden waarover toch discussie kan ontstaan hoeven niet tot gevolg te hebben dat men tot verenigbaarheid met het principe dient te besluiten. De mogelijkheid dat dergelijke wapens bepaalde gevolgen kunnen teweegbrengen volstaat om tot een schending van het beginsel te oordelen.⁶⁰⁴ Daarenboven zouden dergelijke specifieke gevallen onverenigbaar zijn met de verplichting bij elke aanval de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen (zie *infra*, nr. 147).

⁵⁹² Art. 58, API.

⁵⁹³ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 257, §79.

⁵⁹⁴ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 629.

⁵⁹⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 262, §94.

⁵⁹⁶ *Ibid.*, §95.

⁵⁹⁷ Y. DINSTEIN, zie *supra*, noot 473, 86.

⁵⁹⁸ IGH, *Advisory Opinion on Nuclear Weapons, Written Comments of the United Kingdom*, 16 juni 1995, 53, §3.70.

⁵⁹⁹ S. BREAU, "Low-Yield Tactical Nuclear Weapons and the Rule of Distinction", *Flinders L.J.* 2013, (219) 220 (hierna: S. BREAU, zie *supra*, noot 599).

⁶⁰⁰ *Ibid.*, 242-244.

⁶⁰¹ C. MOXLEY JR., J. BURROUGHS en J. GRANOFF, "Nuclear Weapons and Compliance with International Humanitarian Law and the Nuclear Non-Proliferation Treaty", *Fordham Int'l L. J.* 2011, Vol. 34, (595) 660 (hierna: C. MOXLEY JR., J. BURROUGHS en J. GRANOFF, zie *supra*, noot 601).

⁶⁰² C. MOXLEY JR., "The Unlawfulness of the Use or Threat of Use of Nuclear Weapons", *ILSA J. Int'l & Comp. L.* 2002, Vol. 8, (447) 469.

⁶⁰³ T. SAUER en J. PRETORIUS, zie *supra*, noot 514, 236.

⁶⁰⁴ S. BREAU, zie *supra*, noot 599, 244.

140. Het *doelbewust* rechtstreeks aanvallen van burgers maakt een oorlogsmisdaad uit in de zin van het Statuut van Rome⁶⁰⁵, dit zowel in een internationaal (art. 8(2)(b)(i) ICC Statuut), als in een niet-internationaal gewapend conflict (art. 8(2)(e)(i) ICC Statuut). Het Internationaal Strafhof zal in dat geval de mogelijkheid hebben om een natuurlijke persoon te vervolgen voor de oorlogsmisdaden die hij of zij gepleegd heeft gedurende een gewapend conflict. Het voorstel van de regering van Mexico om het dreigen met het gebruik van kernwapens, of het effectieve gebruik van kernwapens op te nemen als een oorlogsmisdaad onder artikel 8 van het Statuut van Rome werd nooit aangenomen.⁶⁰⁶ Het gebruik van kernwapens toevoegen aan de lijst oorlogsmisdaden, of verklaren als een misdaad tegen de mensheid, zou zeker een impact kunnen hebben. Het stigma dat daarmee aan nucleaire wapens toegekend zou worden, zou tot gevolg kunnen hebben dat het politieke voordeel van het gebruik ervan sterk afneemt.⁶⁰⁷

2.3.2.2 Het verbod op willekeurige aanvallen

141. Een centraal element dat voortvloeit uit het discriminatiebeginsel, en dit principe verder operationaliseert, is het verbod om een aanval uit te voeren die willekeurig van aard is.⁶⁰⁸ Dit is een gewoonterrechtelijk verbod, zowel in internationale, als in niet-internationale gewapende conflicten.⁶⁰⁹ API geeft drie voorbeelden van aanvallen die verboden zouden zijn onder deze basisregel.⁶¹⁰ Ten eerste wordt als een willekeurige aanval gezien, de aanvallen die niet gericht zijn tegen een specifiek militair doeleinde.⁶¹¹ Een voorbeeld hiervan is een aanval met een wapen dat blind vuurt of het werpen van bommen zonder de moeite te doen deze specifiek te richten naar een bepaald doel.⁶¹² Het gaat hier om het *effectieve gebruik* van een bepaald wapen, niet om de algemene mogelijkheid van een wapen om al dan niet willekeurig een aanval uit te voeren.⁶¹³ Ten tweede wordt als willekeurig gezien, en aldus verboden, elk wapen of wijze van oorlogsvoering die niet *in staat is* een aanval uit te voeren ten aanzien van een specifiek militair doeleinde.⁶¹⁴ De derde situatie heeft betrekking op wapens of tactieken die de mogelijkheid niet hebben om de effecten van hun gebruik op een bepaalde wijze te beperken.⁶¹⁵

142. Relevant voor de analyse die hier gevoerd wordt, zijn voornamelijk de situaties betreffende wapens die niet in staat zijn een specifiek militair doeleinde te viseren of hun effecten te beperken. Zoals de kernmogendheden aangeven is het inderdaad mogelijk een kernwapen af te vuren en te sturen richting het bedoelde doelwit.⁶¹⁶ Van grote relevantie is aldus de vraag of de *effecten* van een nucleair wapen beperkt kunnen worden zoals dit vereist

⁶⁰⁵ Rome Statute of the International Criminal Court, 17 juli 1988, *UNTS*, 2187, 3.

⁶⁰⁶ A. GOLDEN BERSAGEL, "Use of Nuclear Weapons as an International Crime and the Rome Statute of the International Criminal Court", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (221) 221 (hierna: A. GOLDEN BERSAGEL, zie *supra*, noot 606).

⁶⁰⁷ R. JOHNSON, zie *supra*, noot 246, 193.

⁶⁰⁸ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 433, 91; B. DEMEYERE en T. RUYS, zie *supra*, noot 451, 316.

⁶⁰⁹ J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 244 (hierna: J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609).

⁶¹⁰ Art. 51(4), API.

⁶¹¹ Art. 51(4)(a), API.

⁶¹² W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 433, 92.

⁶¹³ *Ibid.*

⁶¹⁴ Art. 51(4)(b), API.

⁶¹⁵ Art. 51(4)(c), API.

⁶¹⁶ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 630.

is volgens de regels van internationaal humanitair recht. Hierbij is het irrelevant of het gaat om een nucleair wapen dat met precisie gestuurd kan worden of niet.⁶¹⁷ Het IGH gaf hier enigszins invulling aan door te stellen dat de unieke kenmerken van nucleaire wapens onder andere impliceren dat de vernietigende kracht van deze wapens niet in tijd en ruimte beheerst kan worden.⁶¹⁸ De effecten van nucleaire wapens zijn inderdaad van dien aard dat het niet mogelijk is om ze na het gebruik van het wapen te beperken, dit ongeacht of het gaat om een klassiek kernwapen, dan wel om een tactisch nucleair wapen. De verspreiding van de radiatie na een explosie is afhankelijk van geografische, klimatologische en meteorologische factoren, die de mens niet kan controleren.⁶¹⁹ De standaard, *oncontroleerbare effecten*, die in diverse militaire handleidingen wordt toegepast is in dit geval zonder twijfel bereikt.⁶²⁰ Het voorbeeld van een willekeurige aanval dat API aanreikt, zijnde aanval die nevenschade aan burgers veroorzaakt die buitensporig is in vergelijking met het concrete en directe militaire voordeel, lijkt hier aldus van toepassing te zijn.⁶²¹ In de meeste gevallen lijkt deze proportionaliteitstoets dan ook niet vervuld te zijn. Deze analyse leidt mij ertoe te besluiten dat nucleaire wapens gezien moeten worden als willekeurige wapens.

143. Het gebruik van willekeurige wapens maakt een oorlogsmisdaad uit in de zin van art. 8(2)(b)(xx) Statuut van Rome. Dit is slechts het geval wanneer het desbetreffende wapen opgenomen is in een annex bij dit instrument, wat tot op heden niet het geval is voor kernwapens. Hierdoor is het niet mogelijk deze provisie toe te passen.⁶²² De kans dat dergelijk annex geconcludeerd wordt is klein, gezien het onderwerp nucleaire wapens bij de onderhandelingen van het Statuut reeds voor veel discussie zorgde.⁶²³ *De facto* limiteert het Statuut van Rome dus de bevoegdheid van het ICC met betrekking tot wapens verboden onder verdrags- of internationaal humanitair gewoonterecht.⁶²⁴

2.3.2.3 *Het verbod op onnodig leed*

144. Het gebruiken van wapens, projectielen en oorlogsmethoden, die van aard zijn onnodig leed of onnodige verwondingen te veroorzaken, is verboden. Dit is een regel die zowel verdragsrechtelijk vervat is, als een norm van gewoonterecht uitmaakt. Het IGH bevestigde dat het gaat om een van de kardinale principes van IHL en dat het rechtstreeks van toepassing is op nucleaire wapens.⁶²⁵ Heel wat conventies die bepaalde wapens verbieden zijn expliciet gebaseerd op dit principe. In essentie is het leed onnodig wanneer geen militaire noodzaak verwacht kan worden van een bepaalde actie, of in situaties waar het lijden kennelijk onevenredig is in vergelijking met het militair voordeel dat het gebruik van het wapen in dat geval oplevert.⁶²⁶ Wat precies bedoeld wordt met de elementen 'onnodig leed' in vergelijking met 'militair voordeel' is verre van duidelijk.⁶²⁷ Men dient deze toets echter niet te verwarren

⁶¹⁷ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 630.

⁶¹⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 243, §35.

⁶¹⁹ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 632.

⁶²⁰ *Ibid.*, 631.

⁶²¹ Art. 51(5)(b), API.

⁶²² B. DEMEYERE en T. RUYLS, zie *supra*, noot 451, 309.

⁶²³ S. O'CONNOR, "Nuclear Weapons and the Unnecessary Suffering Rule", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (128) 135 (hierna: S. O'CONNOR, zie *supra*, noot 623).

⁶²⁴ A. GOLDEN BERSAGEL, zie *supra*, noot 606, 221.

⁶²⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 257, §79.

⁶²⁶ B. DEMEYERE en T. RUYLS, zie *supra*, noot 451, 306; L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 637.

⁶²⁷ S. O'CONNOR, zie *supra*, noot 623, 128.

met de proportionaliteitstoets in het kader van art. 51(5)(b) API, dewelke betrekking heeft op schade toegebracht aan *burgers*. Hier gaat het immers om de verwondingen toegebracht aan *strijders*.⁶²⁸

145. Wat betreft de toepassing van het principe op kernwapens kan gesteld worden dat de stralingseffecten van dergelijke wapens op het menselijk lichaam zonder twijfel een onnodig leed veroorzaken.⁶²⁹ In de hypothese dat de strijder de initiële explosie overleeft, zal hij zonder twijfel richting een veel tragere dood gebracht worden door de effecten van radiatie die heel wat ziektes veroorzaken.⁶³⁰ Het temporeel aspect van het gebruik van kernwapens is aldus van belang bij de analyse of het leed al dan niet overbodig is.⁶³¹ Deze conclusie zorgt ook voor bedenkingen bij de claims dat bepaalde tactische nucleaire wapens in overeenstemming zouden zijn met het internationaal humanitair recht.⁶³² Ook in deze gevallen zal het lijden dat bij de strijders wordt toegebracht hoogstwaarschijnlijk kennelijk onevenredig zijn met het militaire doel dat beoogd wordt, al blijft dit een oefening die *in concreto* gevoerd dient te worden. Daarenboven houdt de 'proportionaliteitstoets' zoals hierboven omschreven ook in dat men de middelen van oorlogsvoering dient te kiezen die in die gegeven situatie het minst leed zullen veroorzaken om hetzelfde militaire doel te bereiken.⁶³³ In dat aspect is het moeilijk een situatie in te denken waar het gebruik van tactische nucleaire wapens de enige mogelijkheid zou zijn.⁶³⁴ Belangrijk te onderlijnen is dat het feit dat een bepaald wapen significante leed veroorzaakt, dit niet tot gevolg heeft dat dit wapen *ipso facto* ook onwettig is.⁶³⁵ De balans die steeds gemaakt moet worden tussen de humanitaire overwegingen en de militaire noodzaak speelt steeds een grote rol in het bepalen van de wettigheid van een bepaald wapen. In de humanitaire beweging die op gang getrokken is in de strijd tegen nucleaire wapens zal deze analyse echter ongetwijfeld meespelen.

146. Net als het gebruik maken van willekeurige wapens, maakt het gebruik van wapens die overdreven verwondingen of onnodig leed veroorzaken een oorlogsmisdad uit in de zin van art. 8(2)(b)(xx) Statuut van Rome. De opmerkingen die hierover eerder werden gemaakt zijn aldus ook hier relevant (zie *supra*, nr. 143).

2.3.2.4 De verplichting voorzorgen te nemen bij een aanval

147. Bij het uitvoeren van militaire operaties dienen de conflicterende partijen steeds maatregelen te nemen om de burgers en burgerlijke objecten te sparen.⁶³⁶ API vult deze verplichting in door te stellen dat de partijen ten eerste al het *mogelijke* moeten doen om te verifiëren dat de doelwitten militair van aard zijn.⁶³⁷ Ten tweede dienen de partijen alle *mogelijke* voorzorgsmaatregelen te nemen met betrekking tot de wapens en oorlogsmethoden die worden aangewend. Dit met het doel burgerslachtoffers te vermijden of zeker te

⁶²⁸ G. SOLIS, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Oxford, Cambridge University Press, 2016, 270.

⁶²⁹ T. SAUER en J. PRETORIUS, zie *supra*, noot 514, 237.

⁶³⁰ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 638.

⁶³¹ S. O'CONNOR, zie *supra*, noot 623, 146.

⁶³² L. GREEN, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester, Manchester University Press, 2008, 156; G. NYSTUEN en K. EGELAND, zie *supra*, noot 348, 11.

⁶³³ B. DEMEYERE en T. RUYS, zie *supra*, noot 451, 307; S. O'CONNOR, zie *supra*, noot 623, 143.

⁶³⁴ S. O'CONNOR, zie *supra*, noot 623, 144.

⁶³⁵ B. DEMEYERE en T. RUYS, zie *supra*, noot 451, 308.

⁶³⁶ Art. 57(1), API.

⁶³⁷ Art. 57(2)(i), API.

minimaliseren.⁶³⁸ Ten derde dient men een aanval niet uit te voeren wanneer verwacht *kan* worden dat het burgerslot overmatig zou zijn in vergelijking met het verwachte directe militaire voordeel.⁶³⁹ Om te voldoen aan dit principe moet men alle *mogelijke* maatregelen nemen, men verwacht dus geen objectieve perfectie.⁶⁴⁰ Dit principe is van uitermate groot belang tijdens een gewapend conflict, waardoor het enigszins verrassend is dat het IGH er geen gewag van maakte in zijn Advies.⁶⁴¹ Het voorzorgsbeginsel is een voortvloeisel van het discriminatiebeginsel (zie *supra*, nr. 138). Wanneer men een kernwapen beoogt te gebruiken, en voldaan wordt aan het discriminatiebeginsel, dient men nog steeds na te gaan of geen andere wapens beter geschikt zouden zijn het militaire doel uit te voeren.⁶⁴² De unieke kenmerken van nucleaire wapens in acht genomen, lijken maar weinig situaties deze toets te doorstaan.⁶⁴³ Ook de tactische nucleaire wapens zouden niet slagen voor deze tests, aangezien de conventionele wapens in de huidige technologische toestand de mogelijkheid hebben om hetzelfde resultaat te bereiken als tactische kernwapens, zonder de ernstige gevolgen, die nucleaire wapens kenmerken, met zich mee te brengen.⁶⁴⁴

2.3.2.5 Regels inzake de bescherming van het milieu

2.3.2.5.1 Algemeen

148. De regels omtrent het gebruik van wapens gedurende een gewapend conflict waren traditioneel gelinkt aan de bescherming van het individu. De oprijzende appreciatie en wereldwijde realisatie van de intrinsieke waarde van het milieu als essentiële zaak voor de voortzetting van het (menselijke) leven, heeft de focus van de regeling van het recht der gewapende conflicten verruimd.⁶⁴⁵ De catastrofale gevolgen die nucleaire wapens met zich meebrengen voor het leefmilieu werden door het IGH erkend in haar Advies.⁶⁴⁶ Wanneer het Hof echter de wettigheid van kernwapens toetste aan milieuregelgeving kwam ze slechts tot een algemeen, weinigzeggend besluit. Het Hof bevestigde dat staten bij het analyseren van wat nodig en proportioneel is in het kader van een aanval op een legitiem militair doeleinde, rekening dienen te houden met milieuoverwegingen, maar dat de bestaande regelgeving niet specifiek het gebruik van kernwapens uitsluit.⁶⁴⁷ Opmerkelijk was dat het Hof de bespreking van de regelgeving met betrekking tot het milieu niet gezamenlijk analyseerde met de overige regelgeving van toepassing tijdens het gewapend conflict, zijnde het internationaal humanitair recht.⁶⁴⁸

⁶³⁸ Art. 57(2)(ii), API.

⁶³⁹ Art. 57(2)(iii), API.

⁶⁴⁰ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 636.

⁶⁴¹ S. CASEY-MASLEN, "The Use of Nuclear Weapons under Rules Governing the Conduct of Hostilities", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (91) 121.

⁶⁴² *Ibid.*, 123.

⁶⁴³ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 637.

⁶⁴⁴ D. RUDESILL, "Regulating Tactical Nuclear Weapons", *Geo. L.J.* 2013, (99) 195; C. MOXLEY JR., J. BURROUGHS en J. GRANOFF, zie *supra*, noot 601, 660; D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 163.

⁶⁴⁵ E. KOPPE, *Use of Nuclear Weapons and Protection of the Environment during International Armed Conflict*, Oxford, Hart Publishing, 2008, introduction.

⁶⁴⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 243-244, §35.

⁶⁴⁷ *Ibid.*, 242-243, §§30 en 33.

⁶⁴⁸ E. KOPPE, "Use of Nuclear Weapons and Protection of the Environment during International Armed Conflict", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (247) 248 (hierna: E. KOPPE, zie *supra*, noot 648).

2.3.2.5.2 Verdragsrechtelijke bepalingen

149. De belangrijkste regelgeving die doelt op de bescherming van het milieu is enerzijds API en anderzijds de ENMOD-Conventie⁶⁴⁹. Zoals eerder reeds werd benadrukt is de ENMOD-Conventie in dit aspect niet relevant gezien deze betrekking heeft op *modificatie* van het milieu. In API werden twee provisies opgenomen die betrekking hebben op de bescherming van het leefmilieu in tijden van gewapend conflict. Eerder werden deze bepaling al summier weergegeven, een korte herhaling volstaat dus (zie *supra*, nr. 106).

150. Ten eerste geldt er het verbod wapens of oorlogsmethoden te gebruiken die het effect hebben, of verwacht worden te hebben wijdverspreide, langdurige *en* ernstige schade aan de omgeving te veroorzaken.⁶⁵⁰ Een volgende bepaling omvat een gelijkaardig verbod op gebruik van wapens en oorlogsmethoden wanneer er schade toegebracht wordt aan de gezondheid *of* het voortbestaan van de populatie, en voegt eraan toe dat een aanval tegen het milieu bij wijze van vergeldingsmaatregel verboden is.⁶⁵¹ Het verschil in beide bepalingen is erin gelegen dat de eerste bepaling het milieu als intrinsiek object tracht te beschermen, waar de tweede regel het milieu als burgerlijk voorwerp wil beschermen.⁶⁵² Het begrip 'milieu' moet in zijn meest ruime zin geïnterpreteerd worden en bevat naast objecten essentieel voor het overleven ook levensmiddelen, landbouwgebieden, drinkwater, vee, fauna, flora en andere klimatologische elementen.⁶⁵³ Dit brede toepassingsgebied wordt echter beperkt door de hoge drempel voor de toepassing van de bepaling. De voorwaarden, dat er sprake moet zijn van wijdverspreide, langdurige en ernstige schade, zijn immers cumulatief van aard (zie *supra*, nr. 106). Het leefmilieu wordt aldus beschermd als een burgerobject, wat met zich meebrengt dat enkel incidentele schade is toegelaten met oog op het bereiken van een imperatief militair doeleinde. Steeds dient ook aan de proportionaliteitsvoorwaarde te worden voldaan.⁶⁵⁴ Men zal dus een analyse moeten voeren en controleren of de schade aan het milieu niet overmatig zou zijn in vergelijking met het directe en concrete militaire voordeel. De regel die betrekking heeft op de wapens of oorlogsmethoden is een absolute verbodsbepaling.⁶⁵⁵

2.3.2.5.3 Internationaal gewoonterecht

160. Er bestaat discussie of de regelen betreffende de bescherming van het milieu gedurende een gewapend conflict deel uitmaken van internationaal gewoonterecht.⁶⁵⁶ De Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk hebben openlijk betwist dat de provisies deel zouden uitmaken van het gewoonterecht, maar verwijten andere staten de provisies te hebben geschonden, terwijl deze het Protocol niet ratificeerden⁶⁵⁷. De statenpraktijk is dus verre van consistent. De studie betreffende internationaal humanitair gewoonterecht, uitgevoerd door het ICRC, biedt drie regelen die de bescherming van het milieu beogen. Van deze drie regelen zijn er slechts twee relevant als het op kernwapens aankomt, aangezien de

⁶⁴⁹ Zie *supra*, noot 431.

⁶⁵⁰ Art. 35(3), API.

⁶⁵¹ Art. 55(1) en (2), API.

⁶⁵² E. KOPPE, zie *supra*, noot 648, 252.

⁶⁵³ Commentary of 1987 on the First Additional Protocol to the Geneva Conventions, 662, §2126.

⁶⁵⁴ Art. 51(5)(b), API.

⁶⁵⁵ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 640.

⁶⁵⁶ B. DEMEYERE en T. RUYLS, zie *supra*, noot 451, 332.

⁶⁵⁷ *Ibid.*

overige regel het milieu beschermt tegen aanvallen *zonder* militaire noodzakelijkheid. Het is heel onwaarschijnlijk dat een kernwapen zal worden ingezet zonder een militaire noodzaak.⁶⁵⁸ De eerste gewoonterechtelijke regel, regel 45, komt overeen met hetgeen vervat is in de artikelen 35(3) en 55(1) API, en luidt als volgt:

*“The use of methods or means of warfare that are intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment is prohibited. Destruction of the natural environment may not be used as a weapon.”*⁶⁵⁹ [eigen cursivering]

Het gewoonterechtelijk onderzoek wijst uit dat de Verenigde Staten een ‘persistent objector’ zijn met betrekking tot het eerste deel van de regel.⁶⁶⁰ Dit betekent dat de gewoonterechtelijke regel niet op de Verenigde Staten van toepassing zal zijn.⁶⁶¹ Daarenboven zijn Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten een persistent objector ten aanzien van het eerste deel van de regel met betrekking tot nucleaire wapens.⁶⁶² Wat betreft deze regel volstaat het aldus te verwijzen naar wat hierboven uiteengezet werd. De gewoonterechtelijke regel die met betrekking tot nucleaire wapens van het grootste belang is, is regel 43C, dewelke een verbod inhoudt op overdreven nevenschade (*collateral damage*) aan het leefmilieu.⁶⁶³ Deze regel is een voortvloeisel van de algemene proportionaliteitstoets die geldt voor burgers en burgerlijke objecten.⁶⁶⁴ Als grondslag voor deze regel wordt verwezen naar het Advies inzake kernwapens, waar het Hof inderdaad bevestigde dat milieuoverwegingen in aanmerking dienen genomen te worden bij het voeren van de proportionaliteitstoets.⁶⁶⁵ Een volgende relevante regel bevat in essentie het voorzorgsbeginsel en stelt dat gedurende militaire operaties alle redelijke maatregelen dienen te worden genomen om accidentele schade aan het milieu te vermijden en in ieder geval te minimaliseren.⁶⁶⁶ Het ontbreken van wetenschappelijke zekerheid met betrekking tot de effecten van een militaire operatie ontslaat de uitvoerders niet van de verplichting voorzorgsmaatregelen te nemen. Er bestaat aldus een gewoonterechtelijke verplichting om bij de keuze van wapens en oorlogsmethoden rekening te houden met het milieu en een algemene verplichting zorg te dragen voor het milieu.⁶⁶⁷

2.3.2.5.4 Toepassing op nucleaire wapens

161. Hoewel de specifieke effecten van een nucleaire explosie op het milieu afhangen van een hele reeks factoren (type van kernwapen en explosie, de weersomstandigheden, kenmerken van het milieu *in casu*), kan aangenomen worden dat de impact van een kernwapen zou voldoen aan de cumulatieve voorwaarden die hierboven werden omschreven.⁶⁶⁸ Wetenschappelijk onderzoek heeft herhaaldelijk gewezen op de gevolgen die nucleaire wapens hebben voor het leefmilieu.⁶⁶⁹ Zelfs bij tactische nucleaire wapens zouden

⁶⁵⁸ E. KOPPE, zie *supra*, noot 648, 259.

⁶⁵⁹ J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609, 151.

⁶⁶⁰ *Ibid.*

⁶⁶¹ T. RUYS, zie *supra*, noot 163, 46.

⁶⁶² J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609, 151.

⁶⁶³ *Ibid.*, 143.

⁶⁶⁴ E. KOPPE, zie *supra*, noot 648, 259.

⁶⁶⁵ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 242, §30.

⁶⁶⁶ J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609, 149.

⁶⁶⁷ E. KOPPE, zie *supra*, noot 648, 263

⁶⁶⁸ *Ibid.*, 257.

⁶⁶⁹ F. RUBY, “Environmental Consequences of a Nuclear Weapon Explosion” in B. FIHN (ed.), *Unspeakable Suffering the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons*, Geneva, Reaching Critical Will, 2013, (30) 30-34.

dergelijke gevolgen voorhanden zijn.⁶⁷⁰ In een wetenschappelijk artikel werd bevestigd dat de effecten van een nucleaire explosie bij *elk* nucleair wapen catastrofaal zijn voor het milieu.⁶⁷¹ De vereiste dat de schade langdurig dient te zijn impliceert volgens het Commentaar op API schade over verschillende decennia.⁶⁷² Een rapport van het Internationaal Atoomagentschap toonde aan dat de schade als gevolg van nucleaire tests op de Bikini-eilanden zou voldoen aan deze hoge vereiste.⁶⁷³ De militaire waarde van een bepaald doelwit zou extreem hoog moeten zijn om de proportionaliteitstoets te kunnen doorstaan. In de weinig voorkomende situatie waar een nucleair wapen ingezet zou kunnen worden, moet ook de verplichting om voorzorgsmaatregelen te nemen nageleefd worden (zie *supra*, nr. 147). De verplichting om het wapen te kiezen dat het minst schade veroorzaakt om hetzelfde militaire doel te kunnen verwezenlijken zal hoogstwaarschijnlijk tot gevolg hebben dat conventionele wapens meer geschikt zijn in de gegeven situatie.⁶⁷⁴ Geconcludeerd kan dus worden dat het gebruik van nucleaire wapens zeer moeilijk verenigbaar is met zowel de verdragsrechtelijke- als de gewoonterechtelijke bepalingen betreffende de bescherming van het milieu.

162. Onder art. 8(2)(b)(iv) Statuut van Rome vormt het doelbewust starten van een aanval met de kennis dat deze aanval wijdverspreide, langdurige en ernstige schade aan het milieu, dewelke kennelijk onevenredig staat met het concrete en directe militaire voordeel, zal veroorzaken, een oorlogsmisdad. Hetzelfde wordt bepaald in verband met incidentele burgerslachtoffers of schade aan burgervoorwerpen. De bescherming van burgervoorwerpen wordt hier dus samengebracht met de bescherming van het leefmilieu.⁶⁷⁵

2.3.2.6 Het gebruik van nucleaire wapens als vergeldingsmaatregel

2.3.2.6.1 Situering

163. Vergeldingsmaatregelen zijn bepaalde handelingen, gesteld nadat de tegenpartij het internationaal humanitair recht schond, die op zichzelf inbreuken zijn op die regelgeving, louter en alleen om toekomstige naleving van het *jus in bello* door de tegenpartij te verzekeren.⁶⁷⁶ Het gewoonterecht in verband met dergelijke maatregelen stelt dat wanneer deze niet verboden zijn, ze onderworpen zijn aan strikte voorwaarden.⁶⁷⁷ Vergeldingsmaatregelen verschillen van wraakacties in die zin dat ze niet genomen zijn in een vlaag van frustratie, maar als een *last resort*-maatregel met als doel de naleving van de wet af te dwingen.⁶⁷⁸ De theorie van vergeldingsmaatregelen gaat reeds lange tijd terug, maar recent is een evolutie waar te nemen waarbij maatregelen tegen burgers of voorwerpen van burgers uit den boze zijn.⁶⁷⁹ Zo werd voor het Joegoslaviëtribunaal in de *Zoran Kupreškić*-zaak gesteld dat vergelding tegen burgers een barbaarse wijze was om naleving van het recht te bewerkstelligen.⁶⁸⁰ Hieronder

⁶⁷⁰ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 641.

⁶⁷¹ A. ROBOCK, L. OMAN en G. STENCHIKOV, "Nuclear Winter Revisited with a Modern Climate Model and Current Nuclear Arsenals: Still Catastrophic Consequences", *Journal of Geophysical Research* 2007, Vol. 112, D.13107.

⁶⁷² Commentary of 1987 on the First Additional Protocol to the Geneva Conventions, 414, §453(c).

⁶⁷³ IAEA, "Radiological Conditions at Bikini Atoll: Prospects for Resettlement", *Radiological Assessment Report Series* 1998, 30.

⁶⁷⁴ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 641.

⁶⁷⁵ E. KOPPE, zie *supra*, noot 648, 261.

⁶⁷⁶ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 433, 512.

⁶⁷⁷ J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609, 513.

⁶⁷⁸ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 433, 512.

⁶⁷⁹ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 642.

⁶⁸⁰ ICTY, *Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al.*, Judgement of January 14th, 2000, Case IT-95-16-T, 208, §528 (hierna: ICTY, *Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al.*, zie *supra*, noot 680).

worden kort de geldigheidsvoorwaarden van vergeldingsmaatregelen uiteengezet. Vervolgens wordt wat dieper ingegaan op de omstandigheden waarin de inzet van een nucleair wapen mogelijks wettelijk zou zijn als vergeldingsmaatregel, waar dit anders een onwettig wapen zou zijn. Uit de behandeling van de essentiële principes van internationaal humanitair recht zou men kunnen argumenteren dat dit contra-intuïtief is. Toch gaan bepaalde stemmen op die dit onder bepaalde voorwaarden zouden toelaten.⁶⁸¹

2.3.2.6.2 Algemene regelgeving

164. Hoewel omtrent de geldigheidsvoorwaarden geen consensus bestaat in de rechtsleer, kunnen in essentie zes grondvoorwaarden onderscheiden worden, waaraan voldaan moet zijn opdat een vergeldingsmaatregel legitiem kan zijn.⁶⁸² Ten eerste moet de maatregel een reactie zijn op een *voorafgaande* onwettige actie van de staat waartegen de maatregel gericht is. Van een geldige preventieve vergeldingsmaatregel kan dus in geen geval sprake zijn.⁶⁸³ Ten tweede dient de schending waartegen opgetreden wordt serieus van aard te zijn. Ten derde geldt er het principe van subsidiariteit, volgens hetwelk de maatregel noodzakelijk moet zijn en eerst andere maatregelen overwogen moeten worden.⁶⁸⁴ Dit houdt in dat men eerst politieke, diplomatische of economische maatregelen moet overwegen en de tegenpartij op een afdoende wijze waarschuwen.⁶⁸⁵ Hoewel dit niet algemeen aanvaard wordt, gaat men er ook van uit dat de maatregelen bevolen en goedgekeurd worden op het hoogste militaire niveau.⁶⁸⁶ Ten vierde moet de maatregel gesteld worden *met het doel* de naleving van het internationaal humanitair recht te herstellen.⁶⁸⁷ Dit doel moet ook het enige doel van de maatregel zijn.⁶⁸⁸ Ten vijfde geldt een proportionaliteitsvoorwaarde. Deze impliceert dat de maatregelen in verhouding moeten staan met de initiële inbreuk en niet verder mogen gaan dan vereist om het beoogde doel te bereiken.⁶⁸⁹ Verder impliceert deze voorwaarde ook dat wanneer de naleving van IHL hersteld is, de maatregelen dienen op te houden.⁶⁹⁰ Ten slotte geldt de voorwaarde dat tegenmaatregelen niet mogen genomen worden tegen bepaalde doelwitten.⁶⁹¹ Het gaat hier om krijgsgevangenen, evenals de personen beschermd door de vier Conventies van Genève (o.a. gewonden, zieken en schipbreukelingen, medisch en religieus personeel, strijders die gevangen werden genomen, burgers in bezet gebied en andere categorieën van burgers die zich in de macht van de tegenpartij bevinden).⁶⁹² API verbiedt uitdrukkelijk een aanval op burgers als vergeldingsmaatregel.⁶⁹³ Of deze regel ook het voorwerp uitmaakt van gewoonterecht is voorwerp van discussie.⁶⁹⁴ Zonder al te diep in te gaan op de bijzonderheden van deze discussie volstaat het te vermelden dat er geen

⁶⁸¹ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 642.

⁶⁸² S. CASEY-MASLEN, "The Use of Nuclear Weapons as a Reprisal Under International Humanitarian Law", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014 (171) 176-177 (hierna: S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682).

⁶⁸³ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 177.

⁶⁸⁴ *Ibid.*

⁶⁸⁵ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 642.

⁶⁸⁶ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 178.

⁶⁸⁷ *Ibid.*

⁶⁸⁸ ICTY, *Prosecutor v. Milan Martić*, Judgement of June 12th, 2007, Case IT-95-11-T, 167, §465.

⁶⁸⁹ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 178.

⁶⁹⁰ ICTY, *Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al.*, zie *supra*, noot 680, 212, 535.

⁶⁹¹ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 179.

⁶⁹² *Ibid.*, 179-180.

⁶⁹³ Art. 51(6), API.

⁶⁹⁴ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 180.

gewoonterechtelijke regel voorhanden is, maar dat er zich een trend voordoet die de voorkeur geeft aan een verbod op vergeldingsmaatregelen tegen burgers.⁶⁹⁵

2.3.2.6.3 Toepassing op nucleaire wapens

165. In zijn Advies maakte het Hof kort gewag van de notie vergeldingsmaatregelen. Het stelde echter dat het zich over de legaliteit met betrekking tot nucleaire wapens niet hoefde uit te spreken en beperkte zich tot de constatacie dat de wettigheid ervan onderworpen is aan het proportionaliteitsprincipe.⁶⁹⁶ Wanneer bepaalde van de hierboven omschreven principes losgelaten worden op vergeldingsmaatregelen met nucleaire wapens, kunnen vragen gesteld worden met betrekking tot de wettigheid van deze acties. Het feit dat kernwapens enkel als maatregel ingezet kunnen worden bij een schending van het *jus in bello*, sluit uit dat ze gebruikt worden bij een schending van het *jus ad bellum*.⁶⁹⁷ Een onwettig gebruik van geweld, zal dus niet het recht opleveren om maatregelen te nemen, het moet gaan om een schending van regelen inzake IHL. De proportionaliteitsvoorwaarde heeft als gevolg dat de situaties waarin een kernwapen rechtmatig kan worden ingezet uitermate beperkt zullen zijn.⁶⁹⁸ Ingevolge het subsidiariteitsprincipe lijken de mogelijkheden waarin het gebruik van kernwapens de meest passende wijze zijn uitermate beperkt. Het inzetten van kernwapens zal ook vaak escalatie tot gevolg hebben.⁶⁹⁹ Dit staat haaks op het enige objectief dat vergeldingsmaatregelen mogen hebben, namelijk de tegenpartij dwingen tot naleving van het *jus in bello*. Zoals hierboven uitvoerig uiteengezet werd is het gebruik van kernwapens moeilijk verenigbaar met het discriminatiebeginsel (zie *supra*, nr. 139). Daaruit volgt dat het moeilijk tot onmogelijk zal zijn om te voldoen aan de voorwaarde dat bepaalde categorieën personen of objecten niet het voorwerp mogen uitmaken van vergelding. Het argument dat tactische nucleaire wapens wel aan deze vereiste tegemoetkomen kan mijns inziens tegengesproken worden door te wijzen op de subsidiariteitsvoorwaarde. Gezien de huidige technologische stand van conventionele wapens lijkt een situatie waar het gebruik van tactische nucleaire wapens de voorkeur verdient zeer zeldzaam.

2.3.2.7 De Martensclausule

166. Een volgend fundamenteel principe in het recht der gewapende conflicten is de Martensclausule. De clausule kent zijn oorsprong op de Haagse Vredesconferenties en is ondertussen in diverse internationale documenten, evenals het gewoonterecht, terug te vinden.⁷⁰⁰ Ze werd ingevoerd om tegemoet te komen aan het feit dat het recht geen rekening kan houden met elke mogelijke eventualiteit die in oorlog kan voorkomen.⁷⁰¹ De moderne versie van de Martensclausule is terug te vinden in het Eerste Aanvullende Protocol.⁷⁰² Het commentaar bij deze provisie verduidelijkt nogmaals de intentie van de internationale

⁶⁹⁵ J. M. HENCKAERTS en L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 609, 523.

⁶⁹⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 246, §46.

⁶⁹⁷ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 682, 184-185.

⁶⁹⁸ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 643.

⁶⁹⁹ *Ibid.*

⁷⁰⁰ E. CRAWFORD, "The Modern Relevance of the Martens Clause", *ISIL Y.B. Int'l Human. & Refugee L.* 2006, (1) 1 (hierna: E. CRAWFORD, zie *supra*, noot 700).

⁷⁰¹ W. BOOTHBY, zie *supra*, noot 16, 14.

⁷⁰² Art. 2(1), API.

regelgever. Het stelt dat men via deze clause wil verhinderen dat geïnterpreteerd wordt dat wanneer iets niet expliciet verboden is, het toegelaten is.⁷⁰³ De clause stelt dat in het geval bepaalde zaken niet geregeld zijn in internationale instrumenten, burgers en strijders onder de bescherming en het gezag blijven van internationaalrechtelijke principes afgeleid uit de *gevestigde gewoonte*, de *principes van menselijkheid* en de *voorschriften van publiek bewustzijn*. Dat internationale principes afgeleid uit de gevestigde gewoonte betrekking hebben op het internationaal gewoonterecht kent weinig twijfel.⁷⁰⁴ Over de betekenis van de twee overige elementen bestaat meer discussie. De duidelijkste invulling van het begrip 'principes van menselijkheid' werd door het IGH geleverd in zijn Advies inzake Kernwapens.⁷⁰⁵ Het Hof erkende de rol van de Martensclause als herneming van de essentiële principes van internationaal humanitair recht die het eerder had besproken (het principe van onderscheid en het verbod op onnodig leed).⁷⁰⁶ Het derde concept, de voorschriften van publiek bewustzijn kan omschreven worden als een weerspiegeling van *opinio juris* of de 'gevoelens' van de gemeenschap (de publieke opinie).⁷⁰⁷

167. Hoewel het IGH het belang van de Martensclause erkende, deed het geen uitspraak over de verenigbaarheid van nucleaire wapens met de clause. Het Hof slaagde er niet in de clause de waarde toe te kennen die ze verdient, noch gebruik te maken van de clause.⁷⁰⁸ Dit is enigszins merkwaardig aangezien het Hof expliciet de waarde van de clause erkent als wijze om snelle militair-technologische veranderingen op te vangen.⁷⁰⁹ Zoals eerder al werd aangegeven, wees BEDJAOUI in zijn verklaring bij het Advies op de beperkingen die het internationaal recht oplegde aan het Hof. Het Hof had hier gebruik kunnen maken van de Martensclause om deze beperkingen op te vangen. De elementen waarop de clause gesteund zijn, bieden immers het ideale kader om toe te passen op nucleaire wapens.

Zoals hierboven werd omschreven, druist het gebruik van nucleaire wapens in tegen de principes van menselijkheid. Ook de publieke opinie, als invulling van de voorschriften van publiek bewustzijn, kon aan het Hof een instrument bieden om tot de onwettigheid van kernwapens te besluiten. In zijn *dissenting opinion* bij de ontwapeningszaken⁷¹⁰ wees rechter CANÇADO TRINDADE op de gemiste mogelijkheid van het IGH om gebruik te maken van de Martensclause als een expressie van de '*raison d'humanité*'.⁷¹¹ Ook in bepaalde *dissenting opinions* gekoppeld aan het Advies wordt hierop de nadruk gelegd. In zijn verklaring wijst rechter SHAHABUDEEN erop dat de afkeer van nucleaire wapens, die bestaat in de internationale gemeenschap meespeelt met betrekking tot het oordeel over de wettelijkheid ervan.⁷¹² De Martensclause was dan ook het ideale werktuig geweest om het argument van de onwettigheid van kernwapens kracht bij te stellen.⁷¹³ Ook rechter WEERAMANTRY is deze mening toegedaan.⁷¹⁴ De voorschriften van publiek bewustzijn kunnen perfect gekoppeld worden aan het humanitaire initiatief om zo tot de onwettigheid van kernwapens te besluiten.

⁷⁰³ Commentary of 1987 on the First Additional Protocol to the Geneva Conventions, 38-39, §55.

⁷⁰⁴ E. CRAWFORD, zie *supra*, noot 700, 6.

⁷⁰⁵ *Ibid.*, 10.

⁷⁰⁶ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 257, §79.

⁷⁰⁷ Zie *supra*, noot 705.

⁷⁰⁸ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 147.

⁷⁰⁹ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 257, §79.

⁷¹⁰ Zie *supra*, noot 12.

⁷¹¹ IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge TRINDADE, 983, §197.

⁷¹² IGH, *Advisory Opinion on Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Diss. Op. Judge SHAHABUDEEN, 386-387.

⁷¹³ *Ibid.* 406 en 408.

⁷¹⁴ IGH, *Advisory Opinion on Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Diss. Op. Judge WEERAMANTRY, 477-487.

2.3.3 Het humanitaire initiatief en het Internationaal Gerechtshof

2.3.3.1 De zaken van de Marshalleilanden voor het IGH

168. Parallel met het nastreven van het humanitair initiatief op politieke en diplomatische fora, heeft er zich op het gerechtelijke vlak een evolutie voorgedaan.⁷¹⁵ De Marshalleilanden wensten een procedure in te stellen tegen de kernmogendheden om zo voor recht te laten verklaren dat ze de verplichting tot ontwapening vervat in het non-proliferatieverdrag hadden miskend. De Marshalleilanden wenste in het totaal tegen negen landen te procederen. Het kwam echter slechts met betrekking tot drie landen tot een procedure voor het IGH wegens gebrek aan jurisdictie bij de andere landen.⁷¹⁶ Enkel het Verenigd Koninkrijk, Pakistan en India hebben immers de rechtsmacht van het IGH geaccepteerd via de facultatieve clause van verplichte rechtsmacht. In dergelijke verklaring gaan staten accepteren dat andere staten die een gelijkaardige verklaring hebben afgelegd een procedure tegen hen kunnen instellen.⁷¹⁷ Zowel India als Pakistan zijn echter geen partij bij het non-proliferatieverdrag. De Marshalleilanden claimen echter dat de verbintenis tot ontwapening deel zou uitmaken van het internationaal gewoonterecht, waardoor beide landen toch aangesproken kunnen worden.⁷¹⁸

169. De vorderingen waren ongetwijfeld gebaseerd op de Advies van het IGH waarin het de verplichting te goeder trouw onderhandelingen te voeren en deze succesvol te volbrengen, unaniem bevestigde.⁷¹⁹ Deze zaken leken dan ook van groot belang voor het ontwapeningsdiscours en de legaliteit betreffende kernwapens. Het IGH kwam echter tot de conclusie dat er geen conflict voorhanden was, waardoor het over de grond van de zaak geen oordeel kon vellen.⁷²⁰ De beslissingen waren verre van unaniem en in de zaak tegen het Verenigd Koninkrijk diende de voorzitter zelfs de beslissende stem te geven wegens een *ex aequo* in stemmen. Opvallend is ook dat de rechters met de nationaliteit van elk van de permanente leden van de VN Veiligheidsraad voor de afwezigheid van een conflict stemden.⁷²¹

Toch heeft de uitspraak een dubbel belang. Ten eerste hebben de uitspraken het debat betreffende toegang tot het IGH aangewakkerd. De drempel om een uitspraak te krijgen zou als gevolg van deze uitspraken verhoogd zijn. Het Internationaal Gerechtshof zou geëvolueerd zijn van een objectieve en flexibele aanpak, naar een objectieve benadering, gebaseerd op het bewustzijn van de tegenpartij.⁷²² Daarmee zou de drempel om van een conflict te spreken significant verhoogd zijn.⁷²³ Hoewel vanuit juridisch oogpunt zeer interessant, staat deze discussie los het onderwerp van deze scriptie. Er zal dan ook niet dieper op in worden gegaan.

⁷¹⁵ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 156.

⁷¹⁶ K. MADDOX-DAVIS, "Hurting More Than Helping: How the Marshall Islands' Seeming Bravery Against Major Powers Only Stands to Maim the Legitimacy of the World Court," *Minn. J. Intl. L.* 2016, Vol. 25(1), (79) 92.

⁷¹⁷ T. RUYLS, zie *supra*, noot 163, 173.

⁷¹⁸ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Application, 18, §41 ev.; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, Application, 16, §36 ev.

⁷¹⁹ I. UGBOAJA, "David and Goliath: A Small Island's Nation Quest for Global Nuclear Disarmament", *HIR* 2017, Vol. 38, (26) 27.

⁷²⁰ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Judgement, 277, §56; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, Judgement, 573, §56; IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, 856, §59.

⁷²¹ C. GRAY, "Current Developments: The 2016 Judicial Activity of the International Court of Justice", *AJIL* 2017, Vol. 111(2), (415) 424 (hierna: C. GRAY, zie *supra*, noot 721); M. BECKER, "The Dispute that wasn't There: Judgements in the Nuclear Disarmament Cases at the International Court of Justice", *CJICL* 2017, Vol. 6(1), (4) 21.

⁷²² M. RAMKUMAR en A. SINGH, "The Nuclear Disarmament Cases: Is Formalistic Rigour in Establishing Jurisdiction Impeding Access to Justice", *Utrecht J. Int'l & Eur. L.* 2017, (128) 131.

⁷²³ L. PALESTINI, "Forget About Mavrommatis and Judicial Economy: The Alleged Absence of a Dispute in the Cases Concerning the Obligations to Negotiate the Cessation of the Nuclear Arms Race and Nuclear Disarmament", *Journal of International Dispute Settlement* 2017, Vol. 8, (557) 561.

Ten tweede zijn deze zaken van waarde omdat ze bijdragen aan het hierboven ruimer omschreven humanitaire initiatief.⁷²⁴

2.3.3.2 Toegevoegde waarde van de zaken voor het Humanitaire Initiatief

170. Het ontbreken van een uitspraak ten gronde hoeft niet te betekenen dat de zaken totaal geen waarde zouden hebben. Deze claims maken immers deel uit van de bredere humanitaire context die hierboven geschetst werd.⁷²⁵ De intenties van de Marshalleilanden werden op de tweede conferentie van het humanitaire initiatief, te Nayarit, reeds impliciet kenbaar gemaakt. De verklaring⁷²⁶, waarbij gewezen werd op de constatactie dat de kernmachten hun verplichtingen tot het voeren van onderhandelingen te goeder trouw niet nakwamen, voorspelde enigszins de komende rechtszaak en dit in het licht de humanitaire setting van de conferentie. Dergelijke verklaring mag volgens het Hof dan wel niet voldoende geacht worden om een conflict uit te maken, ze wijst toch op een belangrijke gerechtelijke evolutie van het humanitaire discours. In het arrest blijkt, zij het soms impliciet, dat het Hof de humanitaire overwegingen niet geheel koud laat. Het Hof stelt bijvoorbeeld dat de Marshalleilanden, als gevolg van het leed veroorzaakt aan haar bevolking door de vele nucleaire tests die op haar grondgebied plaatsvonden, een bijzondere reden hebben om zich in te laten met de ontwapeningskwestie.⁷²⁷ De nadruk leggen op het leed die kernwapens veroorzaken, is een duidelijke expressie van het humanitaire initiatief.

171. Ook gedurende de procedure werd duidelijk dat de rechtszaak geïnspireerd werd vanuit het humanitaire initiatief. Zowel in de procedurestukken ingediend door de Marshalleilanden, als in de *dissenting opinions* geleverd door bepaalde rechters, komen deze zienswijzen naar boven. Bepaalde rechters gaan toch kort in op de grond van de zaak, hoewel dit in het eigenlijke arrest niet aan de orde gekomen was.

In het inleidend procedurestuk wees men erop dat een coherent en beschaafd rechtssysteem geen onaanvaardbaar leed voor de mensheid kan aanvaarden.⁷²⁸ Een rechtmatige en duurzame wereld is gegrond op een universeel recht op overleving dat gegrond is op 'principes van menselijkheid', 'elementaire overwegingen van menselijkheid' 'en humanitair recht'.⁷²⁹ Er wordt dan ook expliciet gezegd dat het instellen van de procedure gebaseerd is op deze principes en dus zijn grond terugvindt in het humanitaire initiatief.⁷³⁰ Het feit dat het de Marshalleilanden zijn die een vordering instellen voor het Hof, is ook een voortvloeisel van het humanitaire initiatief. De verschrikkelijke ervaringen die de nucleaire tests, en de humanitaire- en milieu-impact die deze met zich meegebracht hebben, werden expliciet aangehaald door de Marshalleilanden.⁷³¹ Ook in het mondelinge pleidooi werd de nadruk gelegd op de verschrikkelijke effecten die de bevolking van de Marshalleilanden moet doorstaan als gevolg

⁷²⁴ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 156.

⁷²⁵ *Ibid.*

⁷²⁶ Second Conference on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons, *Marshall Islands Statement*, 13 Februari 2014, Nayarit, Mexico.

⁷²⁷ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, 272, §41; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, 569, §41; IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, 851, §44.

⁷²⁸ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Application, 4, §5.

⁷²⁹ *Ibid.*

⁷³⁰ *Ibid.*, 5, §6.

⁷³¹ *Ibid.*, 5-6, §§8 en 9.

van de nucleaire tests.⁷³² Het feit dat de conclusie controversieel was, bleek niet alleen uit de stemmingen van de conclusies van het arrest, maar ook uit de grote hoeveelheid verklaringen, *dissenting-* en *separate opinions* geleverd door de rechters van het Hof. Op twee rechters na, vond ieder lid van het Hof het nodig een toevoeging te leveren bij het arrest, wat de nadruk legt op de onenigheid die ook binnen het Hof bestond over de uitspraak.⁷³³ Bepaalde van die verklaringen of afwijkende meningen gaan kort in op de grond van de zaak en duiden op het humanitaire aspect ervan. Rechter BENNOUNA alludeert expliciet op de humanitaire reden van de vordering van de Marshalleilanden, die als kleine staat beroep deed op het IGH om rechtvaardigheid te bekomen zodat zijn bevolking niet nogmaals het leed hoeft mee te maken dat het reeds te verduren had gekregen.⁷³⁴ Ad Hoc rechter BEDJAOUI is teleurgesteld door de uitspraak die het Hof geveld heeft.⁷³⁵

171. De omvangrijkste *dissenting opinion* toegevoegd aan het arrest werd geredigeerd door Braziliaans rechter CANÇADO TRINDADE. In tegenstelling tot de andere rechters van het Hof gaat deze rechter zeer uitvoerig in op het ruime belang van ontwapening. Meer nog, hij gaat verder dan enkel het bespreken van de verplichting tot nucleaire ontwapening door tevens in te gaan op de legaliteit van kernwapens zelf. In zijn verklaring haalt CANÇADO TRINDADE zelfs expliciet het *humanitaire initiatief* aan als startpunt voor zijn analyse betreffende de legaliteit van kernwapens.⁷³⁶ Internationaal humanitair recht, evenals internationale mensenrechten, dienen als basis te liggen bij het beoordelen van de wettigheid van kernwapens.⁷³⁷ Zonder in te gaan op de vraag of India, Pakistan of het Verenigd Koninkrijk de verplichtingen onder het non-proliferatieverdrag al dan niet geschonden hebben vat CANÇADO TRINDADE de internationale toestand met betrekking tot ontwapening mooi samen. Hij was van oordeel dat mocht de huidige zaak ten gronde worden beoordeeld, het Hof een redenering diende te hanteren die verder gaat dan strikte interstatelijke behandeling van de problematiek.⁷³⁸ De focus dient gelegd te worden bij de mensen, de leden van de internationale gemeenschap, aansluitend bij het humanitaire initiatief.⁷³⁹ Nucleaire ontwapening is immers een issue van de mensheid op zijn geheel, of zoals CANÇADO TRINDADE het verwoordt: “*the raison d’humanité prevails over the raison d’État*”⁷⁴⁰. In een vorm van kritiek naar het Hof concludeert hij zijn *dissenting opinion* door aan te geven dat het Hof zowel bij het beoordelen van zijn bevoegdheid als bij het oordelen over de grond van de zaak overwegingen van menselijkheid in acht dient te nemen.⁷⁴¹ Dit zou mijns inziens een meer gewenste aanpak zijn, in tegenstelling tot de werkwijze van het Hof in zijn Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens. Daar werd de focus vooral op het statelijke aspect gelegd, in de zin dat het gebruik van kernwapens niet uitgesloten werd in extreme omstandigheden van zelfverdediging waarbij het overleven van de *staat* in het gedrang komt. Hoewel er geen uitspraak werd gedaan, hebben de zaken wel opnieuw de aandacht gevestigd op de zeer trage vooruitgang in de onderhandelingen betreffende ontwapening.⁷⁴²

⁷³² IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, Verbatim Record 2016/5, 9, §10; IGH, *Marshall Islands v. Pakistan*, zie *supra*, noot 12, Verbatim Record 2016/2, 10, §§5-7.

⁷³³ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 157.

⁷³⁴ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge BENNOUNA, 316.

⁷³⁵ IGH, *Marshall Islands v. United Kingdom*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge BEDJAOUI, 1121, §49.

⁷³⁶ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 381, §158.

⁷³⁷ *Ibid.*, 387, §176.

⁷³⁸ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 438, §323.

⁷³⁹ *Ibid.*

⁷⁴⁰ *Ibid.*, 439, §325.

⁷⁴¹ *Ibid.*, 440, §330.

⁷⁴² A. CANÇADO TRINDADE, zie *supra*, noot 403, 13-14.

2.3.3.3 Evaluatie van het Internationaal Gerechtshof

172. De rechtspraak van het IGH wordt gekenmerkt door een zekere vorm van terughoudendheid wanneer het op kernwapens aankomt. Het Hof zou lijden aan een vorm van *interstatelijke bijziendheid*, zijnde het exclusief focussen op de belangen van staten, zonder oog te hebben voor de subjecten van deze staten.⁷⁴³ In de *Nuclear Tests*-zaak van 1974 onthield het Hof er zich van uitspraak te doen over de vraag of Frankrijk in strijd met internationaal recht gehandeld had door kernproeven uit te voeren in de atmosfeer boven de Grote Oceaan. De redenering hierachter was dat er volgens het Hof geen conflict meer bestond als gevolg van de verklaring afgelegd door de Franse regering waarin ze de verbintenis had aangegaan geen verdere atmosferische tests meer uit te voeren. Het Hof was dan ook van oordeel dat geen verdere uitspraak vereist was.⁷⁴⁴ In 1995, na een toespraak van de Franse President, waarin die verklaarde opnieuw kernproeven uit te voeren, stelde Nieuw-Zeeland opnieuw een vordering in voor het IGH ter herziening van de uitspraak in 1974.⁷⁴⁵ Ook deze vordering werd door het IGH afgewezen omdat de mogelijkheid tot herziening enkel betrekking zou hebben op atmosferische tests, waar het nu om ondergrondse tests ging.⁷⁴⁶ Vervolgens werden twee verzoeken ingediend bij het Hof om een advies inzake de legaliteit van kernwapens te analyseren. Een eerste verzoek, ingediend door de WHO, werd afgewezen omdat de vraag niet relevant was in het kader van de activiteiten van deze organisatie.⁷⁴⁷ De volgende gelegenheid voor het Hof om uitspraak te doen over de materie van kernwapens kwam er in 1996. Ook in deze zaak gaf het Hof in feite geen eenduidig advies. Het Hof kon niet beslissen over de wettigheid of onwettigheid van nucleaire wapens. Er kwam dan ook kritiek op de werkwijze van het Hof en de juridische redeneringen die ze aangewend had.

173. Met de ontwapeningszaken kreeg het Hof nogmaals de mogelijkheid een significante bijdrage te leveren aan het kernwapendiscours. Via een totale ommekeer in haar rechtspraak betreffende het bepalen van de aanwezigheid van een conflict slaagde het Hof erin om ook in deze zaken geen uitspraak te doen. De vorige uitspraken betreffende nucleaire wapens in acht genomen was deze uitspraak dan ook niet geheel verrassend.⁷⁴⁸ Het IGH is er aldus niet in geslaagd haar verantwoordelijkheid op te nemen, een verantwoordelijkheid die ze tegenover de gehele internationale gemeenschap draagt. Mocht het Hof in de toekomst nog een opportuniteit krijgen zich met deze materie in te laten mag gehoopt worden op een meer gevoelige aanpak van het Hof, die een bijdrage kan leveren aan een materie die voor een kwetsbare internationale gemeenschap hoog op de agenda staat.⁷⁴⁹ Een nieuwe kans hoeft in theorie niet lang op zich te laten wachten. Niets belet de Marshalleilanden immers om een nieuwe vordering in te dienen voor het Hof. De Marshalleilanden zouden dan louter voordien de tegenpartijen op de hoogte moeten brengen, waarna het Hof ongetwijfeld over de grond van de zaak zou moeten oordelen.⁷⁵⁰ Het blijft echter koffiedik kijken naar de wijze waarop het Hof dergelijke hypothetische vordering zou aanpakken. In bepaalde *dissenting opinions* werd gealludeerd op de mogelijkheid een nieuwe vordering in te stellen.⁷⁵¹ Dit getuigt toch van een

⁷⁴³ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 381, §160.

⁷⁴⁴ IGH, *Nuclear Tests*, zie *supra*, noot 146, 271-272, §59.

⁷⁴⁵ IGH, *Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgement of 20 december 1974 in the Nuclear Tests (New Zealand v. France) Case*, 22 september 1995, *ICJ Rep.* 1995, 288.

⁷⁴⁶ *Ibid.*, 307, §68.

⁷⁴⁷ IGH, *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Advisory Opinion, July 8th, 1996, *ICJ Rep.* 1996, 66.

⁷⁴⁸ C. GRAY, zie *supra*, noot 721, 423.

⁷⁴⁹ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CANÇADO TRINDADE, 440, §331.

⁷⁵⁰ C. GRAY, zie *supra*, noot 721, 430-431.

⁷⁵¹ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge BENNOUNA, 315; IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge BEDJAOUI, 547, §78.

zekere wil, althans van bepaalde rechters, om zich uit te spreken over de grond van de zaak. Een vordering tegen het Verenigd Koninkrijk is echter niet langer mogelijk. Haar regering heeft immers zijn verklaring van facultatieve rechtsmacht aangepast en gesteld dat ze geen vordering aanvaarden gerelateerd aan nucleaire ontwapening of kernwapens, tenzij alle NWS daarmee akkoord gaan en een partij bij de procedure vormen.⁷⁵² De discussie over wat de exacte betekenis is van de verplichting uiteengezet in het Advies inzake de Legaliteit van Kernwapens kan dus nog even doorgaan.⁷⁵³

174. Een andere mogelijkheid zou erin bestaan dat de Algemene Vergadering het IGH verzoekt om een Advies inzake de ontwapeningsverplichtingen, gelijkaardig aan het Advies inzake Kernwapens van 1996. Tot op heden zijn er geen aanwijzingen dat de Algemene Vergadering hiertoe intenties heeft. Zowel de Algemene Vergadering als het IGH zouden op deze manier hun verantwoordelijkheid kunnen nemen die ze dragen tegenover de gehele internationale gemeenschap. Hoewel dergelijk advies geen bindende waarde zou hebben, zou het gezag dat hiervan uitgaat een significante impact kunnen hebben op het debat.

2.3.3.4 Conclusie

175. Het humanitaire initiatief heeft de discussie omtrent de legaliteit van kernwapens in het internationaal recht nieuw leven ingeblazen. De aandacht voor de effecten op humanitair vlak, evenals de aandacht voor milieuoverwegingen, hebben het Advies van het IGH opnieuw trachten te benaderen. Wanneer de basisprincipes van het internationaal humanitair recht geplaatst worden tegen het mogelijk gebruik van nucleaire wapens, kan geconcludeerd worden dat de principes het gebruik niet toelaten. De ICRC stelt hierover dat ze het zeer moeilijk vindt in te beelden hoe enig gebruik van nucleaire wapens verenigbaar kan zijn met de principes van internationaal humanitair recht, in het bijzonder met het discriminatiebeginsel, het principe van proportionaliteit en het voorzorgsbeginsel.⁷⁵⁴ Deze conclusie geldt zowel voor de traditionele, als de modernere, tactische nucleaire wapens.⁷⁵⁵ Waar er in dichtbevolkte gebieden zonder twijfel tot onwettigheid besloten kan worden, werd voor wat betreft afgelegen gebieden een *vermoeden van onwettigheid* van kernwapens voorgesteld.⁷⁵⁶

Wat milieuoverwegingen betreft, kan gesteld worden dat nieuw wetenschappelijk onderzoek tot de conclusie is gekomen dat *elk* gebruik van een existentiële bedreiging vormt voor de mensheid.⁷⁵⁷ Deze vaststellingen, samengenomen met de verdrags- en gewoonterechtelijke regelingen in verband met het milieu en gewapende conflicten, staan de zienswijze die de onwettigheid proclameert enkel bij. Deze moderne humanitaire zienswijzen, gekoppeld aan de maatschappelijk bewustzijn hiervan, gepromoot door o.a. de ICRC⁷⁵⁸ en ICAN hebben de druk tot het bereiken van een alomvattend, verdragsrechtelijk verbod zeker bevorderd.⁷⁵⁹ De ICRC speelt een grote rol in het promoten van het humanitair initiatief. De organisatie groeide met

⁷⁵² United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, *Declarations Recognizing the Jurisdiction of the Court as Compulsory*, 22 Februari 2017.

⁷⁵³ D. AMANN, "Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament", *AJIL* 2017, Vol. 111(2), (439) 446.

⁷⁵⁴ Council of Delegates of the International Red Cross and Red Crescent Movement, *Resolution Working Towards the Elimination of Nuclear Weapons*, Geneva, 26 november 2011, §§1-2.

⁷⁵⁵ L. MARESCA en E. MITCHELL, zie *supra*, noot 567, 644.

⁷⁵⁶ *Ibid*; D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 172-173.

⁷⁵⁷ R. SLADE, R. TICKNER en P. WYNN-POPE, zie *supra*, noot 511, 744.

⁷⁵⁸ P. MAURER, "Nuclear Weapons: Ending a Threat to Humanity", *IRRC* 2015, Vol. 97, 887-891.

⁷⁵⁹ R. SLADE, R. TICKNER en P. WYNN-POPE, zie *supra*, noot 511, 744.

betrekking tot nucleaire wapens van een neutrale organisatie naar een organisatie die uitdrukkelijker zijn mening en analyses deelde met de wereld.⁷⁶⁰ Op de Conferentie van Oslo riep de ICRC uitdrukkelijk op tot het bekomen van een instrument dat nucleaire wapens diende te verbieden, dit zou de enige wijze zijn om hun gebruik te vermijden.

2.3.4 Mensenrechtenoverwegingen

2.3.4.1 Algemeen

176. Zonder al te diep in te gaan op de nuances die het mensenrechtendiscours gedurende de laatste jaren gekend heeft, wenst deze titel kort in te gaan op het belang van mensenrechten in relatie met kernwapens. De beperkingen opgelegd door de mensenrechten met betrekking tot het gebruik van geweld en de verantwoordelijkheid voor onrechtmatig gebruik van geweld zijn zonder twijfel waardevol in de analyse van de wettigheid van nucleaire wapens.⁷⁶¹ De mensenrechten zijn immers potentieel van toepassing ongeacht of er sprake is van een gewapend conflict. De unieke kenmerken van kernwapens brengen met zich mee dat hun effecten over de landsgrenzen heen gaan, dus mogelijks los van waar het gewapend conflict heerst. In dat geval, waar een beroep op het internationaal humanitair recht niet mogelijk is, zou het voor slachtoffers mogelijk zijn zich te beroepen op de mensenrechten.⁷⁶² Regionale mensenrechtenhoven hebben reeds zaken aangehoord gerelateerd aan het gebruik van geweld, waardoor negatieve effecten van wapens voor een rechter ter oordeel gelegd kunnen worden.⁷⁶³ Hierin verschillen de mensenrechten met het humanitair recht, waar de implementatie van regels en principes vooral gebaseerd is op de *goodwill* van staten.⁷⁶⁴ Schendingen van mensenrechten zijn ook onderworpen aan het kritisch onderzoek van diverse instanties van de Verenigde Naties, zoals de Algemene Vergadering, de VN Veiligheidsraad en de VN Mensenrechtenraad.⁷⁶⁵ Een summiere behandeling van de impact van mensenrechten op de legaliteit van kernwapens is dus zeker aangewezen. De terughoudendheid die het IGH toont ten aanzien van het contentieux betreffende kernwapens heeft ertoe geleid dat het expliciet koppelen van de problematiek aan nucleaire wapens nog niet heeft plaatsgevonden. In de *Nuclear Tests*-case werden immers expliciet mensenrechtenargumenten opgeworpen om nucleaire tests te veroordelen, net zoals dit in het Advies inzake de Legaliteit van kernwapens gedaan werd met betrekking tot kernwapens zelf.

177. Over de toepassing van IHLR gedurende gewapende conflicten is reeds veel discussie gerezen in de doctrine. Internationale ontwikkelingen hebben er echter toe geleid dat algemeen wordt aanvaard dat mensenrechten relevant en toepasselijk zijn gedurende een gewapend conflict.⁷⁶⁶ Over de vraag hoe deze rechtstak zich verhoudt tot IHL, bestaat echter nog discussie.⁷⁶⁷ In zijn advies inzake de legaliteit van kernwapens stelde het IGH dat men

⁷⁶⁰ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 154.

⁷⁶¹ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518, 664.

⁷⁶² D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 173-174.

⁷⁶³ L. DOSWALD-BECK, "Human Rights and Nuclear Weapons", in G. NYSTUEN, S. CASEY-MASLEN en A. GOLDEN BERSAGEL (eds.), *Nuclear Weapons Under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, (435) 435 (hierna: L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763).

⁷⁶⁴ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 174.

⁷⁶⁵ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 435.

⁷⁶⁶ C. DE KOKER en T. RUYLS, "Foregoing *lex specialis*? Exclusivist v. Symbiotic Approaches to the Concurrent Application of International Humanitarian and Human Rights Law", *RBDI* 2016, Vol. 1, (240) 240 (hierna: C. DE KOKER en T. RUYLS, zie *supra*, noot 766).

⁷⁶⁷ C. DE KOKER en T. RUYLS, zie *supra*, noot 766, 242.

toepassing dient te maken van het *lex specialis*-principe, waardoor internationaal humanitair recht de voorrang zou genieten.⁷⁶⁸ Het Hof ging er hier verkeerdelijk van uit dat IHL steeds de *lex specialis* uitmaakt, waardoor er geen plaats was voor de toepassing van de mensenrechten. Later stelde het Hof deze zienswijze bij door te verklaren dat sommige rechten exclusief beheerst worden door IHL, andere door IHRL, en andere door beiden.⁷⁶⁹ In het laatste geval zal men interpretatieve problemen dienen op te lossen door gebruik te maken van het *lex specialis*-beginsel, waarbij de voorrang wordt gegeven aan de meer specifieke en gedetailleerde norm.⁷⁷⁰ In latere rechtspraak werd deze zienswijze nog eens bevestigd door het IGH.⁷⁷¹ De uitleg gegeven door het Hof is steeds algemeen van aard, ze geef geen indicatie welk set van normen de voorrang geniet.⁷⁷² Dit zal steeds *in concreto* bepaald moeten worden. Wat de mensenrechten betreft waarvan niet afgeweken kan worden, wordt aanvaard dat deze steeds van toepassing blijven gedurende een gewapend conflict.⁷⁷³

178. Een volgend punt van discussie betreft de *territoriale toepassing* van mensenrechten. In heel wat instrumenten wordt bepaald dat, om binnen de draagwijdte van een bepaald mensenrechteninstrument te vallen, een daad van een partij binnen diens jurisdictie dient te vallen.⁷⁷⁴ Dit wordt breed geïnterpreteerd, zodat naast het eigen territorium van de staat, ook gebieden daarbuiten, maar dewelke onder de *controle* van de staat in kwestie vallen, verstaan worden.⁷⁷⁵ De vraag stelt zich echter of dit het geval is wanneer een nucleaire aanval gericht wordt op een andere staat waar ze geen controle over heeft. In de doctrine wordt een teleologische interpretatie aangewend dit type aanvallen binnen de jurisdictie te omvatten.⁷⁷⁶ Een gepaste, effectieve en rechtvaardige interpretatie volgens het doel en object van de diverse mensenrechtenverdragen dient de notie 'jurisdictie' te interpreteren in een ruime zin, waardoor het gebruik van nucleaire wapens door een staat tegen een andere staat onder de jurisdictie van de aanvallende staat valt.⁷⁷⁷

2.3.4.2 Het recht op leven

179. Een eerste en wellicht meest relevante mensenrecht dat mogelijks toepassing vindt, is het *recht op leven*, hetwelk zowel een verdragsrechtelijk als een gewoonterechtelijk norm uitmaakt.⁷⁷⁸ Het Mensenrechtencomité van de VN bevestigde in haar algemeen commentaar dat het ontwerpen, testen, vervaardigen en gebruiken van nucleaire wapens behoort tot de grootste bedreigingen van het recht op leven.⁷⁷⁹ Het feit dat het Mensenrechtencomité zich inlaat met topics gerelateerd aan gewapende conflicten wijst ook op de groeiende connectie tussen beide rechtstakken.⁷⁸⁰ In haar Advies inzake Kernwapens ging het Hof niet in op de toepassing van het recht op leven en verwees gewoon naar de *lex specialis*-regel.⁷⁸¹ In de

⁷⁶⁸ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 240, §25.

⁷⁶⁹ IGH, *Palestinian Wall Advisory Opinion*, zie *supra*, noot 207, 178, §106.

⁷⁷⁰ J. WOUTERS, C. RYNGAERT, T. RUYLS en G. DE BAERE, zie *supra*, noot 590, 9.

⁷⁷¹ IGH, *Congo v. Uganda*, zie *supra*, noot 442, 242-243, §216.

⁷⁷² L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 437.

⁷⁷³ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 178.

⁷⁷⁴ *Ibid.*, 180.

⁷⁷⁵ IGH, *Palestinian Wall Advisory Opinion*, zie *supra*, noot 207, 179, §109.

⁷⁷⁶ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 183.

⁷⁷⁷ *Ibid.*, 183-184.

⁷⁷⁸ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518, 672.

⁷⁷⁹ UN Human Rights Committee, 23rd Session, *General Comment No. 14*, 1984, §4.

⁷⁸⁰ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 190.

⁷⁸¹ IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, 240, §25.

mondelinge verdediging voor het Hof werd nochtans de aandacht gevestigd op de relevantie van het recht op leven door de delegatie van Zimbabwe. Het wees erop dat nucleaire wapens het recht op leven schaden en dit niet alleen van mensen die op dat moment leefden, maar ook van toekomstige generaties.⁷⁸²

180. Sinds het Advies heeft de rechtspraak in verband met mensenrechten een evolutie gekend. Deze rechtspraak levert bepaalde visies op met betrekking tot het recht op leven die interessante inzichten kunnen opleveren als het om nucleaire wapens gaat. Ten eerste stelde het EHRM dat ook *verwondingen* als gevolg van het gebruik van geweld onder het recht op leven vallen.⁷⁸³ Zoals hierboven werd omschreven hebben mensen die de initiële explosie van een kernwapen overlijden te maken met zeer ernstige lichamelijke effecten straling, dewelke dus een schending van het recht op leven zou uitmaken.⁷⁸⁴ Verder wordt in regionale mensenrechtshoven een gelijkaardige standaard gebruikt voor het bepalen of het recht op leven geschonden is. Het EHRM maakt duidelijk dat het recht op leven geen bepaling is die duidelijk maakt wanneer men doelbewust iemand mag doden, maar een bepaling die duidelijk maakt wanneer geweld, dat mogelijks tot een doding kan leiden, gebruikt mag worden.⁷⁸⁵ Het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens (IAHRM) gebruikt eenzelfde standaard.⁷⁸⁶ Ze hanteert de vereiste dat het gebruik van geweld *absoluut noodzakelijk* moet zijn om een specifiek doel te bereiken.⁷⁸⁷ Om na te gaan of deze standaard nageleefd wordt, gaat het Hof na of voldoende voorzorgsmaatregelen werden genomen om zo veel mogelijk slachtoffers te vermijden. Wanneer men een bepaald wapen gebruikt, moet men dus ook rekening houden met de gevaren die met dit wapen gepaard gaan.⁷⁸⁸ Dit komt overeen met de standaard in IHL dat alle redelijke voorzorgsmaatregelen dienen te worden genomen voor de uitvoering van een aanval.⁷⁸⁹ In tegenstelling tot het internationaal humanitair recht wordt door het EHRM geen analyse gemaakt of het aantal burgerslachtoffers proportioneel is met het bereiken van het militaire doel.⁷⁹⁰ Het IAHRM maakt dergelijke analyse wel. Het hoog aantal slachtoffers als gevolg van een nucleaire aanval zal hoogstwaarschijnlijk deze standaard niet halen.⁷⁹¹ De unieke kenmerken van kernwapens maken het dermate moeilijk om alle redelijke voorzorgsmaatregelen te nemen, waardoor het gebruik ervan in strijd zou zijn met de het recht op leven.

181. Wat de gezondheidsgevolgen van een nucleaire explosie betreft, zouden de slachtoffers een vergoeding kunnen bekomen wanneer ze het causaal verband tussen de explosie en de gezondheidsgevolgen kunnen aantonen. Het EHRM oordeelde immers dat dit mogelijk was met betrekking tot de gevolgen van nucleaire tests uitgevoerd door het Verenigd Koninkrijk, al kon het causaal verband *in casu* niet aangetoond worden.⁷⁹² Uit de voorgaande analyse kan geconcludeerd worden dat het gebruik van nucleaire wapens moeilijk verenigbaar is met het recht op leven. De belangrijkste vaststelling is dat internationale mensenrechtshoven voornamelijk nagaan of voldoende moeite gedaan werd om het verlies van levens te vermijden of te beperken in gevallen waar potentieel dodelijk geweld niet

⁷⁸² IGH, *Advisory Opinion on the Legality of Nuclear Weapons*, zie *supra*, noot 237, Verbatim Record 1995/35, 28.

⁷⁸³ EHRM, *Benzer and Others v. Turkey*, Application no. 23502/06, 12 november 2013, 29-20, §143; EHRM, *Makaratzis v. Greece*, Application no. 50385/99, 20 december 2004, 25-26, §49.

⁷⁸⁴ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518, 673.

⁷⁸⁵ EHRM, *Ergi v. Turkey*, Application No. 66/1997/850/1057, 28 juli 1998, 24, §79(2) (hierna: EHRM, *Ergi v. Turkey*, zie *supra*, noot 785).

⁷⁸⁶ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 448.

⁷⁸⁷ EHRM, *Ergi v. Turkey*, zie *supra*, noot 785, 24, §79.

⁷⁸⁸ EHRM, *Isayeva v. Russia*, Application No. 57950/00, 6 juli 2005, 57, §189.

⁷⁸⁹ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 446.

⁷⁹⁰ *Ibid.*, 448; D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 187.

⁷⁹¹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 187.

⁷⁹² EHRM, *L.C.B. v. The United Kingdom*, Application No. 14/1997/798/1001, 9 juni 1998, 19, 39.

vermeden kan worden.⁷⁹³ Gedurende de ontwapeningszaken voor het IGH werd in lijn met het humanitair initiatief herhaaldelijk verwezen naar de schade veroorzaakt door radiatie van kernwapens, dewelke over de generaties heen gaat en aldus een willekeurige beroving van het leven uitmaakt.⁷⁹⁴ Door zich te onthouden uitspraak te doen in deze zaken laat het Hof een kans voorbij de mensenrechten expliciet toe te passen op kernwapens.

2.3.4.3 *Het recht op een menswaardige behandeling*

182. Het recht op een menswaardige behandeling, samenhangend met het verbod op foltering, onmenselijke en mensonterende behandeling reflecteert een van de meest fundamentele waarden die aan onze democratische samenleving ten grondslag ligt.⁷⁹⁵ Een afwijking van dit fundamenteel verbod is volgens de Europese rechtspraak dan ook niet mogelijk, zelfs niet in geval van noodtoestand wanneer het bestaan van de staat in het gedrang komt.⁷⁹⁶ De aandachtige lezer merkt hier duidelijk de tegenstelling met het standpunt van het IGH, dat stelde dat het gebruik van kernwapens mogelijks gerechtvaardigd kon zijn in uitzonderlijke omstandigheden van zelfverdediging, waar het voortbestaan van de staat in het gedrang komt.

183. Volgens de Europese rechtspraak dienen de mishandelingen een zekere graad van ernst te bereiken opdat ze onder het verbod zou vallen.⁷⁹⁷ Daarna maakt men een onderscheid of het om een situatie van foltering of onmenselijke of mensonterende behandeling gaat. Volgens de rechtspraak van het Hof wordt foltering gezien als zwaarder dan onmenselijke of mensonterende behandeling.⁷⁹⁸ Een onmenselijke behandeling wordt beschreven als zijnde een behandeling die ernstig leed veroorzaakt, weze het van mentale of fysieke aard, en in de gegeven omstandigheden onrechtmatig is.⁷⁹⁹ Een mensonterende behandeling is van dien aard dat ze geen respect toont voor de menselijke waardigheid van het slachtoffer.⁸⁰⁰ Van foltering wordt gesproken in het geval van *doelbewuste* onmenselijke behandeling, die ernstige pijn of leed veroorzaakt.⁸⁰¹ Verder, en daarvoor verwijst het Hof naar het VN Folterverdrag⁸⁰², dienen deze doelbewuste handelingen gesteld te zijn met het oog op het verkrijgen van informatie, het toebrengen van een bestraffing of het intimideren.⁸⁰³

Zoals hierboven uiteengezet, heeft het gebruik van kernwapens ook catastrofale gevolgen voor de overlevenden van de initiële explosie. Als gevolg van de explosie kunnen mensen blind worden, vreselijke brandwonden oplopen of te kampen krijgen met de pijnlijke, en vaak

⁷⁹³ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 459.

⁷⁹⁴ IGH, *Marshall Islands v. India*, zie *supra*, noot 12, Diss. Op. Judge CAÑADO TRINDADE, 391-392, §§188-189.

⁷⁹⁵ EHRM, *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Application No. 39630/09, 13 december 2012, 60-61, §195 (hierna: EHRM, *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, zie *supra*, noot 795).

⁷⁹⁶ *Ibid.*

⁷⁹⁷ EHRM, *Ireland v. United Kingdom*, Application No. 5310/71, 18 januari 1978, 58-59, §167; EHRM, *Selmouni v. France*, Application No. 25803/94, 28 juli 1999, 31, §100.

⁷⁹⁸ W. SCHABAS, *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2015, 174.

⁷⁹⁹ EHRM, *A. And Others v. United Kingdom*, Application No. 3455/05, 19 februari 2009, 56-57, §127.

⁸⁰⁰ EHRM, *East African Indians v. United Kingdom*, Application Nos. 4403/70-4419/70, 4422/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70-4478/70, 4501/70 en 4526/70-4530/70, Report Adopted by the Commission, 14 december 1971.

⁸⁰¹ EHRM, *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, zie *supra*, noot 795, 61, §197.

⁸⁰² Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 december 1984, UNTS, Vol. 1465, 85.

⁸⁰³ EHRM, *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, zie *supra*, noot 795, 61, §197.

ongeneselijke effecten van straling.⁸⁰⁴ Wat betreft nucleaire wapens lijkt geconcludeerd te mogen worden dat aan de vereisten om te spreken van een onmenselijke of mensonterende behandeling voldaan is. De effecten van kernwapens zijn zo verschrikkelijk, ongeacht het type nucleaire wapen, dat het moeilijk is een set mensenrechten in te beelden die het gebruik niet in strijd zou achten met het recht op een menswaardige behandeling.⁸⁰⁵ Wat foltering betreft, kan in ieder geval gesteld worden dat aan de vereiste dat ernstige pijn of leed voorhanden moet zijn, voldaan is. Wat betreft de bijzondere intentievereiste, wordt in de rechtsleer geargumenteed dat het gebruik van nucleaire wapens de bedoeling heeft om de bevolking en de regering te intimideren.⁸⁰⁶ Concluderend kan aldus gesteld worden dat het gebruik van een nucleair wapen in strijd zou zijn met het verbod op foltering, onmenselijke en mensonterende behandeling.

2.3.4.4 Conclusie

184. De toepasselijkheid van internationale mensenrechten legt een belangrijke beperkingen op met betrekking tot het gebruik van nucleaire wapens. In het bijzonder zouden het recht op leven en het verbod op foltering, onmenselijk en mensonterende behandeling geschonden worden bij het gebruik van kernwapens. Daarnaast zouden in subsidiaire orde diverse andere mensenrechten ingeroepen kunnen worden om deze vordering kracht bij te stellen.⁸⁰⁷ Zonder hier dieper op in te gaan kan verwezen worden naar de plicht die rust op staten om het leven en de waardigheid van haar burgers te waarborgen na een nucleaire catastrofe, evenals de beperkingen op het uitoefenen van economisch, culturele en sociale rechten die het gebruik van kernwapens met zich bij zou brengen.⁸⁰⁸ De mensenrechten bieden een redelijke kans op verantwoordelijkheid voor het gebruik van kernwapens, mocht het ooit zo ver komen.⁸⁰⁹ Het is immers mogelijk voor slachtoffers om schadevergoedingen te vorderen voor regionale mensenrechtshoven.⁸¹⁰ Natuurlijk dient vermeld te worden dat de toepasselijkheid van deze instrument afhangt van de ratificatie ervan door de betrokken staten of het bestaan van een overeenstemmende gewoonterechtelijke regel.⁸¹¹ De internationale mensenrechten bieden aldus een nuttige toegevoegde waarde aan de discussie betreffende de wettelijkheid van kernwapens, die het gebruik van nucleaire wapens maar moeilijk kunnen rechtvaardigen.

⁸⁰⁴ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 452.

⁸⁰⁵ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518, 674.

⁸⁰⁶ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 195.

⁸⁰⁷ *Ibid.*, 196 ev.

⁸⁰⁸ *Ibid.*, 204.

⁸⁰⁹ S. CASEY-MASLEN, zie *supra*, noot 518, 680.

⁸¹⁰ L. DOSWALD-BECK, zie *supra*, noot 763, 459.

⁸¹¹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 241-242.

Onderafdeling 3 Het Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens

3.1 Inleiding

185. De bezorgdheden omtrent de humanitaire consequenties van nucleaire wapens hebben de Algemene Vergadering aangezet tot de aanname van een Resolutie⁸¹². Dit instrument moest de internationale gemeenschap ertoe aanzetten voorstellen in te dienen om multilaterale onderhandelingen betreffende nucleaire ontwapening te starten.⁸¹³ Bij een volgende Resolutie⁸¹⁴, die specifiek verwijst naar de humanitaire consequenties van nucleaire wapens, zijn deze onderhandelingen effectief gestart. Het is niet overdreven te stellen dat het humanitaire initiatief een van de drijvende factoren was voor de totstandkoming van deze Resolutie.⁸¹⁵ Het ultieme product van deze onderhandelingen was de conclusie van het Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens. Het verdrag kan gezien worden als een 'effectieve maatregel' in de zin van artikel VI NPV. De conventie had niet de bedoeling gedetailleerde provisies in te voeren met betrekking tot ontwapeningsmaatregelen. Het beoogde de basisregels in verband met het niet gebruiken van kernwapens te codificeren in het licht van de humanitaire gevolgen van het gebruik van kernwapens, om zo bij te dragen aan de uiteindelijke verwezenlijking van een volledige ontwapening.⁸¹⁶ Het Verdrag is het eerste multilaterale ontwapeningsverdrag sinds de conclusie van het non-proliferatieverdrag, wat wijst op de belangrijkheid van deze conventie.⁸¹⁷

186. Het nieuwe verdrag werd sterk geïnspireerd door humanitaire overwegingen en de beoordeling dat het gebruik van nucleaire wapen desastreuze gevolgen heeft voor de mens en zijn natuurlijke omgeving.⁸¹⁸ Een en ander wordt reeds duidelijk wanneer de preambule van het verdrag onder de loep wordt genomen. De nadruk wordt gelegd op de consequenties van kernwapens en het feit dat de volledige eliminatie de enige wijze is waarop het gebruik onder elke omstandigheid vermeden kan worden. Het unieke karakter van nucleaire wapens, zoals ook door het IGH erkend werd, wordt hier ook aangehaald om te wijzen op de effecten die de straling heeft op de mensheid, de economie en het milieu. Op het einde van de preambule wordt een speciale vermelding gemaakt van de rol van de publieke opinie en onder andere de ICRC. Dit is opnieuw een manifestatie van het humanitaire initiatief in het verdrag. Het Verdrag treedt in werking negentig dagen nadat de 50ste staat het verdrag geratificeerd heeft. Dit is tot op heden nog niet het geval.⁸¹⁹ Hieronder wordt ten eerste de essentie van het verdrag uiteengezet, om daarna in te gaan op het effect van de conventie. Er bestaat immers heel wat kritiek in de doctrine en de internationale gemeenschap, mede omdat de nucleaire grootmachten het verdrag niet hebben geratificeerd en dat ook niet beogen te doen.

⁸¹² UNGA Resolutie 65/56, 8 december 2010.

⁸¹³ Beschikkende overweging nr. 9, UNGA Resolutie 65/56.

⁸¹⁴ UNGA Resolutie A/C.1/71/L.41, 4 oktober 2016.

⁸¹⁵ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 108, 156.

⁸¹⁶ J. BURROUGHS, "Key Issues in Negotiations for a Nuclear Weapons Prohibition Treaty", *ACT* 2017, Vol. 47(5), (6) 6.

⁸¹⁷ D. JOYNER, "The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons", *EJIL: Talk!*, 26 juli 2017, beschikbaar op: <https://www.ejiltalk.org/the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons/> (laatst geconsulteerd op 7 mei 2018) (hierna: D. JOYNER, zie *supra*, noot 817).

⁸¹⁸ D. RIETIKER, "New Hope for Nuclear Disarmament or "Much Ado About Nothing?", *Harvard ILJ* 2017, Vol. 59 (22) 23 (hierna: D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818).

⁸¹⁹ Het verdrag werd tot op 11 mei 2018 geratificeerd door 9 staten, (laatst geraadpleegd op 11 mei 2018) www.treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-9&chapter=26&clang=_en

3.2 Substantiële verdragsbepalingen

187. Hieronder zal beknopt worden ingegaan op de substantiële verdragsbepalingen. Daarbij wordt geen aandacht besteed aan de praktische bepalingen, maar voornamelijk aan de inhoudelijke provisiën van het verdrag. De inhoud van het verdrag heeft in essentie een dubbel doel. Ten eerste vestigt het een internationale norm die nucleaire wapens verbiedt, ten tweede vormt de conventie een vertrekpunt naar een wereld vrij van nucleaire wapens.⁸²⁰ Naast deze twee essentiële doelen bevat het verdrag een bepaling omtrent de bescherming van het milieu en hulp aan slachtoffers.

188. Wat de eerste doelstelling betreft is de eerste provisie essentieel. In een hele reeks verboden, waaronder het verbod op testen, ontwikkelen, produceren en overdragen van kernwapens, springt ongetwijfeld het verbod om kernwapens te gebruiken, of om ermee te dreigen, eruit (art. 1(d) NWC). Voor het eerste bestaat er dus een verdragsrechtelijke norm die het gebruik van nucleaire wapens expliciet verbiedt. Dit is een absoluut verbod, de provisie stelt immers dat de hele reeks verboden gelden in *elke* omstandigheid. Daaruit kan worden afgeleid dat het verbod niet alleen van toepassing is tegen andere partijen bij het verdrag, maar ook tegenover staten die het verdrag niet geratificeerd hebben, en tegen niet-statelijke actoren.⁸²¹

Een volgende interessante bepaling (art. 1(g) NWC) verbiedt het toelaten van stationering of installeren van enig nucleair wapen op het eigen grondgebied, of op eender welke andere plaats onder jurisdictie of controle van die staat. Dit is ongetwijfeld relevant voor België, dat kernwapens van de Verenigde Staten op zijn grondgebied stationeert.⁸²² In theorie zou hiermee ook een einde gemaakt moeten worden aan de discussie die bestond omtrent de betekenis van de artikelen I en II NPV, dat een verbod inhield op directe of directe wijze de controle van nucleaire wapens over te dragen (zie *supra*, nr. 22). Deze provisie is een van de redenen waarom België het verdrag niet ondertekend heeft. Geargumenteed kan ook worden dat deze stationering in strijd is met het dreigen met het gebruik van nucleaire wapens (art. 1(d) NWC). Het stationeren van kernwapens is immers essentieel voor de afschrikingsstrategie, die in essentie gebaseerd is op de *dreiging* met het mogelijke gebruik van kernwapens.⁸²³ Het verdrag zou ook transparantie in de nucleaire arsenalen en de evolutie in de grootte ervan ten goede moeten komen. Een verplichting geldt immers aan te geven welke wapens vernietigd werden en welke zich nog in de arsenalen bevinden (art. 2 NWC).

189. In uitvoering van de tweede doelstelling van het verdrag, zijnde het startpunt naar een wereld vrij van nucleaire wapens, werden ook enkele maatregelen genomen. Staten die *na* de datum van conclusie van het Verdrag (7 juli 2017) nucleaire wapens bezaten of controleerden, maar *voor* de inwerkingtreding van het Verdrag hun nucleair programma en de relevante infrastructuur die daarmee gepaard ging afbouwden, dienen een akkoord te bekomen met de competente internationale organisatie om deze onomkeerbare maatregelen te verifiëren (art. 4.1 NWC). Het vervolg van deze bepaling verplicht staten, wanneer ze partij worden bij het verdrag, om onmiddellijk hun kernarsenaal te de-operationaliseren en dit tegen een datum die door de partijen bepaald zal worden en die wettelijk verbindend is (art. 4.2 NWC). Deze provisie wou tegemoetkomen aan de situatie die vandaag gekend is, waarbij geen einddatum

⁸²⁰ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 24.

⁸²¹ *Ibid.*, 25.

⁸²² T. SAUER, "Ceci n'est Pas Une... American Nuclear Weapon in Belgium", *European Security* 2014, Vol. 23(1), (58) 58-72.

⁸²³ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 24.

voor nucleaire ontwapening bestaat. Staten, zoals België, die kernwapens op hun grondgebied hebben, dienen ook over te gaan tot een prompte verwijdering ervan (art. 4.4 NWC).

190. De bepaling gerelateerd aan de bescherming van het milieu en de hulp aan slachtoffers is duidelijk het resultaat van de humanitaire- en milieuoverwegingen die aan het verdrag ten grondslag liggen.⁸²⁴ Wat de hulp aan slachtoffer betreft, bestaat een verplichting om slachtoffers van nucleaire tests, of het gebruik aan kernwapens gepaste hulp te bieden en dit zonder enige vorm van discriminatie. Deze hulp bestaat uit medische-, psychologische- en hulp met de rehabilitatie (art. 6.1 NWC). Het milieu dat getroffen werd door radioactieve pollutie dient het voorwerp uit te maken van alle nodige en gepaste saneringsmaatregelen (art. 6.2. NWC).

3.3 Impact van het Verdrag

3.3.1 Bouwsteen voor internationaal gewoonterecht

191. Op het eerste gezicht lijkt de conclusie van dit verdrag een positieve zaak uit te maken om nucleaire ontwapening te bekomen. Vanuit bepaalde doctrine wordt echter geargumenteed dat het verdrag een negatieve impact zou hebben op het internationaal recht, en tot situaties van misbruik zou leiden.⁸²⁵ Inderdaad kunnen vragen gesteld worden bij de consequenties van de afwezigheid van de kernmogendheden bij de onderhandelingen, evenals de afwezigheid van hun intenties om het verdrag te ondertekenen en te ratificeren. De inwerkingtreding van het verdrag mag dan wel historisch zijn in die zin dat er voor het eerst een juridische norm zal bestaan die kernwapens verbiedt. De vraag stelt zich echter wat de waarde van deze norm is wanneer kernmogendheden deze niet aanvaarden. Het niet deelnemen aan de onderhandelingen en te kennen geven het verdrag niet te ondertekenen maakt een inbreuk uit van de verplichting opgenomen in het non-proliferatieverdrag om te goeder trouw onderhandelingen na te streven. Het valt aldus af te wachten hoe de internationale gemeenschap daarop zal reageren op de volgende herzieningsconferentie van het NPV in 2020.⁸²⁶

Het IGH heeft in zijn rechtspraak aanvaard dat een verdrag een norm-creërend karakter kan hebben. Hierdoor kan een bepaalde regel deel uitmaken van het internationaal gewoonterecht en daardoor de gehele internationale gemeenschap binden, inclusief de staten die het verdrag niet ondertekenden.⁸²⁷ Wanneer een groot aantal landen het verdrag ondertekent, kan dit een quasi-universele ratificatie tot gevolg hebben, waardoor alle staten gebonden zijn als gevolg van het internationaal gewoonterecht.⁸²⁸ Deze mogelijkheid tot het verkrijgen (of versterken) van een gewoonterechtelijk karakter is de eerste impact van het verdrag. Regels neergelegd in een multilateraal verdrag kunnen echter slechts aanleiding geven tot de vorming van internationaal gewoonterecht indien zij bevestiging vinden in de praktijk van staten die geen partij zijn bij het desbetreffende verdrag.⁸²⁹ Hier bevindt zich mogelijks het pijnpunt, gezien de positie die kernmogendheden en hun bondgenoten innemen. Uit de rechtspraak van het IGH

⁸²⁴ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 29.

⁸²⁵ M. ONDERCO, "Why Nuclear Weapon Ban Treaty is Unlikely to Fulfil its Promise, *Global Affairs* 2017, (1) 2 (hierna: M. ONDERCO, zie *supra*, noot 825).

⁸²⁶ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 29.

⁸²⁷ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 41-42, §§71-72.

⁸²⁸ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 26.

⁸²⁹ T. RUYTS, zie *supra*, noot 163, 44.

volgt dat de statenpraktijk, als onderdeel voor de totstandkoming van gewoonterecht, uitgeoefend moet worden door staten wiens belangen in het bijzonder geraakt worden.⁸³⁰ Een traditionele benadering zou tot de conclusie leiden dat het ontbreken van de nucleaire staten tot gevolg zou hebben dat er geen gewoonterechtelijke regel kan ontstaan wegens het ontbreken van deze essentiële staten.⁸³¹ Vanuit de vernieuwde inzichten voortvloeiend uit het humanitaire initiatief kan geargumenteed worden dat deze zienswijze verouderd is. Naast de staten die de wapens bezitten, zijn de staten die het risico lopen van de humanitaire gevolgen van het gebruik van deze wapens, zijnde de gehele internationale gemeenschap, belangrijke spelers geworden in de discussie (zie *supra*, nr. 75).⁸³²

192. Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten hebben na de conclusie van het Verdrag een formele verklaring afgelegd waarin ze hun intentie meedeelden het verdrag niet te zullen ratificeren en daardoor niet gebonden zijn door de verplichtingen die eruit zullen voortvloeien.⁸³³ Ze ontkennen ook expliciet de mogelijkheid dat het verdrag bijdraagt tot het internationaal gewoonterecht. Dergelijke verklaringen kunnen relevant zijn in het kader van de toepassing van de regel van ‘*voortdurend verzet*’. Volgens deze regel kunnen staten aan de bindende werking van een gewoonterechtelijke regel ontsnappen wanneer ze zich van bij aanvang op een voortdurende wijze hebben verzet tegen de totstandkoming van een regel.⁸³⁴ In de verklaring ontkent men niet dat het gewoonterecht niet van toepassing zou zijn op de staten in kwestie, doch dat een gewoonterechtelijke regel niet bestaat en het verdrag het bestaan ook niet in de hand zou werken. De toepassing van de regel van voortdurend verzet kan echter enkel tot gevolg hebben dat de gewoonterechtelijke regel niet van toepassing is op de staat in kwestie, niet dat de regel niet zou bestaan.⁸³⁵ Het beste scenario voor de landen die de verklaring aflegden zou dus zijn dat enkel zij niet gebonden zijn door de norm. Bovendien is het belangrijk te benadrukken dat de regel van voortdurend verzet niet van toepassing is op regelen van *jus cogens* (normen die erkend en aanvaard zijn door de internationale gemeenschap van staten in zijn geheel en waarvan geen afwijking mogelijk is⁸³⁶).⁸³⁷ Hierboven werd geargumenteed dat de verplichting tot ontwapening en het verbod op nucleaire wapens een gewoonterechtelijk karakter hebben. Wanneer men ook zou mogen concluderen dat dit verbod een regel van *jus cogens* uitmaakt, zou de verklaring maar weinig waarde hebben.

3.3.2 Effectiviteit van het ontwapeningsluik

193. Wat het ontwapeningsluik van het verdrag betreft, rijzen ook enkele belangrijke vragen. Ten eerste dienen de ontwapeningsmaatregelen getroffen door de staten geverifieerd te worden door een competente internationale organisatie. Het nagaan of staten de verdragsbepalingen effectief naleven is het belangrijkste element om te verifiëren of de

⁸³⁰ IGH, *North Sea Continental Shelf*, zie *supra*, noot 300, 43, §74.

⁸³¹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 26.

⁸³² M. BREHM, “Whose Security is it anyway? Towards a Treaty Prohibition of Nuclear Weapons”, *EJIL: Talk!*, 31 mei 2016, beschikbaar op: www.ejiltalk.org/whose-security-is-it-anyway-towards-a-treaty-prohibition-of-nuclear-weapons/.

⁸³³ Joint Press Statement from the Permanent Representatives to the United Nations of the United States, United Kingdom and France Following the Adoption of a Treaty Banning Nuclear Weapons, New York, 7 juli 2017.

⁸³⁴ T. RUYS, zie *supra*, noot 163, 46.

⁸³⁵ O. ELIAS, “Persistent Objector”, *MPEPIL*.

⁸³⁶ T. RUYS, zie *supra*, noot 163, 241.

⁸³⁷ J. GREEN, *The Persistent Objector Rule in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 189.

maatregelen van ontwapening effectief zijn of niet.⁸³⁸ Er bestaat onduidelijkheid over welke organisatie deze opdracht zal uitoefenen. Hoewel het IAA veruit de meeste expertise bezit in nucleaire zaken, houdt het zich tot op heden niet bezig met ontwapeningszaken. De macht en expertise van de organisatie zou dus significant moeten uitbreiden, willen ze deze bevoegdheid kunnen uitoefenen.⁸³⁹ Geargumenteed wordt ook dat het niet realistisch zou zijn te verwachten dat de kernmogendheden deze akkoorden zouden afsluiten, gezien het voordeel dat zou ontstaan voor 'valsspellers'. Wanneer iedereen zich overgeeft aan de bevoegde organisatie, zou de staat die in het geheim toch een nucleair programma voert het meest voordeel hebben.⁸⁴⁰ Auteurs die dergelijke zienswijze bepleiten hebben niet helemaal ongelijk. Mijns inziens blijven deze auteurs echter nog te veel vasthouden aan het *deterrence*-perspectief van nucleaire wapens, eerder dan het *humanitaire* perspectief. De wil tot het naleven van de gesloten akkoorden zal dus afhangen van de politieke wil om afstand te nemen van tactisch-nucleaire overwegingen en aan te sluiten bij het humanitaire initiatief. Gezien de verklaringen die Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten hebben afgelegd lijkt de kans momenteel vrij klein dat dergelijke akkoorden gesloten zullen worden.⁸⁴¹ In het kader van de verplichtingen die voor *alle* staten voortvloeien uit het non-proliferatieverdrag kan hier gesteld worden dat staten die het verdrag niet zullen ratificeren en niet deelnamen aan de onderhandelingen deze verplichtingen schenden. Aangezien deze verbintenissen op de gehele internationale gemeenschap vallen, schenden zowel de kernmogendheden als hun niet-nucleaire bondgenoten de relevante verdragsbepaling.

Ten tweede kunnen ook bedenkingen worden gemaakt bij de controle op de naleving van de verdragsprovisies. De sanctionering van een schending zou in grote mate kunnen geschieden door het ingrijpen van de VN Veiligheidsraad. Wanneer de overtreder een lid, of een bondgenoot, van een van de permanente leden van de Veiligheidsraad zou zijn, zal het vetorecht bijna zonder twijfel worden uitgeoefend. Op deze manier zou de effectiviteit van het instrument in het gedrang komen, waardoor geen afdwinging bewerkstelligd kan worden, of zouden staten aangewezen zijn unilateraal actie te ondernemen.⁸⁴²

3.3.3 Einde van het nucleair NAVO-bondgenootschap?

194. Het nieuwe verdrag brengt een dilemma mee voor de NAVO-bondgenoten. Zij dienen in essentie de keuze te maken tussen enerzijds het ondersteunen van het verbod op nucleaire wapens, waarmee ze tegelijk het beleid van de NAVO in vraag stellen, of het verdrag niet te ondersteunen, waardoor de druk op de kernmogendheden verzwakt wordt.⁸⁴³ Zoals hierboven vermeld werd, zijn alle staten verplicht te goeder trouw effectieve maatregelen na te streven met het oog op algemene en volledige nucleaire ontwapening, en dit ook te bereiken. Een keuze dient aldus gemaakt te worden tussen deze verplichtingen na te leven en vast te houden aan het decennia-oude nucleaire aspect van het NAVO-bondgenootschap.⁸⁴⁴ In de huidige situatie lijken de staten de tweede optie te prefereren. Ook België lijkt niet te geloven in een

⁸³⁸ M. ONDERCO, zie *supra*, noot 825, 4.

⁸³⁹ M. ONDERCO, zie *supra*, noot 825, 5.

⁸⁴⁰ *Ibid.*

⁸⁴¹ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 29.

⁸⁴² D.A. KOPLOW, "You're Gonna Need a Bigger Boat: Alternatives to the UN Security Council for Enforcing Nuclear Disarmament and Human Rights", *Harvard Human Rights Journal* 2016, Vol. 29, (135) 136.

⁸⁴³ T. SAUER, "How Will NATO's Non-Nuclear Members Handle the UN's Ban on Nuclear Weapons?", *Bulletin of the Atomic Scientists* 2017, Vol. 73(3), (177) 177.

⁸⁴⁴ *Ibid.*, 178; D. JOYNER, zie *supra*, noot 817.

algeheel verbod op nucleaire wapens. Op een lezing georganiseerd door de Vereniging voor de Verenigde Naties en Leuven Centre for Global Governance Studies werd dit al te meer duidelijk. S. SCHELSTRAETE, werkzaam op het departement ontwapening en non-proliferatie bij de FOD Buitenlandse Zaken, stelde duidelijk dat België niet gelooft in een algemeen verbod. Het ontbreken van de kernmogendheden zou een succesvol verdrag in de weg staan en een verbod zou niet kunnen vermijden dat kernwapens mogelijk gebruikt worden. Beide argumenten zijn mijns inziens niet echt overtuigend. Hier ligt ook de meerwaarde van het humanitair initiatief. Wanneer regeringen niet snel actie ondernemen, dan zullen individuele burgers, parlementairen, niet-gouvernementele organisaties en diverse andere actoren de nadruk kunnen leggen op wat er op het spel staat.⁸⁴⁵

3.4 Concluderende opmerkingen

195. Het Verdrag is ongetwijfeld een mijlpaal in het bereiken van een wereld zonder nucleaire wapens. Het draagt bij tot de internationale stigmatisering en afkeuring van nucleaire wapens, waardoor het behouden en ontwikkelen van kernwapens voor de kernmogendheden minder aantrekkelijk wordt, ook al wensen ze geen deel te nemen aan het verdrag.⁸⁴⁶ Aan de andere kant is het onvermijdelijk dat vragen betreffende uitlegging en interpretatie zullen rijzen.⁸⁴⁷ Geconcludeerd kan aldus worden dat het verdrag ongetwijfeld een impuls zal geven die de creatie van internationaal gewoonterecht ten goede zal komen. Hetzelfde kan gezegd worden wat de impuls voor de ontwapeningsonderhandelingen betreft. Verplichtingen die voortkomen uit andere instrumenten, zoals de verplichting voor NNWS geen nucleaire wapens te vervaardigen, worden alleen versterkt door dit nieuwe instrument.⁸⁴⁸ Af te wachten valt hoe de kernmogendheden zich in de toekomst zullen opstellen ten aanzien van dit verdrag en of het humanitaire initiatief en de publieke opinie genoeg kunnen inspelen op deze staten, zodoende hen toch te 'dwingen' aan te sluiten bij dit instrument.

De rol van internationale non-gouvernementele organisaties en de algemene publieke opinie werd expliciet erkend door de Algemene Vergadering en zal ongetwijfeld nog van groot belang blijken.⁸⁴⁹ Het humanitaire initiatief heeft vernieuwde interesse opgewekt in nucleaire ontwapening binnen de internationale gemeenschap. De ondertekening van het verdrag door steeds meer landen zal deze interesse enkel meer opwakkeren en zo het *momentum* kracht bijstellen.⁸⁵⁰ De voorbereidende documenten naar aanleiding van de herzieningsconferentie van 2020 die de Verenigde Staten⁸⁵¹ heeft aangenomen focussen mijns inziens nog te veel op strategische overwegingen. Van het nieuwe verdrag wordt ook geen gewag gemaakt en de humanitaire aanpak laat men onverlet. Dit wijst erop dat beleidsoverwegingen gesteund op de *deterrence*-strategie nog steeds een obstakel zijn voor het bereiken van een wereld zonder nucleaire wapens. De visie dat ontwapening gezien moet worden als iets wat unilateraal voordeel moet opleveren, eerder dan een gemeenschappelijk voordeel voor de gehele internationale gemeenschap uitmaakt, overheerst nog te veel.⁸⁵² Ongetwijfeld zal

⁸⁴⁵ R. JOHNSON, zie *supra*, noot 246, 193.

⁸⁴⁶ B. FIHN, zie *supra*, noot 515, 21-22.

⁸⁴⁷ D. RIETIKER, zie *supra*, noot 818, 31.

⁸⁴⁸ T. DUNWORTH, zie *supra*, noot 217, 606.

⁸⁴⁹ UNGA Res. 70/48, zie *supra*, noot 577.

⁸⁵⁰ T. SAUER, "It's Time to Outlaw Nuclear Weapons", *The National Interest*, 18 april 2016.

⁸⁵¹ 2020 Review Conference Prep. Com., Working Paper Submitted by the United States of America, Geneva, 18 april 2018, *UN Doc. NPT/CONF.2020/PC.II/WP.30*.

⁸⁵² S. LODGAARD, zie *supra*, noot 551, 198.

gedebatteerd worden vanuit een humanitaire invalshoek, diverse studies ingediend hebben hier immers betrekking op.⁸⁵³ Het feit dat het nieuwe verdrag als een implementatie van art. VI NPV gezien wordt, zou mogelijks ook bevestigd kunnen worden op de conferentie.⁸⁵⁴ Finale documenten die aldaar aangenomen worden dienen echter bij consensus besloten te worden, waardoor het hoogst onvoorspelbaar is of dergelijk document effectief zal worden aangenomen.

⁸⁵³ 2020 Review Conference Prep. Com., Humanitarian Consequences of Nuclear Weapons, Geneva, 9 maart 2018, *UN Doc. NPT/CONF/2020/PC.II/WP.9*; 2020 Review Conference Prep. Com., Nuclear Weapons and Security a Humanitarian Perspective, Geneva, 12 maart 2018, *UN Doc. NPT/CONF/2020/PC.II/WP.10*.

⁸⁵⁴ D. JOYNER, zie *supra*, noot 817.

Afdeling 4 Conclusie

196. Het debat omtrent de draagwijdte van artikel VI NPV bestond reeds voor het verdrag geconcludeerd werd en bestaat tot op heden nog steeds. In deze scriptie werd getracht deze provisie te ontleden en de diverse aspecten waaruit ze opgebouwd is uiteen te zetten. De ontwapeningsverplichting rust op alle verdragspartijen bij het Non-Proliferatieverdrag. Verder werd getracht argumenten aan te brengen die het gewoonterechtelijk karakter van deze verplichting ondersteunen. Mijns inziens vallen enkele overtuigende argumenten naar voren te brengen die deze stelling kracht bijzetten. Het gewoonterechtelijke karakter wordt nog stelselmatig betwist door de belanghebbende staten. Deze discussie zal in de toekomst niet gaan liggen, maar het betwisten van het gewoonterechtelijk karakter wordt wel steeds moeilijker.

Een analyse met betrekking tot de substantiële inhoud van de verplichting brengt mij ertoe te concluderen dat alle kernmogendheden deze obligaties niet naleven, ook al beweren velen dit wel te doen. De verdragsrechtelijke verplichting werd geanalyseerd dubbel van aard te zijn, een verplichting te goeder trouw onderhandelingen te voeren en een verplichting daaruit ook een resultaat te verkrijgen. Handelingen stellen die ingaan tegen de geest en het doel van de verdragsbepaling, zoals het moderniseren van kernarsenalen of het niet-deelnemen aan onderhandelingen op internationale fora, maken een schending uit van de provisie. Naast de kernmogendheden zijn diverse andere staten ook niet zonder schuld. De verantwoordelijkheid tot nucleaire ontwapening is er ene van de gehele internationale gemeenschap, minstens de partijen van het non-proliferatieverdrag, zoals door het IGH werd bevestigd. Door onder andere niet deel te nemen aan de onderhandelingen met betrekking tot het VN-Verdrag betreffende het Verbod op Kernwapens en dit verdrag na zijn concludering niet te ondertekenen en ratificeren handelen alle staten, ongeacht hun nucleaire status, niet in overeenstemming met hun internationaalrechtelijke verplichtingen. Ook de aanhoudende weigering van bepaalde staten de CTBT niet te ratificeren, hetgeen de inwerkingtreding van het instrument verhindert, maakt een schending uit van de provisie. Enkel wanneer deze weigering niet ten kwade trouw gebeurt, en de staten hun positie substantieel kunnen staven, is de bepaling mogelijks niet geschonden. Het IGH besloot omtrent deze materie haar verantwoordelijkheid niet op te nemen. Ze verwierp de ontwapeningszaken van de Marshalleilanden omwille van procedurele gronden, een flauw excuus om geen uitspraak ten gronde te moeten doen. Dit werk trachtte de krijtlijnen van de verplichting tot nucleaire ontwapening steviger in te kleuren, toch is de discussie hiermee niet afgerond. Het is dan ook vol spanning uitkijken naar de volgende herzieningsconferentie van het NPV. Hierop zullen de verdragspartijen de provisie verder invulling geven.

197. Dat het wettelijk statuut van nucleaire wapens onlosmakelijk verbonden is met de verplichting tot ontwapening in het non-proliferatieverdrag werd in deze scriptie duidelijk. Het besluiten van een internationaalrechtelijk instrument dat kernwapens onwettig verklaart en onder andere hun gebruik en bezit verbiedt, kan gezien worden als een effectieve maatregel in de zin van artikel VI NPV. Dit verband verantwoordt de hierboven uitvoerig uiteengezette analyse betreffende de legaliteit van kernwapens. Daaruit kan geconcludeerd worden dat het gebruik van, of het dreigen met *alle* vormen van kernwapens, fundamenteel haaks staat op diverse kardinale principes van internationaal humanitair recht en de internationale mensenrechten. In het bijzonder het verbod op willekeurige aanvallen, het discriminatiebeginsel en het verbod om onnodig leed te veroorzaken zijn niet verenigbaar met het gebruik van nucleaire wapens. Deze onverenigbaarheid geldt zowel voor de klassieke

kernwapens, als voor de moderne, tactische nucleaire wapens. Een wettelijke lacune bestaat mijns inziens dus niet. Het argument dat dergelijk hiaat wel zou bestaan, hoewel niet correct, kan opgevangen worden door gebruik te maken van de Martensclausule. Inderdaad is het moeilijk te argumenteren hoe nucleaire wapens niet in strijd zouden zijn met gevestigde gewoonte, de principes van menselijkheid en de voorschriften van publiek bewustzijn, een realiteit waarop het *humanitair initiatief* nog meer licht heeft geworpen. Wat niet uitdrukkelijk verboden is, hoeft dus niet langer toegelaten te worden.

Ondertussen werd een internationaalrechtelijk document aangenomen dat kernwapens expliciet verbiedt. De conclusie hiervan is een grote stap vooruit in het bereiken van een wereld zonder kernwapens, hoewel het document ook veel kritiek krijgt. Zowel de plicht tot ontwapening, als het verbod op kernwapens zullen ongetwijfeld kracht bijgezet worden. De precieze impact van het verdrag en de complicaties die zullen optreden, vallen nog af te wachten. De inwerkingtreding van de conventie zal een mijlpaal uitmaken in de strijd tegen kernwapens.

198. Doorheen deze scriptie werd herhaaldelijk verwezen op de meerwaarde van het humanitaire initiatief, een stroming die de nadruk legt op de catastrofale gevolgen van kernwapens voor de mensheid, eerder dan op strategische overwegingen. Dat het debat betreffende ontwapening en kernwapens het laatste decennium nieuw leven werd ingeblazen, is ongetwijfeld de verdienste van het humanitaire initiatief. Op politiek vlak werden diverse conferenties georganiseerd waar de internationale gemeenschap nogmaals met de neus op de feiten werd gedrukt: kernwapens zijn niet te verzoenen met de basisprincipes van internationaal humanitair recht en hun gebruik brengt catastrofale gevolgen mee voor de mensheid en haar leefmilieu. Op wettelijk vlak heeft het humanitair initiatief geleid tot de conclusie van het VN-Verdrag betreffende het Verbod op Nucleaire Wapens, dat expliciet verwijzingen opneemt naar de humanitaire impact van kernwapens. Ook het IGH kreeg de opportuniteit zich in te laten met de materie en het humanitaire initiatief te verankeren in haar rechtspraak. Het ontbrak het Hof echter de moed om dit ook effectief te doen. Men kan enkel hopen dat wanneer opnieuw dergelijke vordering voor het Hof gebracht zal worden, of de Algemene Vergadering verzoekt om een Advies, het Hof deze moed wel kan etaleren.

199. De verwezenlijking van het humanitair initiatief is mijns inziens dubbel. Ten eerste bracht ze het ontwapeningsdebat opnieuw op de voorgrond. Ten tweede heeft ze de focus trachten te verschuiven, weg van een interstatelijk perspectief, naar een visie waar de mensheid centraal staat. Deze nieuwe wind in het internationaal debat mag dan wel heel wat vooruitgang gekend hebben, de ultieme doelstelling is nog niet bereikt. Het komt er in de toekomst op aan het humanitaire initiatief verder na te streven en zowel staten als de internationale gemeenschap in haar geheel nog meer bewust te maken van de humanitaire gevolgen van kernwapens, om zo nog meer druk op staten te leggen. Internationale organisaties zoals de ICRC en ICAN zullen hierin ongetwijfeld een grote rol blijven spelen. In 2017 werden de inspanningen die ICAN geleverd heeft met het oog op het bereiken van het VN-Verdrag bekroond met de Nobelprijs voor de Vrede. Men kan enkel hopen dat deze symbolische prijs een verbode is van een nog grotere impact van het humanitaire initiatief in de toekomst.

Afdeling 5 Lijst van Rechtspraak, wetgeving en verwante documenten

Onderafdeling 1 Rechtspraak

Internationale Rechtspraak

PIGH

PIGH, *Competence of the ILO to Regulate Agricultural Labour*, Advisory Opinion, 12 augustus 1922, Series B, No. 2, pp. 8-43.

PIGH, *The Case of the SS Lotus* (France v. Turkey), 7 september 1927, Series A, No. 10, pp. 1-33.

IGH

IGH, *North Sea Continental Shelf* (Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands), February 20th, 1969, *ICJ Rep.* 1969, 3-56.

IGH, *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom v. Iceland), July 25th, 1974, *ICJ Rep.* 1974, 3-44.

IGH, *Nuclear Tests* (Australia v. France), December 20th, 1974, *ICJ Rep.* 1974, 253-274.

IGH, *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the World Health Organisation and Egypt*, Advisory Opinion, December 20th, 1980, *ICJ Rep.* 1980, 73-98.

IGH, *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada v. United States of America), January 20th, 1982, *ICJ Rep.* 1982, 246-352.

IGH, *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), June 27th, 1986, *ICJ Rep.* 1986, 392-443.

IGH, *Frontier Dispute* (Burkina Faso v. Republic of Mali), December 22nd, 1986, *ICJ Rep.* 1986, 573, 554-651.

IGH, *Territorial Dispute* (Libyan Arab Jamahiriya v. Chad), February 3rd, 1994, *ICJ Rep.* 1994, 6-41.

IGH, *Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgement of 20 december 1974 in the Nuclear Tests (New Zealand v. France) Case*, 22 september 1995, *ICJ Rep.* 1995, 288-308.

IGH, *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Advisory Opinion, July 8th, 1996, *ICJ Rep.* 1996, 66-85.

IGH, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, July 8th, 1996, *ICJ Rep.* 226-267.

IGH, *Gabčíkovo-Nagymaros* (Hungary v. Slovakia), September 25th, 1997, *ICJ Rep.* 1997, 7-84.

IGH, *Kasikili/Sedudu Island* (Botswana v. Namibia), December 13th, 1999, *ICJ Rep.* 1999, 1045-1109.

IGH, *Avena and Other Mexican Nationals* (Mexico v. United States of America), March 31st, 2004, *ICJ Rep.* 2004, 12-73.

IGH, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, July 9th, 2004, *ICJ Rep.* 2004, 136-203.

IGH, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), February 26th, 2007, *ICJ Rep.* 2007, 43-240.

IGH, *Dispute Regarding Navigational and Related Rights* (Costa Rica v. Nicaragua), July 13th, 2009, *ICJ Rep.* 2009, 213-272.

IGH, *Maritime Dispute* (Peru v. Chile), January 27th, 2014, *ICJ Rep.* 2014, 3-74.

IGH, *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. India), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 255-278.

IGH, *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. Pakistan), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 552-574.

IGH, *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. United Kingdom), October 5th, 2016, *ICJ Rep.* 2016, 833-857.

ICTY

ICTY, *Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al.*, Judgement of January 14th, 2000, Case IT-95-16-T, 1-342.

ICTY, *Prosecutor v. Milan Martić*, Judgement of June 12th, 2007, Case IT-95-11-T, 1-198.

Arbitrage

Tacna-Arica Question (Chile v. Peru), March 4th, 1925, *R.I.A.A.*, Vol. II, 921-958.

Lake Lanoux Arbitration (France v. Spain), November 16th, 1957, *R.I.A.A.* 281, 1-36.

Regionale Rechtspraak

EHRM

EHRM, *Benzer and Others v. Turkey*, Application no. 23502/06, 12 november 2013, 1-51.

EHRM, *Makaratzis v. Greece*, Application no. 50385/99, 20 december 2004, 1-46.

EHRM, *Ergi v. Turkey*, Application No. 66/1997/850/1057, 28 juli 1998, 1-37.

EHRM, *Isayeva v. Russia*, Application No. 57950/00, 6 juli 2005, 1-56.

EHRM, *L.C.B. v. The United Kingdom*, Application No. 14/1997/798/1001, 9 juni 1998, 1-16.

EHRM, *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Application No. 39630/09, 13 december 2012, 1-85.

EHRM, *Ireland v. United Kingdom*, Application No. 5310/71, 18 januari 1978, 1-128.

EHRM, *Selmouni v. France*, Application No. 25803/94, 28 juli 1999, 1-38.

EHRM, *A. And Others v. United Kingdom*, Application No. 3455/05, 19 februari 2009, 1-95.

EHRM, *East African Indians v. United Kingdom*, Application Nos. 4403/70-4419/70, 4422/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70-4478/70, 4501/70 en 4526/70-4530/70, Report Adopted by the Commission, 14 december 1971, 1-69.

Onderafdeling 2 Wetgeving

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 december 1948, *UNTS*, Vol. 78, 277.

The Antarctic Treaty, 1 december 1959, *UNTS*, Vol. 402, 71.

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, August 5th, 1963, *UNTS* 480, 43.

Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America, 14 februari 1967, *UNTS*, Vol. 634, 281.

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 januari 1967, *UNTS*, Vol. 610, 205.

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1 juli 1968, *UNTS*, Vol. 729, 161.

Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, *UNTS*, vol. 1155, 331.

Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, 11 februari 1971, *UNTS*, Vol. 995, 115.

Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxic Weapons and on Their Destruction, 10 april 1972, *UNTS*, Vol. 1015, 163.

Convention on the Prohibition of Military or any other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 december 1976, *UNTS*, Vol. 1108, 151.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 juni 1977, *UNTS*, Vol. 1125, 3.

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 5 december 1979, *UNTS*, Vol. 1363, 3.

Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, 3 September 1992, *UNTS*, Vol. 1974, 45.

South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, 6 augustus 1985, *UNTS*, Vol. 1445, 177.

Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, 15 december 1995, *UNTS*, Vol. 1981.

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction, 18 september 1997, *UNTS*, 2056, 211

African Nuclear Weapon-Free-Zone Treaty, 11 april 1996.

Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia, 8 september 2006, *UNTS*, Vol. 2970.

Convention on Cluster Munitions, 30 mei 2008, *UNTS*, 2688, 39.

Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, 7 juli 2017 (nog niet in werking getreden).

Onderafdeling 3 Relevante documenten

Verenigde Naties

Algemene Vergadering

Resoluties

Resolutie 1(I), 24 januari 1946 (Discovery of Atomic Energy)

Resolutie 192 (III), 19 november 1948 (Prohibition of the Atomic Weapon)

Resolutie 1576 (XV), 20 december 1960 (Prevention of Dissemination of Nuclear Weapons)

Resolutie 1665 (XVI), 4 december 1961 (Prevention of Dissemination of Nuclear Weapons)

Resolutie 1908 (XVIII), 27 november 1963 (General and Complete Disarmament)

Resolutie 2028 (XX), 19 november 1965 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)

Resolutie 2153A (XXI), 17 november 1966 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)

Resolutie 2164 (XXI), 5 december 1966 (Prohibition of Nuclear Weapons Convention)

Resolutie 2346 (XXII), 19 december 1967 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)

Resolutie 2373 (XXII), 12 juni 1968 (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons)

Resolutie 2289 (XXII), 8 december 1967 (Prohibition of the Use of Nuclear Weapons)

Resolutie 2625 (XXI), 24 oktober 1970 (Friendly Relations Declaration)

Resolutie 2936 (XXVII), 29 december 1972 (Prohibition of the Use of Nuclear Weapons)

Resolutie 49/75K, 15 December 1994 (Request for Advisory Opinion)

Resolutie 51/45M, 10 januari 1997, (ICJ Advisory Opinion on Nuclear Weapons)

Resolutie 55/33S, 11 januari 2001 (Mongolia)

Resolutie 64/59, 14 januari 2010 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)

Resolutie 65/80, 8 december 2010 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)

Resolutie 65/56, 8 december 2010 (Nuclear Disarmament) (

Resolutie 66/57, 13 december 2011 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 67/64, 11 december 2012 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 68/51, 11 december 2013 (Action Towards Total Elimination of Nuclear Weapons)
Resolutie 68/58, 11 december 2013 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 69/52, 11 december 2014 (Action Towards Total Elimination of Nuclear Weapons)
Resolutie 69/69, 11 december 2014 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 70/40, 11 december 2015 (Action Towards Total Elimination of Nuclear Weapons)
Resolutie 70/62, 11 december 2015 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 71/49, 12 december 2016 (Action Towards Total Elimination of Nuclear Weapons)
Resolutie 71/75, 15 december 2016 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)
Resolutie 72/31, 11 december 2017 (Nuclear Disarmament Negotiations)
Resolutie 72/58, 13 december 2017 (ICJ Advisory Opinion Follow-Up)
Resolutie 72/59, 13 december 2017 (Convention on the Prohibition of Nuclear Weapons)

Overige Documenten

UNGA, *Official Records*, 5 januari 1946, A/3 (List of Agenda Items)
UNGA, *Official Records*, 19 september 1958, A/PV.751 (General Debate)
UNGA, *Official Records*, 23 september 1959, A/PV.805 (General Debate)
UNGA, *Official Records*, 20 september 1961, A/4879 (Principles Disarmament Negotiations)
UNGA, *Official Records*, 19 november 1965, A/PV.1382 (Non-Proliferation Nuclear Weapons)
UNGA, *Official Records*, 10 oktober 1967, A/6858 (Effects of Nuclear Weapons)
UNGA, *Official Records*, 11 maart 1968, A/7072 Annex I (Draft Treaty Non-Proliferation)
UNGA, *Official Records*, 12 juni 1969, A/PV.1672 (Non-Proliferation Nuclear Weapons)
UNGA, *Tenth Special Session*, Resolution Adopted on the Report of the Ad Hoc Committee of the Tenth Special Session, 1978, A/S-10/4.
UNGA, *Comprehensive Study on Nuclear Weapons*, 18 september 1990, A/45/737.

Eerste Comité Algemene Vergadering

Resoluties

Resolutie A/C.1/L.206, 17 oktober 1958 (Question of Disarmament)
Resolutie A/C.1/71/L.41, 4 oktober 2016 (Nuclear Disarmament Negotiations)

Overige Documenten

UNGA First Committee, 17 september 1958, A/C.1/SR.953 (Question of Disarmament)

UNGA First Committee, 26 april 1968, A/C.1/PV.1556 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)
UNGA First Committee, 16 mei 1968, A/C.1/PV.1569 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)
UNGA First Committee, 20 mei 1968, A/C.1/PV.1571 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)
UNGA First Committee, 10 juni 1968, A/C.1/PV.1582 (Non-Proliferation of Nuclear Weapons)

Veiligheidsraad

Resolutie 984, 11 april 1995 (Use of Nuclear Weapons)
Resolutie 1874, 12 juni 2009 (Non-Proliferation/DPRK)
Resolutie 1887, 24 september 2009 (Nuclear Non-Proliferation and Nuclear Disarmament)
Resolutie 1928, 7 juni 2010 (Non-Proliferation/DPRK)
Resolutie 1929, 9 juni 2010 (Non-Proliferation)
Resolutie 1985, 10 juni 2011 (Non-Proliferation/DPRK)
Resolutie 2050, 12 juni 2012 (Non-Proliferation/DPRK)
Resolutie 2094, 7 maart 2013 (Non-Proliferation/DPRK)
Resolutie 2159, 9 juni 2014 (Non-Proliferation/Iran)
Resolutie 2231, 20 juli 2015 (Non-Proliferation)
Resolutie 2407, 21 maart 2018 (Non-Proliferation/DPRK)

Mensenrechtenraad

UN Human Rights Committee, 23rd Session, *General Comment No. 14, Article 6*, 1984.

International Law Association

ILA, Committee on the Formation of Customary (General) International Law, *ILA Rep. Conf.* 2000, 712-790.

ILA, Nuclear Weapons, Non-Proliferation and Contemporary International Law”, *Int’l L. Ass’n Rep. Conf.* 2014, 387-423.

International Law Commission

ILC, Guiding Principles Applicable to Unilateral Declarations of States Capable of Creating Legal Obligations, *U.N.Y.B Int’l L. Comm’n* 2006, Vol. 2(2), 160 ev.

ILC, Yearbook of the International Law Commission 1966, Vol. 2.

Internationaal Atoomagentschap

IAEA, “Radiological Conditions at Bikini Atoll: Prospects for Resettlement”, *Radiological Assessment Report Series* 1998, 1-67.

Non-Proliferation Treaty Conferences

Preparatory Committees

- 2015 PrepCom., NPT/CONF.2015/PC.I/WP.40, 27 april 2012 (China Working Paper)
- 2015 PrepCom., NPT/CONF.2015/PC.II/WP.29, 17 april 2013 (China Working Paper)
- 2015 PrepCom., NPT/CONF.2015/PC.III/17, 25 april 2014 (Russia Review Report)
- 2015 PrepCom., NPT/CONF.2015/PC.III/13, 29 april 2014 (China Review Report)
- 2015 PrepCom., NPT/CONF.2015/PC.III/16, 1 mei 2014 (United States Review Report)
- 2020 PrepCom., NPT/CONF/2020/PC.II/WP.9, 9 maart 2018 (Humanitarian Consequences)
- 2020 PrepCom., NPT/CONF/2020/PC.III/WP.10, 12 maart 2018 (Humanitarian Perspective)
- 2020 PrepCom., NPT/CONF.2020/PC.II/WP.30, 18 april 2018 (United States Working Paper)

Final Documents

- 1975 Review Conference, NPT/CONF/35/I, 30 mei 1975 (Final Document Part I)
- 1980 Review Conference, NPT/CONF.II/22/I, 7 september 1980 (Final Document Part I)
- 1980 Review Conference, NPT/CONF.II/22/II, 7 september 1980 (Final Document Part II)
- 1985 Review Conference, NPT/CONF.III/64/I, 25 september 1985 (Final Document Part I)
- 1995 Review & Extension Conference, NPT/CONF.1995/32 (Part I)
- 2000 Review Conference, NPT/CONF.2000/28 (Parts III)
- 2000 Review Conference, NPT/CONF.2000/32 (Parts I and II)
- 2010 Review Conference, NPT/CONF.2010/28, 3 mei 2010 (Russian National Report)
- 2010 Review Conference, NPT/CONF.2010/45, 7 mei 2010 (United States National Report)
- 2010 Review Conference, NPT/CONF.2010/50 (Vol. 1)

Nationale Documenten

Verenigde Staten

H. TRUMAN, *State of the Union Address*, 1947.

U.S. Department of State, *The United States Program for General and Complete Disarmament and Complete Disarmament in a Peaceful World*, Washington, 1961.

The White House Office of the Press Secretary, *Remarks by president Barack Obama in Prague as Delivered*, 5 april 2009, beschikbaar op: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>.

United States Department of Defense, *Nuclear Posture Review Report*, April 2010.

United States Department of Defense, *Nuclear Posture Review*, February 2018.

Rusland

USSR, *Memorandum of the Government of The Union of Soviet Socialist Republics Concerning Urgent Measures to Stop the Arms Race and Achieve Disarmament*, 18 december 1968.

UN Documents on Disarmament, Address by Foreign Minister GROMYKO to the Supreme Soviet, 27 juni 1968.

The Military Doctrine of the Russian Federation, 2010.

Afdeling 6 Bibliografie
Onderafdeling 1 Boeken

BEDJAOUI, M., *Good Faith, International Law, and the Elimination of Nuclear Weapons*, Geneva, 2008, 33 p.

BLACK-BRANCH, J.L., FLECK, D. (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law: Volume I, Den Haag*, Asser Press, 2014, 267 p.

BLACK-BRANCH, J.L., FLECK, D. (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law: Volume II: Verification and Compliance*, Den Haag, Asser Press, 2016, 420 p.

BLACK-BRANCH, J.L., FLECK, D. (eds.), *Nuclear Non-Proliferation in International Law: Volume III: Legal Aspects of the Use of Nuclear Energy for Peaceful Purposes*, Den Haag, Asser Press, 2016, 556 p.

BOOTHBY, W., *The Law of Targeting*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 603 p.

BOOTHBY, W., *Weapons and the Law of Armed Conflict*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 412 p.

BORRIE, J. en CAUGHLEY, T. (eds.), *Viewing Nuclear Weapons Through a Humanitarian Lens*, Geneva, UNIDIR, 2013, 157 p.

CANÇADO TRINDADE, A., *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium*, Leiden, Brill Nijhof, 2013, 726 p.

CASSESE, A., *The Human Dimension of International Law: Selected Papers*, New York, Oxford University Press, 2008, 539 p.

COPPEN, T., *The Law of Arms Control and the International Non-Proliferation Regime: Preventing the Spread of Nuclear Weapons*, Leiden, Brill Nijhof, 2017, 377 p.

DEMEYERE, B. en RUYS, T., "Means and Methods of Warfare" in WOUTERS, J., DE MAN, P. En VERLINDEN, N. (eds.), *Armed Conflicts and the Law*, Antwerpen, Intersentia, 2016, (305) 305-342.

DINSTEIN, Y., *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, X + 320 p.

FIHN, B. (ed.), *Unspeakable Suffering the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons*, Geneva, Reaching Critical Will, 2013, 101 p.

FLECK, F., "Nuclear Weapons in International Law", in LIIVOJA, R. en MCCORMACK, T. (eds.), *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, Oxon, Routledge, 2016, (233) 233-250.

GARDINER, R., *Treaty Interpretation*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 407 p.

GOODWIN-GILL, G., "State Responsibility and the 'Good Faith' Obligation in International Law", in FITZMAURICE, M. en SAROOSHI, D. (eds.), *Issues of State Responsibility Before International Judicial Institutions*, Portland-Oxford, Hart Publishing, 2004, 75-104.

GREEN, J., *The Persistent Objector Rule in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2016, xxii + 317 p.

GREEN, L., *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester, Manchester University Press, 2008, 434 p.

HENCKAERTS, J.M. en DOSWALD-BECK, L., *Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 628 p.

HOLLIS, D. (ed.), *The Oxford Guide to Treaties*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 804 p.

IALANA, *Good Faith Negotiations Leading to the Total Elimination of Nuclear Weapons: Legal Memorandum*, Cambridge, IALANA, 2009, 83 p.

IPSEN, K., "Combatants and Non-Combatants", in FLECK, D. (ed.), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 2013, (79) 79-114.

JASANI, B., NIEMEYER, I., NUSSBAUM, S., RICHTER, B. en STEIN, G. (eds.), *International Safeguards and Satellite Imagery: Key Features of the Nuclear Fuel Cycle and Computer-Based Analysis*, Berlin, Springer, 2009, 176 p.

JOYNER, D.H., *International Law and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 378 p.

JOYNER, D.H., *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 184 p.

JOYNER, D.H., *Iran's Nuclear Program and International Law: From Confrontation to Accord*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 249 p.

KOLB, R., *The Law of Treaties: An Introduction*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016, 296 p.

KOPPE, E., *The Use of Nuclear Weapons and the Protection of the Environment during International Armed Conflict*, Oxford, Hart Publishing, 2008, 447 p.

LACHENMANN, F. en WOLFRUM, R. (eds), *The Law of Armed Conflict and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2017, xxxii + 1427 p.

LAWAND, K. en ROBINSON, I., "Development of Treaties Limiting or Prohibiting the Use of Certain Weapons: The Role of the International Committee of the Red Cross" in GEIß, R., ZIMMERMAN, A. en HAUMER, S. (eds.), *Humanizing the Laws of War: The Red Cross and the Development of International Humanitarian Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, (141) 141-184.

LEPARD, B.D., "Customary International Law as a Dynamic Process", in BRADLEY, C.A. (ed.), *Custom's Future: International Law in a Changing World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, (62) 62-94.

LODGAARD, S., *Nuclear Disarmament and Non-Proliferation: Towards a Nuclear-Weapon-Free World?*, New York, Routledge, 2011, 274 p.

LOWE, V., ROBERTS, A., WELSH, J., en ZAUM, D. (eds.), *The United Nations Security Council and War: The Evolution of Thought and Practice since 1945*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 816 p.

- MELZER, N., *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction*, Genève, International Committee of the Red Cross, 2016, 355 p.
- NANDA, V. EN KRIEGER, D., *Nuclear Weapons and the World Court*, New York, Transnational Publishing, 1998, 379 p.
- NEGM, N., *The Transfer of Nuclear Technology under International Law: a Case Study of Iraq, Iran and Israel*, Leiden, Brill Nijhof, 2009, 308 p.
- NJØLSTAD, O. (ed.), *Nuclear Proliferation and International Order: Challenges to the Non-Proliferation Treaty*, Oxon, Routledge, 2011, 282 p.
- NYSTUEN, G., CASEY-MASLEN, S. en GOLDEN BERSAGEL, A. (eds.), *Nuclear Weapons under International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 503 p.
- ONISHI, T., ABE, N., PUJOL, N. en GROSSI, R.M., "Nuclear Safeguards and Non-Proliferation" in MAIANI, L., ABOUSAHL, S. en PLASTINO, W. (eds.), *International Cooperation for Enhancing Nuclear Safety, Security, Safeguards and Non-Proliferation*, Londen, Springer International Publishing, 2016, 15-30.
- PATTON, T., PODVIG, P. en SCHELL, P., *A New START Model for Transparency in Nuclear Disarmament*, Geneva, UNIDIR, 2013, 37 p.
- PILAT, J. en BUSCH, N. (eds.), *Routledge Handbook of Nuclear Proliferation and Policy*, Londen, Routledge, 2015, 546 p.
- POGANY, I. (ed.), *Nuclear Weapons and International Law*, Avebury, Aldershot, 1987, 253 p.
- RIETIKER, D., *Humanization of Arms Control: Paving the Way for a World Free of Nuclear Weapons*, New York, Routledge, 2018, 322 p.
- ROBERTSON, K., "The Evolution of the Nuclear Non-Proliferation Regime: The International Atomic Agency and its Legitimacy" in NASU, H. en RUBENSTEIN K. (eds.), *Legal Perspectives on Security Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, (205) 205-225.
- ROCKWOOD, L., "The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) and the IAEA Safeguards Agreements" in ULFSTEIN, G. (ed.), *Making Treaties Work: Human Rights, Environment and Arms Control*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 427 p.
- RUYS, T., *Inleiding tot het Internationaal recht*, Gent, VRG Gent, 2016, 254 p.
- SCHABAS, W., *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2015, cxxiii + 1308 p.
- SHAKER, M.I., *The Nuclear Non-Proliferation Treaty: Origin and Implementation 1959-1979: Volume I*, New York, Oceana Publications, 1980, 494 p.
- SIMMA, B., KHAN, D., NOLTE, G. en PAULUS, A. (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 1236 p.
- SOLIS, G., *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 659 p.
- FASTENRATH, U., GEIGER, R., KHAN, D.E., PAULUS, A., VON SCHORLEMER, S. en VEDDER, C. (eds.), *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Judge Bruno Simma*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 184-197.

SOLIS, G., *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Oxford, Cambridge University Press, 2016, xxxi + 890 p.

THAKUR, R., *Nuclear Weapons and International Security: Collected Essays*, Oxon, Routledge, 2015, 242 p.

THÜRER, D. en ZOBL, M., "Are Nuclear Weapons Really Legal? Thoughts on the Sources of International Law and a Conception of the Law *Imperio Rationis* Instead of *Ratione Emperii*" in WEISBURD, A., *Failings of the International Court of Justice*, Oxford, Oxford University Press, 2016, xiv + 416 p.

WEISS, T.G. en DAWS, S. (eds.), *The Oxford Handbook on the United Nations*, Oxford, Oxford University Press, 2007, xxviii + 810 p.

WHITE, N.D. en HENDERSON, C. (eds.), *Research Handbook on International Conflict and Security Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello and Jus Post Bellum*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2013, xii + 685 p.

WOUTERS, J., RYNGAERT, C., RUYS, T. en DE BAERE, G., *International Law: a European Perspective*, Oxford, Hart Publishing, 2018, 736 p.

Onderafdeling 2 Bijdragen in tijdschriften

ALMOND, H., "War, Weapons and the Environment", *Geo Int'l Env'tl. L. Rev.* 1988, 167-197.

AMANN, D., "Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament", *AJIL* 2017, Vol. 111(2), 439-446.

ANASTASSOV, A., "Are Nuclear Weapons Illegal? The Role of Public International Law and the International Court of Justice", *Journal of Conflict and Security Law* 2010, Vol. 15(1), 65-87.

BECKER, M., "The Dispute that wasn't There: Judgements in the Nuclear Disarmament Cases at the International Court of Justice", *CJICL* 2017, Vol. 6(1), 4-26.

BIN, L., "China's Potential to Contribute to Multilateral Nuclear Disarmament", *Arms Control Today* 2011, Vol. 41(2), 17-21.

BREAU, S., "Low-Yield Tactical Nuclear Weapons and the Rule of Distinction", *Flinders L.J.* 2013, 219-256.

BREHM, M., "Whose Security is it anyway? Towards a Treaty Prohibition of Nuclear Weapons", *EJIL: Talk!*, 31 mei 2016, beschikbaar op: www.ejiltalk.org/whose-security-is-it-anyway-towards-a-treaty-prohibition-of-nuclear-weapons/.

BURROUGHS, J., "Key Issues in Negotiations for a Nuclear Weapons Prohibition Treaty", *Arms Control Today* 2017, Vol. 47(5), 6-13.

BURROUGHS, J., "Looking Back: The 1996 Advisory Opinion of the International Court of Justice", *Arms Control Today* 2016, Vol. 46(6), 32-36.

CASEY-MASLEN, S., "The Use of Nuclear Weapons and Human Rights", *IRRC* 2015, Vol. 97, 663-680.

COLBY, E., "Russia's Evolving Nuclear Doctrine and its Implications", *New American Security Reports* 2016, 1-12.

CRAWFORD, E., "The Modern Relevance of the Martens Clause", *ISIL Y.B. Int'l Human. & Refugee L.* 2006, 1-18.

DAVENPORT, K., "China Elevates Nuclear Rocket Force", *Arms Control Today* 2016, Vol. 46(2), 34-35.

DAVID, E., "The Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Use of Nuclear Weapons", *IRRC* 1997, No. 316, 21-34.

DE KOKER, C. en RUYS, T., "Foregoing *lex specialis*? Exclusivist v. Symbiotic Approaches to the Concurrent Application of International Humanitarian and Human Rights Law", *RBDI* 2016, Vol. 1, 240-287.

DINSTEIN, Y., "Protection of the Environment in International Armed Conflict", *Max Planck UNYB* 2001, Vol. 5, 523-549.

DUNWORTH, T., "Pursuing Effective Measures Relating to Nuclear Disarmament: Ways of Making a Legal Obligation a Reality", *IRRC* 2015, 601-619.

FIHN, B., "A New Humanitarian Era: Prohibiting the Unacceptable", *Arms Control Today* 2015, Vol 45(6), 19-22.

FORD, C., "Debating Disarmament: Interpreting Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons", *Disarmament Review* 2007, Vol. 14(3), 401-428.

GADY, F., "Russia is Testing Its Most Powerful Intercontinental-Range Ballistic Missile", *The Diplomat* 2018, 1.

GODSBERG, A., "Nuclear Disarmament and the United Nations Disarmament Machinery", *ISLA J. Int'l & Comp. L.*, 2012, Vol. 18(2), 581-595.

GOODMAN, C., "Acta Sunt Servanda – A Regime for Regulating the Unilateral Acts of States at International Law", *Aust. YBIL* 2006, 43-73.

GRAY, C., "Current Developments: The 2016 Judicial Activity of the International Court of Justice", *AJIL* 2017, Vol. 111(2), 415-436.

HALPERIN, M., "A New Nuclear Posture", *Arms Control Today* 2010, Vol. 40(4), 15-18.

JOHNSON, R., "Linking Humanitarian Law and Nuclear Disarmament Action: The Case for a Nuclear Weapons Convention", *Austrian Rev. Int'l & Eur. L.* 2010, 171-196.

JONAS, D., "General and Complete Disarmament: Not Just for Nuclear Weapon States Anymore", *Geo. J. Int'l L.* 2012, 587-633.

JOYNER, D., "Fundamental Right of States in International Law and the Right to Peaceful Nuclear Energy", *CJICL* 2015, Vol. 4(3), 661-681.

JOYNER, D., "The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons", *EJIL: Talk!*, 26 juli 2017, beschikbaar op: <https://www.ejiltalk.org/the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons/>

KERR, P., "Questions Surround Iran's Nuclear Program", *Arms Control Today* 2006, Vol. 36(2), 30-33.

KIMBALL, D., "The Disarmament Deficit", *Arms Control Today* 2015, Vol. 45(5), 3.

KIMBALL, D., "Trump Questions U.S. Nuclear Policies", *Arms Control Today* 2017, Vol. 47(2), 24-25.

KIMBALL, D., "Trump's More Dangerous Nuclear Posture", *Arms Control Today* 2018, Vol. 48(1), 3.

KMENTT, A., "The Development of the International Initiative on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons and its Effect on the Nuclear Weapons Debate", *IRRC* 2015, Vol. 97, 681-709.

KOPLow, D.A., "You're Gonna Need a Bigger Boat: Alternatives to the UN Security Council for Enforcing Nuclear Disarmament and Human Rights", *Harvard Human Rights Journal* 2016, Vol. 29, 135-201.

KRISTENSEN, H. en MCKINZIE, M., "Nuclear Arsenals: Current Developments, Trends and Capabilities", *IRRC* 2015, 563-599.

KRISTENSEN, H., "Nuclear Weapons Modernization: A Threat to the NPT?", *Arms Control Today* 2014, Vol. 44(4), 8-15.

KÜTT, M. en STEFFEK, J., "Comprehensive Prohibition of Nuclear Weapons: An Emerging International Norm?", *The Non-Proliferation Review* 2015, Vol. 22(3), 401-420.

LANDE, G.R., "The Effect of the Resolutions of the United Nations General Assembly", *World Politics* 1996, Vol. 19, No. 1, 83-105.

LAPOINTE, A., "Pourquoi une Révision du Traité de Non-Prolifération?", *Études*, 2010, Vol. 5, 595-605.

LELLOUCHE, P., "The Nuclear Tests Cases: Judicial Silence v. Atomic Blasts", *Harv.Int'l L.J.* 1975, Vol. 16, 614-637.

MADDOX-DAVIS, K., "Hurting More Than Helping: How the Marshall Islands' Seeming Bravery Against Major Powers Only Stands to Maim the Legitimacy of the World Court", *Minn. J. Intl. L.* 2016, Vol. 25(1), 79-125.

MARESCA, L. en MITCHELL, E., "The Human Costs and Legal Consequences of Nuclear Weapons under International Humanitarian Law", *IRRC* 2015, Vol. 97, 621-645.

MATHESON, M., "The Opinions of the International Court of Justice on The Treat or Use of Nuclear Weapons", *AJIL* 1997, Vol. 91, 417-434.

MAURER, P., "Nuclear Weapons: Ending a Threat to Humanity", *IRRC* 2015, Vol. 97, 887-891.

MCCONNELL, M., "Nuclear Weapons, the ICJ and the Limits of Permissible Violence: The SS Lotus Rises Once Again", *Vancouver Advocate* 1997, Vol. 55(3), 365-372.

MCCORMACK, T., "A Non Liqueur on Nuclear Weapons – The ICJ Avoids the Application of General Principles of International Humanitarian Law", *IRRC* 1997, No. 316, 76-91.

MINOR, E., "Changing the Discourse on Nuclear Weapons: The Humanitarian Initiative", *IRRC* 2015, Vol. 97, 711-730.

MOXLEY JR. C., BURROUGHS, J. en GRANOFF, J., "Nuclear Weapons and Compliance with International Humanitarian Law and the Nuclear Non-Proliferation Treaty", *Fordham Int'l L. J.* 2011, Vol. 34, 595-696.

MOXLEY JR., C., "Obama's Nuclear Posture Review: An Ambitious Program for Nuclear Arms Control but a Retreat from the Objective of Nuclear Disarmament", *Fordham Int'l L.J.* 2011, Vol. 34, 734-775.

MOXLEY JR., C., "The Unlawfulness of the Use or Threat of Use of Nuclear Weapons", *ILSA J. Int'l & Comp. L.* 2002, Vol. 8, 447-472.

NAKANISHI, H., "Towards a Nuclear-Weapon-Free World: How can the World Resolve the Disharmony between the UNSC and UNGA", *VUWLR* 2012, Vol. 43(4), 617-643.

NYSTUEN, G. en EGELAND, K., "A Legal Gap? Nuclear Weapons under International Law", *Arms Control Today* 2016, Vol. 46(2), 8-14.

ONDERCO, M., "Why Nuclear Weapon Ban Treaty is Unlikely to Fulfil its Promise", *Global Affairs* 2017, 1-14.

PALESTINI, L., "Forget About Mavrommatis and Judicial Economy: The Alleged Absence of a Dispute in the Cases Concerning the Obligations to Negotiate the Cessation of the Nuclear Arms Race and Nuclear Disarmament", *Journal of International Dispute Settlement* 2017, Vol. 8, 557-577.

PIETROBON, A., "Nuclear Powers' Disarmament Obligation under Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and the Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty: Interactions Between Soft Law and Hard Law", *LJIL* 2014, Vol. 27(1), 169-188.

RAMKUMAR, M. en SINGH, A., "The Nuclear Disarmament Cases: Is Formalistic Rigour in Establishing Jurisdiction Impeding Access to Justice", *Utrecht J. Int'l & Eur. L.* 2017, 128-133.

RANGANATHAN, S., "Symposium on the Marshall Islands Case: Nuclear Weapons and the Court", *AJIL Unbound* 2017, Vol. 111, 88-95.

REDICK, J.R., "Latin America: Reducing the Threat of Nuclear Proliferation", *Wis. Int'l L. J.* 1986, Vol. 5, 79-107.

REIF, K., "Trump Seeks Expanded Nuclear Capabilities", *Arms Control Today* 2018, Vol. 48(2), 25-28.

RIETIKER, D., "New Hope for Nuclear Disarmament or "Much Ado About Nothing?", *Harvard ILJ* 2017, Vol. 59 22-32.

ROBINSON, D.R., "The Treaty of Tlatelolco and the United States: A Latin American Nuclear Free Zone", *AJIL* 1970, 282-309.

ROBOCK, A., OMAN, L. en STENCHIKOV, G., "Nuclear Winter Revisited with a Modern Climate Model and Current Nuclear Arsenals: Still Catastrophic Consequences", *Journal of Geophysical Research* 2007, Vol. 112, D.13107.

RUBIN, A.P., "Nuclear Weapons and International Law", *The Fletcher Forum* 1984, 45-61.

RUDESILL, D., "Regulating Tactical Nuclear Weapons", *Geo. L.J.* 2013, 99-177.

RUSSELL, M., "Military Activities in Outer Space: Soviet Legal Views", *Harv. Int'l L.J.* 1984, Vol. 25, 153-193.

SAUER, T. en PRETORIUS, J., "Nuclear Weapons and the Humanitarian Approach", *Global Change, Peace and Security* 2014, Vol. 26(3), 233-250.

SAUER, T., "Ceci n'est Pas Une... American Nuclear Weapon in Belgium", *European Security* 2014, Vol. 23(1), 58-72.

SAUER, T., "How Will NATO's Non-Nuclear Members Handle the UN's Ban on Nuclear Weapons?", *Bulletin of the Atomic Scientists* 2017, Vol. 73(3), 177-181.

SCHMITT, M., "The International Court of Justice and the Use of Nuclear Weapons", *NWCR* 1998, Vol. 51(2), 91-116.

SHELDON, J., "Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the Use of Nuclear Weapons in All Circumstances?", *Fordham Int'l L.J.* 1996, 181-262.

SLADE, R., TICKNER, R. en WYNN-POPE, P., "Protecting Humanity from the Catastrophic Humanitarian Consequences of Nuclear Weapons: Reframing the Debate Towards the Humanitarian Impact", *IRRC* 2015, Vol. 97, 731-752.

SLOAN, B., "General Assembly Resolutions Revisited (Forty Years Later)", *BYIL* 1987, 39-150.

UGBOAJA, I., "David and Goliath: A Small Island's Nation Quest for Global Nuclear Disarmament", *HIR* 2017, Vol. 38, 26-27.

VAN RIJN, J., "Nuclear Disarmament: Towards Zero?", *YJIA* 2010, Vol. 5, 69-84.